

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DİVAN ŞİİRİNDE CEZA VE CEZA YÖNTEMLERİ

TEZİ YAZAN
Ayşe ARAS

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA KİYAĞA

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Sevin ARSLAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hanife Dilek BATİSLAM (Çukurova Üniversitesi)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN/ HAZİRAN 2022

ONAY

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;
2020012009 numaralı öğrencimiz olan **Ayşe ARAS** tarafından hazırlanan **“Divan Şiirinde Ceza ve Ceza Yöntemleri”** başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından **oy birliği** ile **Türk Dili ve Edebiyatı** Ana Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

Üniv. İçi- Asıl Üye- Tez Danışmanı- Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA
KİYAĞA

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

Üniv. İçi- Jüri Asıl Üyesi: Prof. Dr. Sevin ARSLAN

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

Üniv. Dışı- Jüri Asıl Üyesi: Prof. Dr. Hanife Dilek BATİSLAM
(Çukurova Üniversitesi)

**Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını
onaylarım.**

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

14/ 06/2022

Prof. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Çekirdek Aileme...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

14/06/2022

Ayşe ARAS

TEŞEKKÜR

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen canım aileme sonsuz teşekkür ederim. Karşılaştığım her zorlukta yanımda olan güzel kalpli arkadaşlarım, Zeynep Pelin TUNA ve Zehra DÖRTBUDAK'a teşekkürü bir borç bilirim. Gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitim süresi boyunca sabır ve titizlikle bana rehber olan hatalarımı her zaman sabır ve anlayışla karşılayan tecrübelerini benimle paylaşan ve her zaman desteğini hissettiğim danışmanım ve değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA KİYAĞA'ya samimi bir teşekkür ederim.

ÖZ**DİVAN ŞİİRİNDE CEZA VE CEZA YÖNTEMLERİ****Ayşe ARAS****Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA KİYAĞA****Haziran 2022, 117 sayfa**

Ceza, yasaklanmış davranış ve fiillerin yapılması halinde kişiye uygulanan maddi ve manevi yaptırımdır. Cezalandırmanın genel manadaki amacı, suçun yayılmasını engelleyip toplumun güvenliğini sağlamaktır. Osmanlı Devleti de toplumdaki güvenliği sağlamak ve hukuk yapısını korumak adına kendine has bir ceza sistemi oluşturmuştur. Osmanlı döneminde çeşitli suçlara öngörülen cezalar, Divan şiirine yansımıştır. Şairler, kendi döneminde uygulanan ceza ve ceza yöntemlerini, çeşitli hayal ve benzetme unsurlarıyla ilişkilendirerek şiirlerinde söz konusu etmişlerdir. Bu tezde Divan şiirinde ceza ve ceza yöntemlerinin nasıl yer aldığı XIV. yüzyıl ile XIX. yüzyıl arasından seçilen yirmi dört divandan hareketle araştırılmıştır. “Divan Şiirinde Ceza ve Ceza Yöntemleri” başlığını taşıyan bu çalışmada örnek beyitlerden yola çıkarak ceza yöntemlerinin yeri, kullanımı ve özellikleri tespit edilmiştir. Yapılan çalışma metin merkezli olup divanlardan seçilen örnek beyitler esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Divan şiirinde söz konusu edilen ceza ve ceza yöntemlerini belirleyebilmek için öncelikle İslam ve Osmanlı ceza hukukundan bahsedilmiştir. Burada İslam ve Osmanlı hukuk sisteminde çeşitli suçlara verilen ceza yöntemleri hakkında bilgiler verilmiştir. Tezin temel konusu olan “Divan Şiirinde Ceza ve Ceza Yöntemleri” bölümünde, ceza ve ceza yöntemlerinin âşık, sevgili ve çeşitli doğa unsurlarıyla ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: ceza, ceza yöntemleri, divan şiiri

ABSTRACT**PENALTY AND PUNISHMENT METHODS IN DIVAN POETRY****Ayşe ARAS****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Dr. Belde AKA KİYAĞA****June 2022, 117 pages**

Punishment is the material and moral sanction imposed on a person in case of prohibited behavior and actions. The general purpose of punishment is to prevent the spread of crime and to ensure the safety of society. The Ottoman Empire also created a unique penal system in order to ensure security in the society and protect the legal structure. Penalties prescribed for various crimes in the Ottoman period were reflected in Divan poetry. The poets mentioned the punishment and punishment methods applied in their period in their poems by associating them with various elements of imagination and analogy. In this thesis, it was investigated how punishment and punishment methods took place in Divan poetry, based on twenty-four divans selected between the 14th and 19th centuries. In this study, which is titled "Penalty and Punishment Methods in Divan Poetry", the place, use and characteristics of punishment methods have been determined based on sample couplets. The study is text-centered and has been carried out on the basis of sample couplets selected from the divans. In order to determine the penalty and punishment methods mentioned in Divan poetry, first of all, Islamic and Ottoman criminal law were mentioned. Here, information is given about the methods of punishment given to various crimes in the Islamic and Ottoman legal systems. In the section of "Penalty and Punishment Methods in Divan Poetry", which is the main subject of the thesis, the relationship of penalty and punishment methods with lover, amorous and various nature elements has been tried to be examined.

Keywords: penalty, punishment methods, divan poetry

ÖN SÖZ

Divan şairleri, sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda yaşanan olayları ve durumları kendi hayal dünyalarında çeşitli benzetme unsurlarıyla ilişki kurarak bizlere aktarmıştır. Divan şairlerinin şiirlerinde yer verdiği konulardan biri ceza ve ceza yöntemleridir. Osmanlı döneminde uygulanan çeşitli ceza yöntemleri, sevgili, âşık, tabiat ve kozmik âlem gibi farklı unsurlarla ilişkilendirilerek Divan şiirinde söz konusu edilmiştir. Çalışmada yirmi dört divandan tespit edilen beyitler neticesinde ceza yöntemlerinin kullanım sıklığı, en çok hangi benzetme ve hayallere konu olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu tez; “Giriş”, “Yöntem”, “Bulgular” ve “Tartışma ve Sonuç” olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın “giriş” bölümünde tezin konusu, amacı ve kapsamına dair bilgiler verilmiştir. “Yöntem” bölümünde ise çalışmada nasıl bir yol izlendiğinden söz edilmiştir. “Bulgular” bölümünde öncelikle suç ve ceza kavramları, İslam hukukunda suç ve cezanın tasnifi ve Osmanlı Devleti’nin hukuk yapısından bahsedilmiştir. Çalışmanın devamında Divan şiirinde kullanılan ceza yöntemlerinin hangi benzetmeler ve hayallerle söz konusu edildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Tezin ilerleyen bölümünde Osmanlı Devleti’nde uygulanan ceza yöntemlerinin hangi tipler ve cezalandırma araçları ile ilgisi olduğu ortaya konulmuştur. Divan şiirinde ceza bağlamında ele alınan atasözü ve deyimlerine de yer verilerek bu bölüm tamamlanmıştır. “Tartışma ve Sonuç” bölümünde, Osmanlı döneminde uygulanan ceza ve ceza yöntemlerinin Divan şiirinde nasıl yer aldığını ortaya koymak için taranan divanlardan elde edilen bulgular değerlendirip yorumlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
2. YÖNTEM	2
3. BULGULAR	2
3.1. Suç ve Ceza Kavramları	2
3.1.1. Suç Kavramı	2
3.1.2. Ceza Kavramı	3
3.2. İslam ve Osmanlı Hukukunda Ceza	4
3.2.1. İslam Hukukunda Ceza	4
3.2.2. Osmanlı Hukukunda Ceza	5
3.3. Divan Şiirinde Ceza.....	6
3.4. Divan Şiirinde Ceza Yöntemleri	8
3.4.1. Ölüm İle İlgili Cezalar	8
3.4.1.1. Baş Kesmek	12
3.4.1.2. Başına Kızgın Leğen/Tas Koymak	16
3.4.1.3. Çarmıha Germek	17
3.4.1.4. Çengele Takmak	17
3.4.1.5. Deri Yüzmek	21
3.4.1.6. Kafaya Çivi Batırmak	22
3.4.1.7. Recm	23
3.4.1.8. Salb	26

3.4.1.9. Tarak İşkencesi	32
3.4.1.10. Yakmak.....	32
3.4.1.10.1. Başında Ateş Yakmak.....	33
3.4.2. Ölüm Dışı Cezalar	34
3.4.2.1. Azarlamak ve Kınamak	34
3.4.2.2. Dağlamak	40
3.4.2.3. Dayak Atmak	42
3.4.2.3.1. Sopa Atmak	44
3.4.2.3.2. Tokat Atmak	45
3.4.2.4. Diyet/Kan Bedeli/Kıyas	48
3.4.2.5. Hapsetmek	53
3.4.2.6. Kırmak	58
3.4.2.6.1. Ağzını Kırmak/Yırtmak.....	58
3.4.2.6.2. Ayak Kırmak	59
3.4.2.7. Kulak Çekmek	59
3.4.2.8. Mala El Koymak.....	62
3.4.2.9. Mil Çekmek	63
3.4.2.10. Teşhir Etmek.....	64
3.4.2.10.1. Yüze Kara Sürmek.....	64
3.4.2.11. Parmağına Kamış Yürütmek.....	66
3.4.2.12. Sürgün Etmek	67
3.4.2.13. Uzu Kesmek.....	69
3.4.2.13.1. Dil Kesmek	69
3.4.2.13.2. El Kesmek.....	71
3.4.2.14. Yüzünü Sürmek	72
3.4.2.15. Zincire Çekmek	72
3.5. Divan Şiirinde Ceza ile İlişkili Tipler	75
3.5.1. Ases/Muhtesip/Şahne	75
3.5.2. Cellât.....	77
3.5.3. Deli	79
3.5.4. Düzd/Hırsız/Uğru	79
3.5.5. Esir/Köle	80

3.5.6. Zahit.....	81
3.6. Divan Şiirinde Cezalandırma Araçları	82
3.6.1. Çûb/Değnek	82
3.6.2. Darağacı.....	83
3.6.3. Hançer.....	84
3.6.4. Kılıç/Şimşir/Tiğ	84
3.6.5. Nacak	85
3.6.6. Rismân/Rişte/Urgan.....	86
3.6.7 Silsile/Zencir.....	86
3.7. Divan Şiirinde Ceza ile İlişkili Atasözleri ve Deyimler.....	87
3.7.1. Atasözleri.....	87
3.7.1.1. Kanı Kan ile Yıkamazlar/Kanı Kan ile Yumazlar	87
3.7.2. Deyimler	88
3.7.2.1. Başına Çalmak	88
3.7.2.2. Kabak Başına Patlamak	88
3.7.2.3. Kulak Çekmek	89
3.7.2.4. Taş Atmak.....	89
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	90
KAYNAKÇA	93
EKLER	101

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
g.	: Gazel
Hz.	: Hazreti
k.	: Kaside
m.	: Müfret beyit
mtl.	: Matla
ms.	: Musammat
s.	: Sayfa
ş.	: Şarkı
tc.	: Terci-i bend
tk.	: Terkib-i bend
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğer

EKLER LİSTESİ

Ek-1. Tez Etik Kurul İstek Formu.....	101
Ek-2. Sobe Müdürlüğü Tez Etik İzin İstek Yazısı.....	103
Ek-3. Çağ Üniversitesi Rektörlüğünün İzin Yazısı.....	104

1. GİRİŞ

“Divan Şiirinde Ceza ve Ceza Yöntemleri” adını taşıyan bu tez, XIV. ve XIX. yüzyıllarda uygulanan cezaları içermektedir. Divan şiirinde ceza ve ceza yöntemlerinin, sevgili, âşık ve rakiple ilişkisi, doğayla münasebeti, kişi ve unsurlarla kurulan anlam ilgisi, ceza bağlamında kullanılan atasözleri ve deyimleri bu tezin inceleme alanını oluşturmaktadır.

Divan şiirinde ceza ve ceza yöntemlerinin, bir bölüm olarak yer aldığı, kapsamlı olarak bir çalışma yapılmadığı saptanmıştır. Şairlerin divanlarını ya da dönemin sosyal hayatını inceleyen araştırmacılar, “Suç ve Ceza Biçimleri” veya “Cezalandırma Yöntemleri” gibi başlıklar altında bu konuya kısaca değinmişlerdir. Divan şiirinde cezalar, Ömer Özkan’ın *Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14. 15. yüzyıl)* adlı doktora, Vildan Serdaroglu Şişman’ın *Zâti’nin Gazeliyâtına Göre 16. Yüzyılda Sosyal Hayat* adlı doktora, Mükerrrem Kocabaş’ın *Şeyhî Divanı’nda Sosyal Hayat* adlı yüksek lisans ve Sezayî Özçelik ‘in *XVII. Yüzyıl Sosyal Hayatı’nın Nâbî Divanı’na Yansımaları ve Anlam Çerçevesi* adlı yüksek lisans tezinde alt başlık olarak yer almıştır. Bununla birlikte Ömer Özkan’ın *Osmanlı Toplum Hayatı (14. 15. Yüzyıl)* adlı kitabının bir bölümünde yer aldığı görülmüştür. Divan şiirinde cezalar ile ilgili son olarak Özlem Ercan’ın *Divan Şiirini Hukukî Bakış Açısı ile Değerlendirmek: Suç ve Ceza* adlı bir makale çalışması vardır. Bu tezde de XIV. ve XIX. yüzyıllardan seçilmiş divanlarda yer alan ceza ve ceza yöntemlerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle çalışmada Osmanlı döneminde uygulanan ceza ve ceza yöntemlerinin Divan şiirindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır.

Çalışmada XIV. yüzyıl ile XIX. yüzyıl arasında taranan divanlardan seçilmiş örnek beyitler incelenecektir. Çalışmanın merkezinde yüzyıllara göre seçilmiş divanlar yer almaktadır. Tez kapsamında taranan yirmi dört divanda, ceza ve ceza yöntemlerinin nasıl yer aldığını net bir şekilde görebilmek için döneminin öne çıkan şairleri seçilmiştir. Bu bağlamda yüzyılın önemli şairlerinin divanlarına ağırlık verilerek Divan şiirindeki ceza yöntemleri ayrıntı olarak incelenmiştir. Tez kapsamında divanları taranan şairler ise şöyledir:

XIV. yüzyıl: Ahmedî, Hoca Dehhânî, Kadı Burhâneddin, Nesîmî.

XV. yüzyıl: Ahmet Paşa, Necâtî Bey, Şeyhî, Tâcizâde Câfer Çelebi.

XVI. yüzyıl: Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Bey, Zâtî.

XVII. yüzyıl: Nâbî, Nâilî, Nef’î, Şeyhülislâm Yahyâ.

XVIII. yüzyıl: Esrâr Dede, Nedîm, Sünbülzâde Vehbî, Şeyh Gâlib.

XIX. yüzyıl: Keçecizâde İzzet Mollâ, Leskofçalı Gâlib, Leylâ Hanım, Osman Nevres.

2. YÖNTEM

Bu tez “Giriş”, “Yöntem”, “Bulgular” ve “Tartışma ve Sonuç” olmak üzere dört temel bölümden oluşmaktadır. Tezin “Giriş” bölümünde konu, amaç ve kapsamı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Tezin ikinci bölümünü oluşturan “Bulgular” adlı başlıkta suç ve ceza kavramları açıklanmış, İslam hukukunda suç ve cezaların tasniflerine yer verilmiş, Osmanlı’nın hukuk sistemiyle ilgili bilgilerden söz edilmiştir. Tezin temel başlığı olan “Divan Şiirinde Ceza ve Ceza Yöntemleri”nde İslam ve Osmanlı hukukundaki ceza uygulamalarından söz ettikten sonra ceza yöntemlerinin Divan şiirindeki kullanımı ortaya konmaya çalışılmıştır. Tez kapsamında ele alınan divanlardaki ceza yöntemlerinin; tiplerle, cezalandırma araçlarıyla, atasözleri ve deyimlerle ilişkisi tespit edilmiştir.

“Tartışma ve Sonuç” bölümünde, taranan divanlardan elde edilen ceza yöntemleri, değerlendirip yorumlanmıştır. Metin merkezli bir yöntemle yapılan bu çalışma, divanlardan seçilen örnek beyitlerden hareketle gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Suç ve Ceza Kavramları

3.1.1. Suç Kavramı

Türkçe bir kelime olan suç sözlükte, "ahlaka, törelere aykırı davranış" veya "bir toplumda haksız sayılıp yazılı yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırıma bağlanan eylem" olarak tanımlanır (Boynukalın, 2009, s. 453; Püsküllüoğlu, 2012, s. 752).

İslam hukuk literatüründe suç kavramı “cürm” kökünden mastar olup “cerime” sözcüğüyle karşılanır. Terim olarak “Yüce Allah’ın hadd ve ta’zirle cezalandırdığı şer’î/hukukî yasaklar” şeklinde ifade edilir (Uslu, 2015, s. 1050). Bu ifade genel bir tanım olup bütün günahları içine almaktadır. Fakat günah, günümüz suç kavramının ifade ettiği anlamından ziyade, dinin özüne uymayan her türlü olumsuz fiil ve davranış için kullanılır (Kontbay, 2007, s. 7). Çağdaş Arapçada da suç terimi genellikle cerime veya cinayet kelimeleriyle ifade edilir (Boynukalın, 2009, s. 453). “Günah işlemek, işlenen günah ve suç” anlamlarına gelen cinayet, fıkıh terimi olarak, mala ve cana yönelik hukuka aykırı fiillerdir (Eş-Şazeli, 1993, s. 14).

Kur'an-ı Kerim ve sünnete bakıldığında suç sözcüğü için emirlere uymayan ve isyan anlamında zenb, ism, isyan, sû, hatîe, lememe, seyyie, cünâh, fahşâ, münker, bağı, ma'siyet ve günâh gibi kavramlar kullanılmıştır. Bu sözcükler, dinde, ahlakta ve hukukta kabul edilmeyen dünyevî ya da uhrevî cezaları gerektiren sözleri ve fiilleri ifade etmiştir (Koç, 2017, s. 8).

Türk ceza hukukunda ise suç, “yasalara aykırı davranış, cürüm”, “sorumlu bir kimse tarafından, müspet veya menfi bir hareketle meydana getirilen ve ceza tehdidi taşıyan bir kanunda yer alan tarife uygun bulunan, hukuka aykırı fiil” şeklinde ifade edilir (Dönmezer & Erman, 2016, s. 311).

3.1.2. Ceza Kavramı

Arapça “c z y” kökünden türeyen ceza kavramı, iyi ya da kötü olan bir eylem ve davranışın yeterli ya da tam karşılığı, azap manasına gelir (Devellioğlu, 2012, s. 156). Ceza, daha çok özgürlüğü kısıtlama veya hapsedme olarak uygulanan bir yaptırım, varlığı ya da yokluğu bir koşula bağlanan şeydir (Erdoğan, 2013, s. 72-73).

İslam Hukuk literatüründe ceza, genel ve özel olmak üzere iki anlamıyla yer alır. Sözlük anlamına bağlı olarak genel manada ceza, dünyevi ve uhrevi mahiyette özendirici veya caydırıcı yaptırımlardır. Özel anlamda ise hukuk düzeninin suçluya maddi ve manevi olarak uyguladığı yaptırımlardır (Bebek, 1993, s. 469). Bu anlamındaki cezayı ifade etmek için Arapçada “ukûbe” sözcüğü kullanılır.

“Ukûbe”, sözlükte çeşitli anlamlarıyla yer alır. Bunlardan biri de cezadır. “Ukûbe” sözcüğünün İslam hukukundaki manası ise şöyledir: “Allah’ın, yapılmasını yasakladığı şeylerin yapılmasını ve emrettiği şeylerin ise terkinin önlemek üzere koyduğu müeyyideler”dir (aktaran Uslu, 2015, s. 1057).

“Ukûbe” sözcüğü, işlenilen suçun, dünyada alacağı cezayı ifade etmek için kullanılırken aynı kökten gelen “ikâb” kavramı ahirette alınacak cezayı belirtmek için kullanılır (aktaran Uslu, 2015, s. 1057).

Ceza kavramının, bir hukuk terimi olarak “topluma zarar veren fiillerin karşılığı olarak, devletin kanun ile ihdas eylediği ve izlediği diğer yapıcı amaçlar yanında, özellikle suç işleyen birtakım mahrumiyetlere uğratmak ve böylece toplumun işlenen fiili tasvip etmeme duygusunu belirtmek üzere kazaî bir kararla ve sorumluluk derecesi ile orantılı olarak uygulanan korkutucu, caydırıcı bir müeyyide” şeklindedir (Dönmezer & Erman, 2016, s. 15).

3.2. İslam ve Osmanlı Hukukunda Ceza

3.2.1. İslam Hukukunda Ceza

İslam hukuk terminolojisinde, suç ve ceza ile ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Bunlardan en fazla yerleşmiş olan sınıflandırmaya göre suç; hadd, kısas ve tazir olmak üzere üç kısımda toplanmıştır. Sözlükte men etmek, ayırmak, sınır çizmek ve tarif etmek gibi manalara gelen hadd kavramı; terim olarak “Allah hakkı olarak uygulanması gereken miktarı belli olan ceza” anlamına gelir (Bardakoğlu, 1996, s. 547). Tanımda da belirtildiği gibi hadd, suçun değil bir cezanın adıdır. Devlete isyan etmek, dinden dönmek (irtidat), soygun, hırsızlık, zina ve zina iftirası (kazf), şarap içmek- sarhoş olmak ve yol kesmek gibi suçlar, hadd cezası içinde değerlendirilmiştir. Bu cezalar Kur’an’ın buyruklarına ve Hz. Muhammed’in sünnetine göre tayin edilmiştir (Aydın, 2009, s. 184). Osmanlı Devleti’ne bakıldığında, hadd cezasının suçun unsurları ve ispat şartları kesin olması durumunda uygulandığı görülür. Eğer suçun unsurları ya da ispat şartlarında herhangi bir eksiklik varsa ta’zir cezaları verilmiştir. Örneğin fail, hırsızlık veya zinan suçunu işlemişse, bu suça karşılık verilen ceza, kanunnamelerde para cezası olarak geçmiştir (Aydın, 2017, s. 152).

Lügatte, “ardından gitmek, iz sürmek, yaptığı işte birinin yolunu takip etmek; kesmek, eşitlemek ve misilleme yapmak” manasına gelen kısas suçları, vücut bütünlüğüne kasıtlı olarak zarar veren suçları kapsamaktadır (Akbulut, 2003, s. 170; Dağcı, 2002, s. 488). Kısas gerektiren suçlarda suçu işleyen ya kısasa tabi tutulur ya da suçta zarar gören kişinin ailesine diyet ödemek zorunda kalır (Bassıouni & Aslan, 2003, s. 314). Osmanlı Devleti’nde bu ceza uygulamasına bakıldığında, II. Bayezid Kanunnamesinde adam öldürene kısas uygulanacağıyla ilgili bir hüküm yer alır. Bununla birlikte kısası gerektiren unsurların bulunmadığı durumlarda, ta’ziren para cezası, kalebentlik ve kürek cezası da uygulanmıştır (Aydın, 2017, s. 152).

Ta’zir cezası sözlükte, “te’dib etmek, engellemek; desteklemek, saygı göstermek” manalarına gelir ve hadd ile kısas cezaları dışında kalan diğer cezaları ifade eder. Cezası, Kur’an ya da Sünnet ile belirlenmemiş; uygulaması ve miktarı yöneticiye veya hâkimin kararına göre belirlenen suçlara ta’zir cezası denir (Başoğlu, 2011, s. 138). Bu cezanın içinde, yalancı şahitlik, emirlere karşı gelmek, dinde vacip sayılan ibadetleri terk etmek, ırza ve mala musallat olmak vb. suçlar yer alır. Osmanlı döneminde ta’zir cezalarının uygulanışına bakıldığında, birçok cezanın kanunnameler aracılığıyla belirlendiği ve sınırlı olarak cezanın, kadıların ya da alt

mertebeden yöneticilerinin kararına bırakıldığı görülür (Başoğlu, 2011, s. 200). Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde, hadd ve kısas içinde değerlendirilen sahte evrak düzenlemek, görevi ihmal etmek ve görevi kötüye kullanmak, sözlü kınama, kadın ve kız kaçırmak, kalpazanlık gibi suçlar, ta'zir cezası içinde değerlendirilir (Aydın, 2009, s. 208; Başoğlu, 2011, s. 199). Bu suçlara karşılık ise müsadere, para cezası, sürgün, hapis, teşhir, siyaset ve sopa atma gibi cezalar uygulanır (Yakut, 2006, s. 27-53).

3.2.2. Osmanlı Hukukunda Ceza

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla beraber orijinal bir hukuk sistemi başlanmamıştır. Osmanlı, kendisinden önce kurulmuş olan Türk ve İslâm devletlerinden birçok şeyin yanı sıra, o zamana kadar uygulanan ve büyük ölçüde birlik arz eden bir hukukî yapıyı da almıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin aldığı bu hukukî mirası, hiçbir değişiklik yapmadan uyguladığını da ifade etmek mümkün değildir. Osmanlı, altı asırlık bir süreç içinde kamu hayatına ilişkin yeni durumlarda, İslami kurallara uygun olarak bu hukukî sistemde gerekli düzeltmeler ve eklemeler yapmıştır (Aydın, 2017, s. 15; İnalcık, 2000, s. 59).

Osmanlı İmparatorluğu'nun hukukî yapısı, daha önceki Müslüman Türk devletlerinde de olduğu gibi esas olarak İslam hukukuna dayanmaktadır. Bunun sebebi ise İslamiyet'in sadece inanç ve ibadet temelinde değil, hukuku da içine alarak hayatın tüm yönlerini düzenleyen bir sisteme sahip olmasıdır. Bu bakımından İslamiyet'i kabul eden milletler, bu kabulün bir gereği olarak İslam hukuku ilkelerini benimsemişlerdir (Akman, 2004, s. 16; Aydın, 2017, s. 16).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun ilk zamanlarında, genellikle İslâm hukuku ve esaslarının hâkim olduğu görülür. Fetihler sonucu hızla büyüyen Osmanlı Devleti, İslam hukukuyla birlikte kendisinden önce varlığını sürdüren devletlerden aldığı kurallarla, oluşturduğu yeni düzenlemeler sonucu örfî hukuku da kullanmaya başlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti hem şeri hem de örfî hukuku bünyesinde barındıran ikili bir hukuk sistemini kurmuştur (Bayraktar, 2003, s. 1). Şeri hukukun anlamına bakıldığında, klasik fıkıh kitaplarında yer alan, daha önceki dönemlerde devletin müdahalesi olmaksızın bağımsız bir şekilde oluşan hukuk kurallarının adıdır. Örfî hukuk ise, padişahların koydukları emir ve fermanlarından oluşan hukuk sistemidir (Koşum, 2004, s. 146).

Osmanlı hukukunun dayandığı en önemli kaynaktan birisi şeri hukuktur. Şeri hukukun kaynağını ise, başta Kur'an ve sünnet olmak üzere, kıyas, icma ve fıkıh kitapları oluşturur. Osmanlı kanunnamelerinde, şeri hukuk yerine, “şer’î yahut” “şer’-î şerîf” gibi kavramlar da yer almıştır. Bunlar, hiçbir kişi veya kurulun onayına başvurmadan geçerli olan hükümlerdir ve burada kanun koyucu Allah ve onun resulüdür (Akgündüz, 1999, s. 117). Osmanlı döneminde, şeri hükümlerin gerekli olduğu durumlarda, hukukçulardan İbrahim Halebî’nin eseri olan *Mülteka’l-Ebhûr* ile Molla Hüsrev’in *Dürer ü Güher* adlı fıkıh kitabı, hukuk mevzuatı olarak görülmüştür. İbrahim Halebî’nin *Mülteka’l-Ebhûr* isimli eseri, 1948 ve 1987 tarihli fermanlarla Osmanlı’nın resmi hukuk kodu olarak kabul edilmiştir (Şen, 1999, s. 687).

Osmanlı hukukunun dayandığı bir diğer önemli ise örfi hukuktur. Örfi hukuk kavramına ilk kez, 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet döneminde yaşamış olan tarihçi Tursun Bey’in *Tarih-i EbülFeth* adlı eserinde yer verilmiştir (Aydın, 2017, s. 16). Örf; hükümdarın kendi idaresine dayanarak şeriatın kapsamında olmayan alanlarda koyduğu kanunlardır. Bu da doğrudan hükümdarın devlet içinde tam olarak mutlak bir mevki kazanması, devlet menfaatlerinin her şeyin üstünde sayılması suretiyle gerçekleşebilmiştir (İnalçık, 1958, s. 102).

Osmanlı Devleti’nin, İslam hukuku ile örf ve âdet kurallarını esas alınarak, ulü’l-emri¹ ya da müçtehit hukukçular tarafından ortaya koyduğu hukuki hükümlerin tamamına, âdet hukuku veya örfi hukuk denmiştir. Örfi hukuk terimi, İslâm hukukçularının kullandığı “siyaset”, siyâset-i şer’iyye”, “kanunnâme”, “örf-i münîf-i sultânî” ve “yasağ-ı padişahi” gibi ifadelerle eş anlamlı hale gelmiş ve manası genişlemiştir. Osmanlı hukukunda, örfi hukuk denilince akla sadece âdet hukuku değil, şeri hükümlerin kanun tarzında tedvini de dâhil olmak üzere ulü’l-emre tanınan sınırlı yasama yetkisi çerçevesinde, uzman İslâm hukukçularının içtihat ve fetvalarına da başvurarak ortaya konan hukuki hükümler de gelmektedir (Akgündüz, 1990, s. 51).

Osmanlı Devleti’nde örfi kanunların hazırlanmasında devletin en üst mertebesinde, yıllarca tecrübe kazanmış devlet adamlarından oluşan Divan-ı Hümayun’un ve özellikle de örfi hukuktan mesul olan nişancıların önemli rolleri vardı. Hükümler, divanda yapılan müzakereler sonucu sultanın da onaylanmasıyla kanun haline gelmişti (Aydın, 2009, s. 67). Oluşturulan bu kanunnamelerdeki amaç,

¹“Ulü’l-emr”, dinî literatürde başta devlet başkanı olmak üzere toplumun üst yöneticilerini, toplumsal sorumluluk ve otorite sahibi kimseleri içine alan kapsamlı bir tabirdir (Türkan, 2012, s. 295).

çok uluslu bir devlet olan Osmanlı Devleti'nin daha iyi idare edilmesi ve halkın huzurunun sağlanmasıydı (Gök, 2002, s. 68).

3.3. Divan Şiirinde Ceza

Divan şiirinde ceza gerek dinî gerekse din dışı bağlamlarda sıklıkla sözü edilen bir kavramdır. Dinî açıdan cezanın çoğunlukla “ahiret günü”yle birlikte anıldığı görülmektedir. Ahiret günü şiirlerde, “rûz-ı cezâ”, “rûz-ı mahşer”, “rûz-ı hisâb” ve “rûz-ı şümâr” gibi tamlamalarla kullanılmıştır. Burada şairler, fani dünyada işledikleri suçlarının affedilmesi için diğer dünyada kendilerine şefaatçi olarak Hz. Muhammed'i gösterirler. İşledikleri suçların onun merhametiyle hakir olacağını ifade eden şairler, Hz. Muhammed'in mahşer günü şefaat elini çekmemesini ümit ederler:

Eyâ şefî'-i günehpîşgân-ı rûz-ı ceza

Ki cürm merhametünle zelîl ü h'âr kalur² (Nâilî, s. 41 k. 2/33)

“Ey ceza gününde günahlara şefaat eden (Muhammed)! İşlenilen bu suçlar senin merhametinle düşkün ve hakir kalır.”

Ümîddir ki şefâat elini çekmeyesin

Cezâ gününde diğergûn olur ise ahvâl (Necâtî Bey, s. 43 k. 1/54)

“Eğer halimiz ceza gününde farklı olur ise ümit ederim ki şefaat elini çekmeyesin.”

Şairler, Allah'a karşı olan cürümlerinde, ona layıkıyla kul olamama, ibadetlerini tam manasıyla yerine getirememelerini söz konusu ederler. Allah'ın adaletli bir şekilde cezalandıracağı takdirde ise mahvolacaklarını ifade ederler:

Yok mende bir amel sana şâyeste âh eger

A'mâlîme göre vere adlün cezâ mana (Fuzûlî, s. 24 g. 3/4)

“Ben sana layıkıyla ibadet etmedim. Eğer benim ibadetlerime göre adaletin beni cezalandırırsa eyvah!”

Divan şiirinde sevgilinin hâl ve hareketleri dolasıyla âşışın cevri ve cefa çekmesi, ceza olarak nitelendirilmektedir. Aşağıdaki beyitte, âşışa acı ve ıstırap çektiren sevgilinin, mahşer gününde hesap vermeyeceğinden söz edilmektedir. Çünkü sevgili bu dünyada âşışın feryat ve figanlarından yeterince mustarip olmuş ve azap çekmiştir. Sevgilinin tekrar mahşer gününde azap çekmesi söz konusu değildir:

Cezâ gününde sorulmaz hatâlar eyledüğün

Yeter figân ile ben verdüğüm azâb sana (Fuzûlî, s. 49 g. 11/4)

²Alıntılanan beyitlerde, kaynak olarak kullanılan divandaki yazıma sadık kalınmıştır.

“Ceza gününde yaptığın hatalar sorulmaz. (O gün) Benim feryat ederek verdiğim azap, sana yeterlidir.”

Divan şiirinde âşığın cezasını, bu dünyada sevgili vermektedir. Sevgili karşısında her türlü eziyete katlanan bir âşık portresi vardır. Fakat bu eziyet âşık için bir lütuftur. Çünkü sevgilinin bu davranışı ona ilgisi olduğunu göstermektedir. Necâtî Bey aşağıdaki beytinde, canına ceza ve cefa veren sevgiliden hoşnut olduğunu ve ondan gelecek her türlü sıkıntıdan mutlu olacağını dile getirir:

Cânına cezâlar edeyim der imiş o yâr

Ondan ne gelirse görürüm cânıma minnet (Necâtî Bey, s. 148 g. 35/5)

“Sevgili, canına cezalar vereceğim dermiş, ondan gelecek her ne ise canıma minnet.”

Sevgiliden ayrı kalmak âşık için bir cezadır. Âşık, sevgilinin hasreti sebebiyle acı ve ıstırap çeker. Aşağıdaki beyitte, Allah’ın, âşığı sevgiliden ayırarak ona bin türlü sıkıntı ve eziyet verdiği ifade edilir:

Yâr ayrılığı cânuma niçe cezâ vire

Hâk yârı benden ayırana biñ belâ vire (Hoca Dehhânî, s. 122, g. 89/1)

“Sevgilinin ayrılığı canıma çok ceza verir. Allah, sevgiliyi benden ayırarak bin bela verir.”

Âşık, sevgili yolunda canını vermesine rağmen sevgili tarafından azarlama ve kınamalara maruz kalarak daima cezalandırılır. Bu yolda canını ve başını veren âşık, asla sevgiliye kendini kabul ettiremez:

Ben baş u cân kodum yolına ol neçün ‘aceb

Dâyım ‘itâb u hışm-ıla baña cezâ ider (Ahmedî, s. 297, g. 139/6)

“Ben canımı ve başımı onun (sevgilinin) yoluna koydum. Acaba neden o, beni daima azarlama ve hışımla cezalandırır?”

3.4. Divan Şiirinde Ceza Yöntemleri

3.4.1. Ölüm İle İlgili Cezalar

Ölüm cezası lügatte, “i’ dâm” ve “seyâset” kelimeleriyle karşılanır (Muallim Nâcî, 2021, s. 263; Şemseddin Sami, 2018, s. 590). “Siyaseten katl” şeklinde adlandırılan ölüm cezası, terim olarak “insan öldürme vb. bir suça karşılık verilen ve suçlunun ölümüyle sonuçlanan ceza, idam cezası, ölüm cezası” anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 1988, s. 1045).

Ölüm cezası, İslam hukukunda had cezalar içinde değerlendirilir. Klasik fıkıhta ölüm cezasını gerektiren suçlar, fakihlerin düşüncelerine göre farklılık arz etmektedir.

Kitap veya sünnete göre ölüm cezasını gerektiren suçlar ise genel olarak kasten adam öldürme, zina ve yol kesme şeklinde belirlenmiştir (Maşalı, 2007, s.170). İslam hukukçuların birçoğu, had ve kısas uygulamaları dışında devlet yöneticisine ölüm cezasını uygulama hakkı vermiştir. Casusluk yapan ve dinde olmayan şeyleri âdet haline getiren Müslümanların ölüm cezası alıp almadığı konusunda İslam hukukçuları tartışmışlardır (Bardakoğlu, 1993, s. 474).

Osmanlı döneminde genellikle hırsızlık, zina ve kasten adam öldürme suçunun karşılığında ölüm cezası verilmiştir. Hırsızlık ve zina suçunun unsurlarında ve ispat şartlarında herhangi bir eksiklik olmaması halinde had cezası, ta'zir cezasına çevrilmiştir. Fakat hırsızlık ve zina suçunun tekrarlanması halinde ölüm cezası uygulanmıştır. Kasten adam öldürmede de failin, affedilmesi ya da diyet ödemesi uygun görülmüştür. Bu suçun tekrarlanması halinde ise ölüm cezası verilmiştir (Koç, 2017, s. 270-278). Bununla birlikte Osmanlı döneminde ölüm cezası, köleleştirmek için esir çalma, çocuk kaçırma, kamu parasını zimmete geçirme, kanun dışı yollarda ürünler ihraç etme, tütün içme ve halka öldürücü aletler verme gibi suçlarda tatbik edilmiştir. Osmanlı döneminde ölüm cezasını gerçekleştirmek için kılıç, asma, boyna vurma ve ikiye biçme şeklinde yöntemler kullanılmıştır (Maşalı, 2007, s. 43).

Taranan divanlarda ölüm cezası, öncelikle sevgiliye özenen çeşitli kavramlarla ilişki kurularak şiirlerde yer almıştır. Şairler ölüm cezasını, sıklıkla “hançer çekmek” tabiriyle kullanmışlardır. Divan şiirinde hançer çekmek, genel olarak sevgili ve onunla ilgili unsurları anlatmak için yer alır. Hançer, sevgilinin kan döken, öldüren ve yaralayan yan bakışına, kaşına ve gözüne benzetilir. Bununla birlikte hançer, gül, ay ve söğüt gibi kavramlar, hançer çekmek tabiri ile beraber kullanılır (Bahar, 2020, s. 413). Bâkî'nin bir beytinde, sevgilinin parlak yüzüne özenen güneşe, yeni ay tarafından hançer çekilir. Yeni ay şekil bakımından hançere benzetilir. Bu anlamda yeni ayın doğal durumu hüsn-i talil yoluyla hançer çekmesine bağlanır. Şair, sevgilinin yüzü ile güneş arasında aydınlık olması yönüyle ilgi kurar:

Niçün ol hürşîd-i 'âlem-tâba öykündüñ diyü

Mâh-ı nev hançer çeker mihr-i dirahşân üstine (Bâkî, s. 268, g. 438/4)

“Yeni ay, o âlemi aydınlatan güneşe niçin öykündün diye parlak güneşin üstüne hançer çeker.”

Bâkî'nin başka bir beytinde ise ay, sevgilinin yüzüne öykünür. Ay sevgiliye benzemeye çalıştığı için feleğin Mirrih'i ona hançer çeker. Divan şiirinde Mirrih, Mars gezegenin adı olarak geçer. Yıldızların burçlar üzerindeki etkisinden dolayı

Mirrih aşırı derece ateşli ve kurudur. Bu gezegen bir kılıç ya da hançer olarak tasavvur edilir. Küçük uğursuzluk olarak kabul edilen Mirrih kırmızı renklidir (Pala, 2018, s. 323). Bu anlamda beyitte Mirrih yıldızının kırmızı renkli oluşu hüsn-i talil yoluyla sevgiliye özendiği için aya hançer çekmesine bağlanmıştır:

Bâkıyâ gökde şihâb atılmadı Mirrîh-i çarh

Rûy-ı yâre öykünür diyü mehe hançer çeker (Bâkî, s. 157, g. 183/7).

“Ey Bâkî, gökte yıldız kaymadı; feleğin Mirrih’i sevgilinin yüzüne öykündüğü için aya hançer çeker.”

Ölüm cezasına çarptırılan unsurlardan biri de sevgilinin dudaklarını öpmeye çalışan kadehtir. Şarap meclisinde sevgilinin lal taşı gibi kırmızı renkli dudaklarını öpmek isteyen kadeh, sürahi tarafından hançerlenerek öldürülür:

Bezm-i meyde bûse-i la’ l-i nigâra kasd ider

Gögsine ursa n’ola câmuñ surâhî hançeri (Bâkî, s. 300, g. 515/4)

“Kadeh, içki meclisinde sevgilinin lal taşı gibi dudaklarını öpmeye kasteder. Sürahi onun göğsüne hançer vursa buna şaşılmaz.”

Divan şiirinde sevgilinin makamı, yüceliği temsil eder. Bu yüce makamdan ayrılmayı övmenin sonucu ölümdür. Aşağıdaki beyitte goncalar, sevgilinin makamından ayrılmayı övmesi durumunda, süsen çiçeği tarafından hançer çekilerek öldürülecektir. Şair beytinde süsen çiçeği ile hançer arasında sivri ve keskin olması bakımından benzerlik kurar:

Tapundan ayrığın öğeydi goncalar hâşâ

Çekerdî sūsen-i âzâde de zebân hançer (Necâtî Bey, s. 63, k. 9/25)

“Goncalar senin katından başka bir yeri övseydi Allah göstermesin hür susam da diliyle hançer çekerdî.”

Divanlarda ölüm cezasının uygulandığı tiplerden biri âşıktır. Âşığın sevgiliye duyduğu aşk dolasıyla ciğeri kanlı yaşlarla dolar. Sevgili ise âşığın kanlı ciğerini görünce adam öldürdüğünü düşünür. Bu anlamda sevgili, âşığı siyaset kılıcıyla öldürür:

Reh-i ıskında ol gül-ruh ciger kan etdügüm bilmiş

Çeker her dem mana tiğ-i siyâset sanki kan etdün (Fuzûlî, s. 489, g. 198/6)

“O gül yanaklı sevgili, aşk yolunda ciğerimi kan ettiğimi bilmiş. Ben sanki insan öldürmüşüm gibi her an bana siyaset kılıcını çeker.”

Âşık, sevgiliye aşkını açıkladığı için ölüm ile cezalandırılır. Fakat sevgilinin âşığı öldürmesi âşık için bir lütuftur. Çünkü bu, sevgilinin, âşığa ilgisinin bir göstergesidir. Âşık sevgiliye seslenerek bu cezaya karşılık neden dostların suça rağbet ettiğini sorar:

Mahabbet zâhir etmek cürmüne kan tökmek istersen

Habîbüm munca hem rağbet nedür cürmüne ahabbun (Fuzûlî, s. 413, g. 164/6)

“Sevgiyi göstermek suçuna kan dökmek istiyorsan, sevgilim, bu suça ahabbın bunca rağbeti nedir?”

Keçeci-zâde İzzet Molla’nın aşağıdaki beytinde, can ve gönüle gam askeri tarafından ölüm cezası uygulanır. Bu ceza tatbik edilirken de şairin gönül çadırından ah habercisi gelir. Beyitteki gönül ile çadır arasındaki anlam ilişkisi şu şekilde açıklanabilir: Osmanlı döneminde çadırların tepesinde çingirak adı verilen bir delik bulunurdu. Bu çingirak, çadırın ortasında yanan ateşin dumanının çıkması ve temiz havanın girmesi için açık bırakılırdı (Bozkurt, 1993, s. 163). Bu bağlamda şair, gönlünü çadıra, gönlünden çıkan âhını ise çadırın tepesinden çıkan dumana teşbih eder:

Cân u dile siyaset iderken sipâh-ı gam

Geldi berîd-i âh otağ-ı derûndan (Keçeci-zâde İzzet Molla, s. 533, g. CDXXIX/5)

“Gam askeri, can ve gönlü öldürürken gönül çadırından âh habercisi geldi.”

Zâtî’nin bir beytinde ise şarap içmek bir suç olarak görülüp ölüm ile cezalandırılması istenir. Hoca, şarap içip sarhoş olanları, öldüreceğini söyler. Fakat âşık hocanın haddini aşmaması gerektiğini dile getirir:

Mey içib mest olanı öldürmelüdür dir imiş

Vâ’ize billahi din hadden tecâvüz itmesün (Zâtî, s. 65, g. 1108/2)

“Hoca, şarap içip sarhoş olanı, öldürelim dermiş. Vaize billahi deyin ki haddini aşmasın.”

Osmanlı döneminde genellikle adam öldürenler, işkence yöntemi ile öldürüldü. Sarayın bahçesinde yer alan bostancı fırının yanındaki küçük bir hapisanede işkence uygulanır ki buna “fırın” adı verilirdi. “Fırına götürün” sözüyle işkence emri verilirdi ve suçlu işkence edilerek idam edilirdi (Yıldırım 2000, s. 36). Tâcîzâde Câfer Çelebi de bir beytinde bostancı fırınından söz eder. Beyitte ateş, yasağa uymayarak hafiflik eder. Ateşin hafiflik etmesiyle az tutuşması kastedilir. Bu anlamda ateş, fırın zindanına kapatılıp durmadan sopa atılarak işkence edilir:

Koyup zindân-ı tennûra ururlar çûb aña her dem

Sebük-serlük idüp beñzer ki tutmamış yasag âteş (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 230, k. 24/18)

“Ateş hafiflik edip yasağa uymadığı için onu fırın zindanına kapatıp durmadan sopa atarlar.”

3.4.1.1. Baş Kesmek

Baş kesmek, başı bedenden ayırmak, idam etmek anlamına gelmekle birlikte mecâzî olarak tâzim ve hürmet maksadıyla başını eğmek manasına gelir (Pakalın, 1973, s. 166).

Baş kesmek, ölüm cezası için uygulanan türlerden biridir. İslam ceza hukukunda ölüm cezası “had” cezalar içinde değerlendirilir. Yol kesme ve eşkıyalık ve silahlı gasp gibi suçlara ölüm cezası uygulanır. Peygamber zamanında fitne ve fesatlık çıkaran Müslümanlar, sihirbazlık yapanlar ve mahremiyle evlenen kişiler ölüm ile cezalandırılmıştır (Bardakoğlu, 1993, s. 474). Baş kesilerek idam edilmesi hem siyaseten hem de kısas cezalarında uygulanan bir ceza yöntemidir (Mumcu, 2017, s. 104). İslam hukukunda kasten adam öldüren kişi ölenin yakınlarının isteği üzerine kısas olarak idam cezasına çarptırılır (Köroğlu, 2015, s. 212).

Osmanlı döneminde baş kesme türündeki cezalar, genellikle isyancılar ve politik rakipler için uygulanan bir ceza türüdür. Bunun yanı sıra o dönemlerde zina işleyen bir Yahudi’nin başı kesilerek cezalandırıldığı görülmüştür. Ayrıca bölgedeki yetkililer, devletin şeriata aykırı olmayan emir ve kanunları çerçevesinde haydutluk edenler için yargısız bir şekilde idam etme veya baş kesme cezalarını uygulamışlardır (Oktay, 2016, s. 443).

Baş kesme, Divan şiirinde bahsedilen ceza yöntemlerinden biridir. Şairler bu ceza yöntemini çeşitli unsurlarla ve kişilerle ilişkilendirerek şiirlerinde söz konusu etmişlerdir. Klasik şiirinin temel yapı taşlarından biri olan âşık, başı kesilerek cezalandırılan kişilerden biridir. Hayâlî Bey’in bir beytinde âşık, felek tarafından başı kesilerek idam edilir. Âşığın sevgiliye olan aşkını gören felek, hilali hançer yaparak âşığın başını keser. Burada hilal, şekli yönüyle hançere benzetilir. Beyitte geçen “mihir”, kelimesi güneş anlamıyla da düşünüldüğünde tevriye sanatı kullanılır. Bu bağlamda felek, güneşi canda görünce hilali hançer yapıp âşığın başını keser:

Mihrüni canda görüp başuma kaşd itdi felek

Eyleyüp mâh-ı nevi hançer-i bürrân-şekil (Hayâlî Bey, s. 38, k. 8/11)

Taranan divanlarda baş kesilme cezasıyla ilişkilendirilen tiplerden biri de rakiptir. Zâtî'ye göre haset edeni öldürmek zarar değil aksine mutluluktur. Bu anlamda kıskançlık yapan rakibin cezası, başını kesmek olmalıdır:

Rakibün başını ey hâce-i hüsn-ü-bihâ kes kim

Ziyân itmez hasudun kat' iden başını sûd eyler (Zâtî, s. 166, g. 166/3)

“Ey güzellik ve zarafet sahibi olan sevgili, haset edeni öldürmek zarar değildir; aksine faydadır. Bu sebeple rakibin başını kes.”

Rakip sevgilinin semtine uğrayabilmek için gözyaşlarını akıtır. Alçak rakibin gözyaşları, sevgilinin semtine ulaşmaması için ona baş kesme cezası verilir:

Akıdur cûy-ı sirişkini rakîb-i nâ-kes

Kûyuna ugramasun dersen eger başını kes (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 180, g. 155/1)

“Soysuz rakip gözyaşı ırmağını akıtır. Ey sevgilim, eğer rakibin gözyaşlarının semtine uğramasını istemezsen onun başını kes.”

Zâtî'nin bir gazelinde, sevgilinin dudaklarını öpmek isteyen kişilere, bu ceza türü uygulanmıştır. Sevgilinin şeker gibi dudaklarını öpmek isteyen kim varsa onların başları kesilir ve dökülen kanın nedeni sorulmaz:

Keser başın kim emsem dirse lâ'lin

Kesilir başlar kanlar sorılmaz (Zâtî, s. 13, g. 509/4)

“Kim senin dudaklarını öpmek isterse onun başı kesilir. Başı kesilir de dökülen kanlar sorulmaz.”

Şairlerin baş kesme cezasıyla ilişki kurduğu unsurların başında mum gelir. Mum, yanması ve ışık kaynağı olmasıyla sebebiyle Divan şiirinde söz konusu edilir. Sevgilinin yüzü ve yanağı mum, âşık ise onun etrafında dönen pervane olur. Âşık mum gibi yanarak erir. Mumun yanışı, baştan aşağı olur. Bazen de mumum başı kesilir (Pala, 2018, s. 427). Bunlar arasında mumun fitilinin kesilmesi, şairler tarafından baş kesilme olarak hayal edilir. Aşağıdaki beyitte mum, sevgilinin parlak yanaklarından ışık çaldığı için başı kesilerek cezalandırılır. Bu durum tıpkı sultanına ihanet eden kölenin sonu gibidir. Sultanına ihanet eden kulun başı, kesilerek idam edilir:

Ruhundan nur uğurlar şem' başın kesseler ca'iz

Budur bir kul ser-encamı ki sultanına ha'indür (Fuzûlî, s. 19, g. 67/6)

“Mum, senin yanağından nur çaldığı için, sultanına ihanet eden bir kölenin sonu gibi, başını kesseler caizdir.”

Şeyhülislâm Yahyâ bir beytinde, mumu parlak olması nedeniyle sevgilinin yüzü ile ilişkilendirir. Şair muma seslenerek, sevgilinin parlak yüzüyle iddialaşmayı

bırakmasını, aksi takdirde başından olacağını dile getirir. Beyitte geçen baş vermek deyimi hem kendini feda etmek hem de başın kesilmesi anlamında kullanılır:

Bahsi ko tâb-ı cemâl ile zebânun kûteh it

Bezm-i şehdûr kıl hazer ey şem` virmekden seri (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 439, g. 441/4)

“Ey mum! Sevgilinin yüzünün aydınlığı ile bahsi bırak, dilini kes. Burası sevgilinin meclisidir; başını vermekten sakın.”

Mum, aşağıdaki beyitte, sevgilinin parlak yüzüne dil uzattığı için başı kesilerek cezalandırılır. Beyitte mum sevgilinin yüzünü kıskanarak onu kötüler. Bu sebeple şair, makasa seslenerek mumun başının kesilmesini söyler:

Germ olup dil uzandurmuş ruh-ı cânânuma şem`

Tiz iriş od gibi kes başın anun ey mikras³ (Zâtî, s. 507, g.1002/6)

“Ey makas, mum ısınıp sevgilimin yanağına dil uzatmıştır. Çabuk gelip onun başını, ateş gibi kes.”

Aşağıdaki beyitte mumun sevgiliye ağzından altın yani ateşini gösterdiği ifade edilir. Şair mumun baş kısmını, ağız; yanan ateşi de altın olarak hayal eder. Meclis mumu, sevgiliye ağzından altın gösterdiği için halk tarafından boynu yani fitili kesilir:

Şem`-i meclis gösterür dildâra ağzından çü zer

Boynın urup halk aña fi'l-hâl virmezler mecâl (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 119, k. 7/24)

“Meclis mumu, sevgiliye ağzından altın gösterir. Halk bu yüzden hemen mumun boynuna vurup ona mecal vermezler.”

Baş kesme cezasıyla birlikte anılan unsurlardan bir diğeri de kalemdir. Kalemin ilk hali kamıştır. Kamış, gerekli işlemlerden geçirildikten sonra yontulup inceltilir; uç kısmı kesilerek yazmaya elverişli hâline geldikten sonra kalem şeklini alır. Kalemin ucu kesilip ikiye yarıldıktan sonra yazı yazma işlemi yapılır (Yazır, 1974, s. 170). Divan şairleri de kalemin ucunun kesilmesini, baş kesilme olarak hayal ederler. Aşağıdaki beyitte âşık, sevgiliden başkasına yâr derse, sevgili tarafından başının kalem gibi kesilmesini ve gönlünün ortadan ikiye ayrılmasını isteyerek bu ceza yönteminden bahseder:

³ Mikraz veya mikraz, mum makası manasına gelir. Eskiden mumun hem uzayan fitilini kesip düzeltmek hem de mumu söndürmek için mikraz denilen mum makasları kullanılırdı (Ünlü, 2017, s. 321).

Senden ayruğa eger ben dir isem yâr dahi

Kes kalem gibi başımı dilimi yar dahi (Ahmet Paşa, s. 264, g. 301/1)

“Eğer senden başkasına yar dersem başımı kalem gibi kes gönlümü de yar.”

Ahmet Paşa başka bir beytinde, kalemin kesilmesini ve ikiye yarılmalarını kendi gönlündeki sır ile ilişkilendirir. Sırrının diline gelmesinin cezası, başının kesilmesi ve dilinin yarılmasıdır:

Râz-ı aşkın dilime geldi ise hâme gibi

Başımı kes dilimi yar elimden ne gelir (Ahmet Paşa, s. 146, g. 57/3)

“Aşkın sırrı dilime geldiyse kalem gibi başımı kes, dilimi yar elimden ne gelir.”

Şairler bu ceza türünü, sevgilinin güzellik unsurlarından saçıyla ilişkilendirir. Divan şiirinde âşığın gönlü, daima sevgilinin saçlarının ucunda asılıdır. Aşağıdaki beyitte de sevgilinin saçlarına gönül bağlamayanların başının kesilmesinden söz edilir. Öte yandan sevgilinin dudaklarına can vermeyenlerin de kanının döküleceği ifade edilir:

Kim zülfüne dil bağlamasa başı kesilsün

Kim leblerüne virmese cân kanı dökilsün (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 438, g. 150=145/1)⁴

“Kim senin saçlarına gönül bağlamazsa onun başı kesilsin, kim senin dudaklarına can vermezse onun kanı dökülsün.”

Kesilsin ol ser-i bî-kayd kim bir zülfe bağlanmaz

Yer etsin taşlar ol dilde kim nakş-ı mahabbet yok (Osman Nevres, s. 268, g. 136/5)

“Bir saça bağlanmayan umursamaz baş kesilsin. Aşk nakşı olmayan gönülde taşlar yer etsin.”

Zâtî bir beytinde sevgilinin saçını, harami olarak nitelendirir. Yol kesen haramilere verilen ceza ise başının kesilmesidir. Fakat şair, bu suçun cezasının kendisine verilmesini; başının kesilerek idam edilmesini ister:

Saçun yola iner yol basıcıdur

Benüm boynuma kes başın yazuğu (Zâtî, s. 1047, g. 1747/6)

“Saçın yol kesen olarak yola iner. Bu benim suçumdur; benim başımı kes.”

Bâki bir kasidesinde, ay ve güneşi, aşk şehrinde kale ve burçların üstüne asılan kesik başlar olarak hayal eder. Bu bağlamda aşağıdaki beyit, o dönemlerde kale ve burç duvarlarına, kesilen başların dikildiğine işaret eder:

⁴ Kaynak olarak kullandığımız divanındaki yazım bu şekildedir.

Felekde ay u gün sen şehryârûñ şehir-i ‘aşkında

Kesilmiş başlardur kim dikildi burc u bârûya (Bâkî, s. 276, g. 458/4)

“Padişahım, gökyüzündeki ay ve güneş, senin aşkının şehrinde burç ve kale duvarlarına dikilmiş kesik başlardır.”

Baş kesme cezası, yukarıda tespit edilen kişi ve unsurların yanında, Dîvân şiirinde savaşlarda yenilen komutanların başlarının kesilerek devletin daha üst yöneticilerine gönderilmesi, mızrağa takılması ve şehir meydanlarında dolaştırılması şeklinde karşımıza çıkar. (Oktay, 2016, s. 456). Örneğin Tâcizâde Câfer Çelebi’nin bir beytinde düşman başının mızrağa ucuna takılıp şehirde dolaştırılması söz konusu edilir. Şair, lale ile düşman başı arasında renk ve şekil bakımından anlam ilgisi kurar. Lale, kırmızı rengi dolasıyla, mızrağın ucundaki düşman kellesi olarak tasavvur edilir:

Geçürdi rumhına gezdürmek için âfâkı

Ser-i ‘adûnı idüp kana gark her lale (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 261, k. 27/26)

“Her lale, düşmanın başını kana boğup göklerde gezdirmek için mızrağına geçirdi.”

3.4.1.2. Başına Kızgın Leğen/Tas Koymak

Başına kızgın leğen/tas koymak, suçlunun işkence ile idam edilmesi şeklinde uygulanan bir ceza türüdür. İslam hukukunda bu ceza türüne dair bir bilgi bulunmamıştır. Çünkü İslami inanişâ göre şekli ne olursa olsun, işkence ile adam öldürmek kesinlikle yasaktır. (Temel, 1995, s. 115).

Başına kızgın leğen/tas koymak, Osman Devleti’nde tatbik edilen ceza türlerinden biridir. Osmanlı döneminde mahkûm, idam edilmeden önce ateşin üstüne yanması için kızgın saç koyulurdu. Suçlunun başı kesildikten hemen sonra başı kızgın saçın üzerinde bastırılırdı. Böylelikle idam edilen suçlunun yerde duran cansız bedeni son kez gösterilirdi (Ercan, 2014, s. 193).

Taranan divanlarda, başına kızgın leğen/tas koyarak cezalandırmak, öncelikle feleğe uygulandığı tespit edilmiştir. Bilindiği üzere felek, dönemliği, kimseye yâr olmaması, eziyet ve sıkıntı vermesi gibi özellikleriyle Divan şiirinde sıklıkla kullanılan unsurlardan biridir. Aşağıdaki beyitte de felek, halka eziyet ettiği için güneş tarafından başına kızgın leğen koyularak cezalandırılır. Güneş, sıcaklığı ve yuvarlaklığı nedeniyle kızgın leğen olarak hayal edilir:

Halka ğadr eyler diyü devründe her şubh âfitâb

Ėor ‘azâb idüp sipihrüñ başına kızmış leğen (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 148, k. 11/37)

“Felek halka eziyet ettiği için güneş tarafından başına kızgın leğen konulur.”

Aşağıdaki beyitte, ise başına kızgın leğen/tas koyarak cezalandırmak, âşık ile ilişkilendirilmiştir. Kızgın tas, âşığın başına eziyet vermek için koyulur. Fakat âşık, aşk padişahı olduğu için bu tas, şairin gözüne taç gibi görünür. Beyitte ateş dolusu kızgın tas, şekil açısından taç ile benzerlik gösterir:

Başum üzre tâs-ı pür-âteş konursa zecr için

Padişâh-ı mülk-i ‘ışkam ol bana efser yiter (Zâtî, s. 307, g. 307/2)

“Başımın üstüne eziyet etmek için ateş dolusu tas koyulsa da ben aşk padişahıyım; o bana taç olarak yeter.”

3.4.1.3. Çarmıha Girmek

Sözlüklerde “çâr-mîh”, dört çivi: çarmık, suçluyu haça germek için kurulmuş put şeklindeki darağacı anlamına gelir (Devellioğlu, 2012, s. 172).

İslam hukuku işkenceyi yasaklanmış olmasına rağmen Osmanlı döneminde suçlu, işkence ile çarmıha çekilerek idam edilmiştir. Osmanlı Devleti’nde çarmıh cezası, eşkıya ya da casuslara uygulanan ceza türüdür. Mahkûm çırılçıplak soyulur, kolları ve bacakları açık, yüzüstü bir çarmıhın üzerine bağlanarak omuz başları ve etleri bıçak ile büyük yağ mumları dikilir ve yakılırdı (Koçu, 1971, s. 32-33).

Taranan divanlarda çarmıha girmek, bir ceza türünden ziyade benzetme unsuru olarak kullanılır. Örneğin Nâbî, hedef tahtası ile çarmıha çekilmek cezası arasında benzerlik ilgisi kurar. Beyite göre oklar, hedefin tam ortasını tutturana dek onu çarmıha çekeler. Hedefin güçsüz düşmesi, üzerine atılan oklar sebebiyledir:

Ne çâr-mîhe çekerler o nâ-tüvân hedefi

Zebân-ı nâvek-i tîre tayandırincaya dek (Nâbî, s. 687, g. 406/14)

“O güçsüz hedefi, oklar diline dayandırana dek ne çarmıha çekerler.”

Nâbî başka bir beytinde, mendilin üzerinin nakışla süslenmesini eziyet çarmıhı olarak düşünür. Çarmıha gerilerek işlenen mendil, kişilerin cebine girerek tahsili için ilk adımı atar:

Bî-çâre destmâllere çâr-mîh-i cevır

Tahsiline mukaddemedür cîb-i ragbetün (Nâbî, s. 761, g. 400/5)

“Çaresiz mendillere eziyet çarmıhı, ragbet cebine girme tahsili için ilk giriştir.”

3.4.1.4. Çengele Takmak

Çengel sözcüğü, lügatte “kullâb” kelimesiyle karşılaşılır (Devellioğlu, 2012, s. 606). Kullâb ise Türkçe metinlerde “kanca kemer kancası, balık olta avların takıldığı kanca, dolandırıcılık, sandalcıların ve askerlerin kullandığı ucu kancalı mızrak ve muhanneslik” gibi pek çok anlamlarda kullanılır (Şentürk, 2015, s. 5).

Çengel cezası, Osmanlı döneminde uygulanan işkence türlerinden biridir. Çengel, İstanbul ve Eminönü'nde bulunan kalın kalaslardan yapılmış başları yukarı kıvrık ve keskin, kale burcuna benzeyen aletin adıdır. Bu ceza türüne çarptırılan suçlu, anadan doğma soyulur, elleri ve ayakları sıkı bir şekilde bağlanır. Makaralı ipler sayesinde yukarıya doğru çekildikten sonra birden çengellerin üzerine doğru bırakılır ve suçlunun bedenine çengeller saplanırdı. Çengel, mahkûmun orta yerine isabet ettiği zaman orada hemen ölür. Fakat çengel başka bir yerine isabet ettiyse mahkûm o halde, üç güne kadar eziyet çeker ve sonunda acıkmış ve susamış vaziyette acıdan kıvrılarak ölür (Koçu, 1971, s. 32. Çengel cezası, eşkıya ve korsanlara uygulanan bir cezadır. Kaptan ve paşalar donanmayla Akdeniz'den dönerken korsan getirirlerdi. Bunlardan bazılarını kadırgaların direklerini astırırdı; limana pür dehşet girerdi. Bazılarını çengele saklardı. Çengele asma cezası, Osmanlı döneminde insanların ibret alması için teşhir edilen ve nadir görülen ceza türlerindendir (Yıldırım, 2000, 37).

Taranan divanlarda çengel asma cezası daha çok teşbih unsuru olarak şiirlerde ele alınmıştır. Çengelin kavrama, asma ve yakalama özellikleri vardır. Bütün bu hayallerde âşığın canı ve gönlü bir suçtan dolayı tutuklanmış yani giriftar olmuş durumdadır. Çengel, sevgilinin saçlarıyla birlikte düşündüğünde de canlandırmak, hapse atmak, darağacına asmak, bağlamak gibi işleri yerine getirir (Tolasa, 1973, s. 163):

Hatt-ı yâr ol zülf ucunda müşğ ile yazmış ki bu

Çin ü Mâçinde düzülmüş düzd-i dil çengâlidir (Ahmet Paşa, s. 142, g. 49/2)

“Sevgilinin ayva tüyleri, saçlarının ucundan misk ile yazılmıştır. Sanki Çin ve Maçin'de yapılmış gönül hırsızının çengelidir.”

Sevgilinin saçlarının her bir teli çengel olarak tasavvur edilir. Çaresiz âşıkların gönlü da onun semtine çekilir:

Kûyuna nice çekilmez âşık-ı bî-çâreler

Zülf-i anber-bârunun her târı bir kullâb iken (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 296, g. 271/3)

“Misk kokulu saçlarının her teli bir çengel iken çaresiz âşıklar senin semtine nasıl çekilmez?”

Çengel cezasının ele alındığı beyitlerde diğer bir tehlike unsuru âşıkların gönlüne nişan eden kirpikler ve yan bakışlardır. Sevgilinin çengel saçı ve göz celladı, âşığın canını aşk siyâsetgahında sağ bırakmaz. Beyitte geçen “siyâsetgâh” siyaset bakımından öldürülmesi gereken kimselerin öldürüldüğü yerdir (Devellioğlu, 2012, s. 1119):

Ne cân ile duralım biz siyâsetgah-ı aşkında

İki cellâddır gamzen iki çengâldir zülfün (Necâtî Bey, s. 294, g. 302/3)

“Aşk siyâsetgahında sevgilinin iki cellat yan bakışı ve iki çengel saçları varken nasıl canlı duralım?”

Sevgilinin kirpikleri âşığın gönlünü yanından mızrak gibi sürünce, misk kokulu saçlar da gönlü, çengele çeker:

Sürdükçe nizelerle yanundan müjen dili

Kullâblarla turra-i ‘anber-feşân çeker (Bâkî, s. 144, g. 154/4)

“Kirpik, gönlü mızraklarla yanından sürdükçe misk kokulu saçlar da çengele çeker.”

Nef’î’nin bir beytinde, işkenceye uğrayan unsur bu sefer sabadır. Şair sevgilinin saçlarının kıvrımlarını şekil anlamından çengele benzetir. Beyitte saba rüzgarının sevgilinin kıvrım kıvrım saçlarına esir düşerek çengel işkencesini çekmesi istenir:

Saba rüzgârı sevgilinin saçlarının kokusuna esir düşerek çengel işkencesinin

Olsun ko sabâ da ham-ı zülfüne giriftâr

Çeksin biraz işkence-i kullâb cefâsın (Nef’î, s. 276, g. 106/2)

“Bırak saba rüzgârı saçının kıvrımına esir olsun da biraz çengel işkencesinin cefasını çeksin.”

Klasik Türk şiirinde âşığın çektiği her türlü eziyet çengel cezasına benzetilir. Âşığın gönlü sevgilinin saçının ucunda asılı olduğu için o saç, her oynadığında âşığı acı ve ıstırap içinde kıvrandırır. Sabah rüzgarının etkisiyle oynayan saç, âşığa acı verir:

Sabâ ol zülfü depretdükce teşvîşüm ziyâd eyler

Sakın depretmek kim bağrumdadur başı o kullâbun (Fuzûlî, s. 412, g. 164/4)

“Sabah rüzgârı, sevgilinin saçlarını oynattıkça aklım karmakarışık olur. Sakın o saçları oynatma, çünkü o çengelin ucu bağrımdadır.”

Taranan divanlarda çengel, bir suça karşılık işlenen ceza türleri olarak şiirlerde sıklıkla yer almaz. Nadir de olsa, çengel cezası sevgilinin saçı, kirpikleri, âşığın ahı gibi unsurlarla beyitlerde söz konusu edilir. Öncelikle sevgilinin saçlarının uçları, kıvrım olması dolayısıyla çengel olarak hayal edilir. Şairler sevgilinin saçlarının ucunda asılı olan âşığın gönlünü, hırsız olarak nitelendirirler. Bu anlamda gönül hırsız, sevgilinin saçlarının çengeline asılır:

Zülfü çengâline dil düzdünü ber-dâr eder ah

Dil-berin ancak ola bî-dile dil-dârlığı (Ahmet Paşa, s. 86, k. 28/12)

“Ah ki sevgili saçlarının çengeline gönül hırsızını asar. Sevgilinin gönlü ancak gönülsüze tutulur.”

Divan şiirinde çengel cezası ile ilişki kurulan unsurlardan biri rakiptir. Rakip, âşığın elinden sevgiliyi aldığı için müminin kalbinden imanı söküp almaya çalışan şeytan ya da kâfire teşbih edilir (Şentürk, 2010, s. 396). Âşık, sevgili ile aralarına girmesinden dolayı kafir rakipten her zaman şikâyetçidir. Bu anlamda âşık, rakibin kesilmesini, çengele vurulmasını ve meydana asılmasını diler:

Kes rakîb-i kâfiri çengâle ur meydâna aş

Tîğîni şâh-ı cihânım arş-ı istihsâna aş (Sünbülzâde Vehbî, s. 409, g. 134/1)

“Kafir rakibi çengele vur, kes ve meydana as. Cihan şahım, kılıcını en iyi arşa as.”

Aşağıdaki beyitte şairin ahının okları ile çengel arasında şekil bakımından benzerlik kurulur. Şair, sevgiliye duyduğu aşk dolasıyla ağzından ahlar çıkarır ve ahının okuyla rakibinin ölmesini ister. Eğer rakip bu şekilde ölmezse diğer türlü çengele takılarak öldürülmesini talep eder:

Nâvek-i âhım ile eyleyüp agyârı helâk

Yine ölmezse eger başına çengel takalım (Leylâ Hanım, s. 187, g. 85/2)

“Ahımın oku ile rakibi öldürelim. Eğer ölmezse başına çengel takalım, öyle öldürelim.”

Çengel, sivri uçlu olması dolasıyla sevgilinin kirpikleri olarak hayal edilir. Kanlı gözyaşları, göz bebeğini kan içinde bırakmasından ötürü kirpik çengeline vurularak cezaya çarptırılır:

Ey Fuzûlî gark-ı hûn-ah etdi göz merdümlerin

Göreyüm kulâb-ı müjgâna urulsun kanlu yaş (Fuzûlî, s. 338, g. 132/7)

“Ey Fuzûlî, kanlı gözyaşların, göz bebeklerini kana boğdu. Kanlı gözyaşların, kirpik çengeline vurulsun; göreyim.”

Çengele, çengel çiçeği olarak da adlandırılır. Kişi işkence ile öldürüldüğünde çengele takılan kanlı ve sarkık bedenine kinaye yoluyla yer verilen bir tabirdir. Çengel çiçeği, Zâtî’nin bir beytinde karşımıza çıkar:

Göreyim dâr-ı fenâda ola çengel çiçeği

Kim ki sünbül dir ise zülf-i perişânun içün (Zâtî, s. 544, g. 1045/4)

“Kim senin perişan saçlarına sünbül derse, dünyada çengel çiçeği olsun; göreyim.”

3.4.1.5. Deri Yüzmek

Deri yüzmek, tek mil parasını almak, parasız bırakma, eza ve cefa etmek yerinde kullanılan bir tabirdir. Eskiden suçlulara işkence etmek için derileri yüzülerek öldürülürdü (Pakalın, 1971, s. 427).

Taranan divanlarda deri yüzerek idam etmek beyitlerde öncelikle gonca ile ilişkilendirilerek yer almıştır. Şair, gonca ile sevgilinin dudakları arasında renk yönüyle ilgi kurmuştur. Goncanın, sevgilinin kırmızı dudaklarına özenmesi bir suç teşkil etmiştir. Bu bağlamda rüzgâr, gümüş göğüslü sevgilinin dudaklarına öykünen goncanın derisini yüzer. Goncanın yeşil yapraklarının açılması ve kırmızı bir şekilde ortaya çıkması, derisi soyulup kanlara bürünen bir insan olarak hayal edilir:

Ğazab idüp derisin yüzdi şabâ goncalaruñ

Öykünürler dehenine diyü sen şim-berüñ (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 40, g. 104/1)

“Senin gümüş göğüslünün ağzına özendiği için saba rüzgârı kızıp goncaların derisini yüzdi.”

Öykündi dehân-ı yâra gonça

Yüzdi derisin şabâ ğazâbdan (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 136, k. 9-VII/4)

“Gonca sevgilinin ağzına özendiği için sabah rüzgârı, kızgınlıktan goncanın derisini yüzdi.”

Yukarıdaki beyitlerin her ikisinde de goncanın derisi, rüzgâr tarafından yüzülür. Bunun nedeni bahar mevsiminde goncanın rüzgarla açılarak güle dönüşmesidir. Bu anlamda beyitlerde goncanın güle dönüşmesi hüsn-i talil yoluyla derisinin yüzülmesine bağlanmıştır.

Kadı Burhâneddin bir beyitinde, gönlünü sevgiliye verdiği için ona riayet etmesini dile getirir. Şair, teninin sevgiliden ayrı düşmesi halinde derisinin yüzülmesini ister:

Gönülüm çü sinün oldı ana bir ri'âyet eyle

Tenüm ayru düşer ise tut anun derisini yüz (Kadı Burhâneddin, s. 186, g. 472/3)

“Gönülüm senin oldu, ona bir riayet et. Eğer benim (senden) ayrı düşerse tutup onun derisini yüz.”

Deri yüzmek cezasının yukarıdaki mecâzî anlamlarının yanında gerçek anlamıyla kullanıldığı beyitler de mevcuttur. Nesîmî'nin divanında rastlanan şiirlerde şair,

derisinin yüzölerek idam edildiğinden söz etmiştir.⁵ Bilindiği üzere Nesîmî'nin dini fikirleri, dönemindeki kadılar ve âlimler tarafından uygun görülmemiş; kafir olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Kınamalara maruz kalan şairin derisinin yüzölmesi, Halep'te yedi gün teşhir edilmesi ve cesedinin asılması emredilmiştir (Kürkçüoğlu, 1985, s. 20). Bu durum karşısında gökteki tüm meleklerin toplanıp yas ilan ettiğini ve ağlayıp inleyerek arşı titrettiği dile getirilir:

Yüzdüler çıkardılar çün kim Nesîmînin tenin

Yas edip gökte melekler cümlesi zâr ettiler (Nesîmî, s. 173 g. 156/6)

“Nesîmî'nin derisini yüzüp çıkardılar. Gökteki bütün melekler yas edip inleyerek ağladılar.”

Nesîmî başka bir beytinde, kâfîler tarafından haksız bir şekilde tabanından yarılp baştan aşağı soyulduğunu belirtir:

Tabanımdan yarıldılar baştan ayağa soydular

Almadılar dâdımı bî-dâdlar şeddâdlar (Nesîmî, s. 118, g. 70/4)

“Tabanımdan yarıp baştan aşağı soydular. Adaletsizler, kâfîler hakkımı almadılar.”

Şair baştan aşağı soyulduğu halde sabredip âh bile etmediğini söyler. Çünkü hükmün, takdirin, sonsuz şefkat ve merhametin Allah'tan geleceğini ifade eder:

Soydular baştan ayağa sâbirim âh eylemem

Hükm anun takdîr anun ol durur Rabb-i Rahîm (Nesîmî, s. 247, g. 248/6)

“Beni baştan aşağı soydular, sabırlıyım; ah etmem. Hüküm ve takdir onun, sonsuz şefkat ve merhamet odur.”

3.4.1.6. Kafaya Çivi Batırmak

Kafaya çivi batırmak, Osmanlı döneminde uygulanan ceza türlerinden biridir. Bu ceza türünde suçlunun kafasına çivi batırılıp işkence edilerek idamı gerçekleştirilmiştir. 17. yüzyılın ünlü celladı Kara Ali'nin tasviri yapılırken ellerinde “kerpeten, burgu, çivi, buhur fitili, deri yüzecek ustura, demir tas ve ayak kıracak çekiçler” gibi işkence aletleri olduğundan söz edilir (Yıldırım, 2000, s. 62).

⁵ Nesîmî'nin ölümünün nasıl gerçekleştiği ile ilgili farklı görüşler vardır. Ayrıntılı bilgi için bk. İsa Işık, “Nesîmî Divanı'ndaki Bazı Şiirlerden Hareketle Şairin Şahsiyetine ve Biyografisine Dair Kimi Anekdotlar”, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, C. 4, S. 148, 149, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1362667> e.t.: 25/07/2020.

Taranan divanlarda kafaya çivi batırmak, Leylâ Hanım'ın divanında tespit edilmiştir. Şair, kafir rakibin semtine gaza niyetine gidip kafasına çivi batırarak işkence yapmak ister:

Gidelim semt-i rakîbe ki gazâ niyyetine

Kâfiriñ başına bârî iki eñser kakalım (Leylâ Hanım, s. 187, g. 85/3)

“Kafir rakibin semtine gaza niyetine gidelim ve başına iki çivi batıralım.”

3.4.1.7. Recm

Arapça bir kelime olan recm, “taşa tutma, taşlama, suçluyu beline kadar gömüp taşlayarak idam etme, lanetleme, sövme” gibi anlamlara gelir (Devellioğlu, 2012, s. 1030). Recm terim anlamı olarak zina işleyen kadın ve erkek için uygulanan en ağır, sonucu ölüm olan cezalardandır. Bu cezaya çarptırılan kadın ve erkeğe bir çukur açılarak beline kadar gömülür ve daha sonra atılan taşlar sonucu öldürülürdü (Pakalın, 1993, s. 20).

Osmanlı döneminde recm, yalnız suçun ispatının zorluğu olması dolayısıyla nadir uygulanan ceza türlerinden biridir. Genel olarak zina edenlere recm uygulanmak yerine Osmanlı'da ta'zir olarak para cezası tatbik edilmiştir. Kadılar, şer'i anlaşmazlıkları fıkıh kitaplarına dayanarak çözerken örfî anlaşmazlıklarda kanunnamelere göre hareket etmişlerdir. Bu anlamda zina suçu için kanunnamelerde yer alan para cezasını uygulamışlardır (Mutaf, 2008, s. 578-584).

Divan şiirinde recm cezası hem tasavvufî hem de beşerî olmak üzere iki türlü ele alınır. Tasavvufî bağlamda ele alınan şiirlerde âşıklar, İlâhî aşk sebebiyle sevgi sebebiyle kınanarak melamet taşlarına tutulurlar. Fakat divane olan âşıklar, halkın ettiği sövmeleri ve kınama taşlarını pek önemsemezler. Âşıklar sevgiliye duyduğu aşk uğruna bütün kınanmaları ve taşlamaları kabul edip “seng-i melâmet”e uğrar (Sevimli, 2020, s. 304-321):

Saklarım dilde atıldıkça melâmet taşını

Eylerim termîm anıñla külbe-i ahzânımı (Osman Nevres, s. 382, g. 320/2)

“Melamet taşı atıldıkça gönülde saklarım. Onunla hüznler kulübemi tamir ederim.”

Şeyh Gâlib ilahî aşk şarabını içip sarhoş olanlara taş atılmaması gerektiğini; bütün suçun sürahiye ait olduğunu dile getirir:

Taş atma girân mestlerinin cürmünü afv et

Ol bârı çeken gerdan-i mînâ mı değildir (Şeyh Gâlib, s. 230, g. 47/4)

“Çok sarhoş âşıklara taş atma; suçunu affet. O yük sürahinin boynuna değil mi?”

Taranan divanlarda recm cezası beşerî bağlamda farklı unsurlarla ilişkilendirilmiştir. Recm cezasının uygulandığı kişilerin başında âşık gelir. Âşığa recm cezası öncelikle sevgili ve onun gönlü tarafından tatbik edilir. Âşığın gönlü, sevgilinin acımasız gönlü tarafından kırıldığı için azarlanır. Aşağıdaki beyitte gönlünü, hassas bir şişeye benzeten şair, bu taşlara dayanamayacağını dile getirir:

Katı gönlünden bu gönlüm sındığım ayb etme kim

Edemez taşa tahâmmül şişe-i nâzik-mizâc (Ahmet Paşa, s. 130, g. 24/2)

“Gönlüm senin katı gönlünden dolayı kırıldığı için azarlama. Nazik tabiatlı şişe taşa dayanamaz.”

Aşk, gümüş bedenli sevgilinin attığı taşları, çevresine yığarak âşığın harap gönlünü tamir etmeye çalışır:

Sîm-berlerden gelen daşları yığmış çevreme

Işk mâ'mûr eylemek ister bozulmuş gönlümü (Fuzûlî, s. 668, g. 273/6)

“Aşk, gümüş tenli sevgililerden gelen taşları çevreme yığarak harap gönlümü mamur etmeye çalışıyor.”

Âşığı kınayarak taş atan tiplerden bir diğeri de zahittir. Divan şiirinde zahit, Allah’ın emirlerini yerine getirmekle birlikte şüpheli olan şeylerden kaçan biri olarak tanınır. Zahit, dini konularda pek anlayışı olmayan her işi sadece dış kabuğunda anlayabilen ve ilim irfanı sadece dış görünüş ile anlayan kişidir. Şairler zahidin karşısında her zaman âşığı görürler. Zahitte olanlar âşıқта bulunmaz. Bu bakımdan anlaşılamazlar. Zahit aşkı inkâr etmesi bakımından bu duruma düşer. Hiçbir güzelliği görmeyen zahit başkalarını sıkıp, ıstırap verir. Zahit karakteri şairler tarafından iki yüzlü olarak bilinir. Çünkü şarabı âşıklara kınamasına rağmen meyhaneye gidip gizli gizli şarap içer (Bahadır, 2012, s. 416; Pala, 2018, 488). Beyitlere bakıldığında zahit, sürekli kınama taşları atarak âşığın gönlünü ufaltan onun derdinden anlamayan biri olarak karşımıza çıkar. Âşık, sevgiliye duyduğu aşk dolasıyla yanıp yakılırken zahit ona kınama taşları atar. Bu anlamda şair, zahide seslenerek gönlündeki derdi bilmediği için onu kınamaması gerektiğini dile getirir:

Zâhid melâmet sengiyle uşatma gönlüm şişesin

Ta’n etme âgâh olmadın hal-i dil-i âgâhıma (Ahmet Paşa, s. 259, g. 289/8)

“Ey zahit, gönlümün şişesini ayıplama taşı ile parçalama; bilen gönlümün halimi sen bilmeden ayıplama.”

Aşıktan anlamayan taş yürekli zahit, âşığın şarap içmesine de karşı çıkar; durmadan şarabı kötüleyip durur. Bu duruma dayanamayan âşık, zahide taş atmaktan geri kalmaz. Çünkü kınadığı halde meyhaneye giderek kendisinde şarap içer:

Turmayıp ta'n ile mînâmıza taş atmakda

Zâhid-i dil-şiken-i seng-diliñ başına taş (Sünbülzâde Vehbî, s. 407, g. 130/4)

“Durmayıp ayıplayarak şişemize taş atan o taş yürekli gönül kıran zahidin başına taş!”

Aşağıdaki beyitte şarap şişesini kınayan zahitlerin taşlanması söz konusu edilir. Aşk şarabıyla sarhoş olan âşıklar, her köşeden bir bir zahitleri taşlasa buna şaşılmaz. Çünkü zahitlerde, âşıkların şarabını kırıp onları ayıplamıştır:

Şikest-i şişe-yi şahbâya ta'rîz eyleyip bir bir

N'ola mestâneler her gûşeden taş ursa zühhâda (Sünbülzâde Vehbî, s.64, k. 4/9)

“Sarhoşlar, şarap şişesini kıranı ayıplayıp, her köşeden bir bir zahitlere taş atsa şaşılmaz.”

Nedîm bir beytinde şeyhin, rintlere attığı kınama taşlarından bahseder. Âşık bu kınama taşlarından gökyüzünün göğsünü siper etmesiyle korunur. Beyitte gökyüzü, kişileştirilerek âşığı kınama taşlarından koruyan biri olarak hayal edilir:

Âsman nüh tûy bir çarhî siper der-pîş eder

Şeyh seng-endâz-ı ta'n oldukça rindân üstüne (Nedîm, s. 31, k. 2/9)

“Şeyh, rintlerin üstüne kınama taşlarını attıkça, gökyüzü dokuz feleği dönen/ kutsal bir siper eder.”

Ahmet Paşa aşağıdaki beytinde zahidin attığı kınama taşları ile kendisinin öldüğünü dile getirir. Cefa taşları, şair öldükten sonra hâlâ atılmaya devam eder:

Seng-i melamet Ahmed'i hak eyledi velî

Durmaz yağar mezarına seng-i cefa henüz (Ahmet Paşa, s. 175, g. 118/9)

“Kınama taşları Ahmed'i toprak etti; fakat hâlâ mezarına cefa taşları durmadan yağar.”

Taranan divanlarda recm cezası, sevgiliye öykünen çeşitli unsurlara uygulanmıştır. Sevgiliye öykünen bir diğer unsur ise güneştir. Güneş sevgiliye öykündüğü için gül jaleleri onu recm cezasına çarptırır. Beyitte güneş ile sevgilinin yüzü arasında parlaklığı yönüyle anlam ilgisi kurulur:

Germ olup benzettiği'çün kendiyi ruhsâruna

Âfitâba jalelerden oldu seng- endâz gül (Hayâlî Bey, s. 195, g. 307/4)

“Güneş kızarıp kendisini sevgilinin yanağına benzettiği için gül jalelerden ona taş attı.”

Zâtî’nin bir beytinde sevgilinin elini izinsiz öpen yüzük, başına taşlar vurularak cezalandırılır. Şair, yüzüğün üzerinde bulunan taşları, hüsn-i talil yoluyla başına vurmak şeklinde hayal eder:

Lâ-tekellüf öpdüğüçün dest-i sîmînün senün

Başına hâtemlerün şâhâ ururlar taşlar (Zâtî, s. 155, g. 155/2)

“Ey şahım yüzük senin elini izin almadan öptüğü için onun başına taşlar vururlar.”

Necâtî Bey bir beytinde mücrimin beline kadar gömülmesinden bahseder. Taşlanmadan önce beline kadar gömülen unsur menekşe çiçeğidir. Beyitte menekşe, feleğe karşı işlediği bir suçtan dolayı beline kadar gömülerek cezalandırılır. Şair, menekşenin boyunun kısa ve yapraklarının yere yakın olmasını, beline kadar gömülen bir suçlu gibi olarak hayal eder. Bu anlamda beyitte hüsn-i talil sanatına yer verilir:

Gömmüş beline denlü yere ki ide siyâset

Ne eyledi aceb çârh-ı sitem-gâra benefşe (Necâtî Bey, s. 115, k. 25/14)

“Menekşe beline kadar gömülerek öldürüldü. Acaba sitemkâr feleğe ne yaptı, beline kadar gömüldü?”

3.4.1.8. Salb

Arapça bir isim olan salb, sözlüklerde “asma, asarak idam etme, berdâr etmek, haça germe ve haça gererek idam etme” gibi anlamlara gelir (Devellioğlu, 2012, s. 1070; Şemseddin Sami, 2018, s. 648). Berdâr, darağacına asılmış manasına gelir (Şemseddin Sami, 2018, s. 226). Darağacı, suçluların kanun hükümlerine dayanarak asıldıkları idam sehpa için kullandıkları bir tabirdir (Pakalın, 1971, s. 393).

İslam ceza hukukunda, yalnızca yol kesme suçuna salb cezası uygulanmıştır. Yol kesen kişiler, asgari miktarda mal çalmış ve adama öldürmüşlerse asılarak idam edilmişlerdir. Bazı İslam hukukçuları salb cezasını, had cezası içinde değerlendirirken bazıları da ta‘zîr cezası içinde değerlendirmiştir (Akbulut, 2003, s.177).

Osmanlı Devleti’nde dolandırıcılık, karaborsacılık, haramilik, fahişelik yapmak, savaştan ya da sürekli askerlikten kaçmak ve tekrar tekrar hırsızlık yapmak gibi suçlara asılarak idam cezası uygulanmıştır (Koç, 2017, s. 65, 307).

Bir ceza yöntemi olan salb, Divan şiirinde çeşitli kişi ve unsurlarla ilişkilendirilerek beyitlerde söz konusu edilir. Divan şiirinde salb cezası, genellikle “ber-dâr” kelimesiyle karşılanır. Şairler “ber-dâr” kelimesini özellikle sevgilinin saçlarından söz etmek için kullanırlar. Bilindiği üzere Klasik Türk şiirinde sevgilinin saçları,

genellikle dağınık, bazen örgülü bazen de yerlere sürünecek kadar uzundur. Bununla birlikte saçlarının uçları, kıvrım kıvrımdır. Bu saçlar, âşıkların gönlü için bir yuvadır. Her âşık sevgilinin saçına asılıp can verme ümidiyle yaşar. Bu anlamda şairler, sevgilinin saçını darağacı gibi hayal eder ve gönüllerini bu darağacında sallandırır (Şentürk, 2017, s. 197; Tolasa, 1973, s. 154):

Kâşkî cânı saçun dârına ber-dâr itseñ

Hâkden ref' idi bî-çâreye rif' atler idi (Bâkî, s. 295, g. 502/2)

“Keşke canı saçının darağacına assaydın. Bu çaresiz âşıklara ölümden daha yücedir.”

Aşağıdaki beyitte de sevgilinin dudaklarını çalmaya heveslenen âşık, salb cezasına çarptırılmıştır. Beyitte âşığın gönlü sevgilinin saçlarındayken, oradan dudaklarına ulaşmak ister. Fakat şair, gönlüne seslenerek onu öpmeye yeltenmemesini söyler. Çünkü sevgilinin bunu duyması durumunda, şairin gönlünün sonu asılarak idam edilmek olur:

Zülfü katında bûse uğurlamağa gönül

Etme heves ki duyduğu gibi hemân asar (Necâtî Bey, s. 168, g. 70/4)

“Ey gönül, sevgilinin saçlarındayken buse çalmaya heveslenme ki bunu duyan sevgili seni hemen asar.”

Şeyhî bir beytinde, sevgilinin güneş yüzünü aya benzetmesi bakımından suç işlemiştir. Sevgili tarafından zulme uğrayan âşık, sonrasında ise onun saçının düğümünde asılı kalmıştır:

Ay didüğüm için gün yüzine zulm ile uş

Kıldı zülfî girihinde beni ber-dâr dirîg (Şeyhî, s. 136, g. XCIII/4)

“Sevgilinin güneş gibi yüzüne ay dediğim için bana zulüm etti; Beni, saçın düğümünde astı eyvah.”

Osmanlı döneminde asayişî sağlamak için gece belirli bir saatten sonra dışarı çıkmak yasaklanmıştır. Gece vakti dışarı çıkan insanlar, ases olarak adlandırılan bekçiler tarafından yakalanıp cezalandırılmıştır (Altınay, 2000, 247; Dernschwam, 1992, s. 164). Beyitte de ases, gece vakti gezen âşığın gönlünü, sevgilinin perişan saçlarında yakalamıştır. Kabahatli olan âşığın gönlü, sevgilinin saçlarının ucunda asılarak cezalandırılmıştır. Ahmet Paşa beytinde, gece ile sevgilinin saçları arasında renk bakımından anlam ilgisi kurarak bu ceza türüne değinmiştir:

Asesi hüsn ilinin gönlümi zülfünde bulup

Gece gezdik diye asmağa yarakladı resen (Ahmet Paşa, s. 233, g. 237/4)

“Güzellik ülkesinin bekçisi, gönlümü saçında bulup gece gezdik diye ipe asarak cezalandırdı.”

Ahmet Paşa'nın başka bir beytinde yine gönül gece vakti gezdiği için sevgili tarafından cezalandırılmıştır. Şair, sevgiliye seslenerek gönlünü, perişan saçlarına asmamasını ister. Beyitte sevgilinin saç telleri, darağacının ipi olarak hayal edilmiştir:

Dil garibin asma zülfün dârına şebrev diyu

Ben boyun ki şehrde turran gibi tarrâr yok (Ahmet Paşa, s. 188, g. 145/6)

“Garip gönlümü gece gezen kimse diye saçının tellerine asma. Ben kefilim ki şehirde senin kâkülün gibi hilekâr bulunmaz.”

Âşığın gönlünün, sevgilinin saçlarında asılı olma motifi, şairler tarafından Hallâc-ı Mansûr ile birlikte anılmıştır. Hallâc-ı Mansûr, “Ene'l Hakk” (Ben Allah'ım) dediği için asılarak idam edilen ünlü sofidir. Mutasavvıf şairin aşırı uç düşünceleri, kendisinden sonra gelenlerde derin izler bırakmış; şiirlerde canını sevgili uğrunda feda etme hayali ortaya çıkmıştır (Şentürk, 2017, s. 196). Şiirde, Mansûr'un asıldığı darağacı, sevgilinin saçları olunca âşığın gönlü de o darağacında asılan Mansûr olur. Necâtî Bey, Mansûr'un “Ene'l Hakk” demesini tendeki kıl ile ilişkilendirerek beytinde yer vermiştir. Şairin tenindeki her kıl Mânsur gibi ben Allah'ım derse sevgilinin saçlarının ucunda asılarak cezalandırılacaktır:

Tende her kılım enel Hâk diye Mansûr gibi

Zülfünün ucuna ger eylesesin dâr beni (Necâtî Bey, s. 479, g. 638/4)

“Tendeki her kılım Mânsur gibi ben Allah'ım derse, zülfünün ucuna as beni.”

Aşağıdaki beyitte, gönül Mansûr'u sevgilinin saçlarına “Enelhâk” dediği için aşk meydanında asılarak idam edilir:

Mansûr-ı dil der ise Enelhâk saçın ana

Meydân-ı aşk içinde yeridir ki dâr ola (Hayâlî Bey, s. 87, g. 23/4)

“Gönül Mansûr'u eğer senin saçına ben Allah'ım derse, aşk meydanı içinde onu yeri darağacıdır.”

Benzer bir ifadeye Nesîmî'nin divanında da rastlanmıştır. Aşk meydanında “Ene'l Hakk” diyen gönül, sevgilinin saçlarında asılarak idam edilir. Beyitte şairin gönlü Mansûr, sevgilinin saçları ise idam ipi olarak hayal edilmiştir:

Meydân-ı ‘ışk içinde cân kim terk iden Mansûr olur

Gönlüm “ene'l-ğak” dir ise zülfinde ber-dâr eyleyem (Nesîmî, s. 251, g. 285/4)

“Aşk meydanında canını terk eden Mansûr olur. Eğer gönlüm “ben Allah'ım” derse canım saçında asılsın.”

Tâcîzâde Câfer Çelebi'nin, bir beytinde asılan unsur sevgilinin saçlarıdır. Şair kafir-Müslüman tezdâdî üzerinden salb cezasına değinmiştir. Sevgilinin saçları, kâfirliğı Müslüman olmaya tercih etmesi dolasıyla yanakları etrafında asılarak cezalandırılmıştır. Beyitte kâfir kelimesi kara anlamına da gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu anlamda zülf ile küfr kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır:

Ruhlaruñ devrinde berdâr olsa zülfüñ vechi var

Âşîkârâ küfri tercih eyler İslâm üstine (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 474, g. 193/2)

“Saçın yanaklarının etrafında asılırsa bunun sebebi var. Açıkça Kâfirliğı Müslümanlığa tercih eder.”

Divan şiirinde sevgilinin saç, âşıklar üzerindeki etkisi ve yarattığı kargaşa nedeniyle hilekâr olarak vasıflandırılır (Şahin, 2011, s. 1858). Aşağıdaki beyitte de güzellik ülkesindeki kâküller, hilekâr olduğu için önce külahta hapsedilip daha sonra idam cezasına çarptırılır:

Külehte habs olup andan çıkup asılmazdı

Cemâl ilinde degülmişse turreler tarrâr (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 290, k. 30/60)

“Güzellik ülkesinde kâküller hilekâr olmasaydı, külahta hapsedilip, oradan çıkınca asılmazdı.”

Divan şiirinde, sevgilinin güzellik unsurlarına öykünmenin cezası, asılarak idam edilmek olmuştur. Aşağıdaki beyitte, sevgilinin dudaklarına, şeker; yanağına, ayna öykündüğü için edepsizlik eder. Şaire göre bu uygunsuz davranışın cezası ise asılarak idam edilmektir:

Öykünür şeker lebine âyine ruhsârına

Bî-edepdir kanda kim bir asılası var ise (Zâtî, s. 278, g.542/4)

“Senin dudaklarına, şeker; yanağına ayna özenerek edepsizlik eder, galiba asılmak isterler.”

Şairin aşağıdaki beytinde, parlak yönüyle ele alınan mum, sevgilinin yüzüne öykünmeye çalışmıştır. Suç işleyen mumun cezası, önce asılmak daha sonra dili yakılmaktır. Aşağıdaki beyitte mumum fitili, dile benzetilmiştir. Bu anlamda mumum fitilinin yanması hüsn-i talil yoluyla sevgiliye öykünerek dilinin yakılmasına bağlanmıştır:

Şem-i meclis germ olup öykündüğüçin yüzüne

Astılar bâzârda sonra zebânın yaktilar (Ahmet Paşa, s. 134, g. 34/4)

“Meclis mumu, ısınıp senin yüzüne özendiğı için onu önce pazarda astılar sonra da dilini yaktilar.”

Taranan divanlarda salb cezası uygulanan suçlardan bir diğeri de hırsızlıktır. Sevgilinin dudaklarını rengini, aksini vb. unsurlarını çalan çeşitli unsurlara bu ceza türü uygulanmıştır. Aşağıdaki beyitte ayna ve kadeh, sevgilinin yüzünün aksini çaldığı için asılarak idam edilmiştir. Şair, sevgilinin yüzü ile ayna arasında yuvarlak olması yönüyle ilgi kurar. Beyitte aynanın asılması hem gerçek anlamda duvara asılmak hem de mecâzî anlamda idam edilmek manasıyla kinayeli kullanılmıştır:

Aks-i ruhun uğurladığıçün döne döne

Asıldı gözgü şehirde elden sürüldü câm (Fuzûlî, s. 455, g. 182/4)

“Senin yanağının aksini çaldıkları için ayna şehirde asıldı; kadeh, diyardan diyara sürüldü.

Hırsızlık yaptığı için asılarak idam cezasına çarptırılan bir diğer unsur nergistir. Tâcîzâde Câfer Çelebi, nergis çiçeğinin sarı taç yapraklarını, altın olarak hayal etmiştir. Övülen şahsın adalet devrinde altın çalan nergis, bahar rüzgârı tarafından boğazından asılarak cezalandırılmıştır:

Bogazından aşı-şor bir budağa bâd-ı bahâr

‘Ahd-i ‘adlûnde uğırladı diye zer nergis (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 272, k. 28/6)

“Adaletinin devrinde altın çaldı diye, bahar rüzgârı, nergisi boğazından bir dala asıverdi.”

Aşağıdaki beyitte, lal taşının, sevgilinin lal gibi kırmızı dudaklarından renk çalması, suç teşkil etmiştir. Ahmet Paşa, lal taşının hırsız gibi idam edilse yeri olacağını söyler. Çünkü o da hırsız gibi sevgilinin dudaklarından renk çalmıştır:

Ahdinde reng uğırladı lâ’l-i nigârdan

Ber-dâr olursa uğru gibi vechi var lâ’l (Ahmet Paşa, s. 50, k. 12/35)

“Lal taşı, sevgilinin lal taşı gibi kırmızı dudaklarından sözleşerek renk çaldı. Hırsız gibi asılırsa lal taşının yüzü var.”

Necâtî Bey bir beytinde, salb cezasını rakip ile ilişkilendirir. Rakip yüzünden sevgiliden ayrı kalan âşık, onun ya mezara girmesini ya da boğazından asılarak idam edilmesini ister:

Yârimi benden cüdâ kıldı cüdam olsun râkib

Boğazından asılaydı ya gireydi yerlere (Necâtî Bey, s. 429, g. 549/4)

“Sevgilini benden ayıran rakip ya boğazından asılarak ya da yerin dibine girerek benden de uzak olsun.”

Necâtî Bey bir beytinde, doğru yoldan sapanların idam ile cezalandırıldığından bahseder. Şair, ahlaklı ve doğru yolda olunmasını; belirlenen ahlak kurallarının dışına

çıkılmamasını öğütler. Aksi takdirde bunun cezasının asılmak olduğunu dile getirir. Beyitte pergel, şekli bakımından darağacı olarak hayal edilmiştir:

Cedvelden igen çıkma ki pergâra çekerler

Doğru yoluna gitmeyeni dâra çekerler (Necâtî Bey, s. 182, g. 95/1)

“Cetvelden çıkma ki seni pergele çekerler; doğru yolda gitmeyeni darağacına çekerler.”

Salb cezasında suçlunun asıldıktan sonra boynunun morarması da Divan şiirinde konu olmuştur. Aşağıdaki beyitte menekşenin, kendini astığı için servinin yanında boynu morarmış bir şekilde durduğundan bahsedilir. Menekşe koyu renkli ve taç yaprakları yere bakan bir bitkidir (Bayram, 2007, s. 215). Bu anlamda şair, menekşenin rengini ve yapraklarının şeklini hüsn-i talil yoluyla darağacında asılıp boynunun morarmasına bağlar:

Niçin göğerip boynun eğer serv dibinde

Asmadı ise kendisini dâra benefşe (Necâtî Bey, s. 115, k.25/13)

“Benefşe kendini darağacına asmadıysa ne diye servinin dibinde boynunu morartıp asmış durur?”

Asılarak idam edilen suçlunun darağacındayken bedeninin sağa sola dönmesi de şiire yansımıştır. Âşıklar, sevgilinin saçlarında asıldığı için ayakları yerden kesilir. Bu anlamda âşıklar, zevk ve mutlulukla canını ve başını döne döne verirler. Beyitte geçen “ayağı yer mi basar” sözü, gerçek anlamda asılan suçlunun ayaklarının yerden kesilmesiyle birlikte mecâzî olarak mutluluktan ayakların yerden kesilmesi anlamı da vardır:

Ayağı yer mi basar zülfüne berdâr olanın

Zevk ü şevk ile verir cân u seri döne döne (Necâtî Bey, s. 388, g. 475/2)

“Senin saçlarına asılanın ayağı yer mi basar? Canını ve başını zevk ve şevk ile verir.”

Tâcîzâde Câfer Çelebi kasidesinin bir beytinde, memduhuna seslenerek feleğin onun dergâhında bir suç işlediğini söyler. Bunun üzerine akan yıldız, feleği asmak için boynuna ip geçirerek cezalandırır:

Serverâ beñzer günâh itmiş felek dergâhuña

Kim şihâb asmagiçün boynına takmışdur resen (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 149, k. 11/45)

“Ey padişah! Felek senin dergâhında bir suç işlemişe benzer; akan yıldız onu asmak için boynuna ip asmıştır.”

3.4.1.9. Tarak İşkencesi

Klasik Türk şiirinde yer alan ceza türlerinden biri de tarak ile işkence etmektir. Bu ceza türünde, suçlunun bedeni tarak ile taranarak öldürülür. Ali Nihat Tarlan, eskiden mahkûmların bedenlerinin tarak şeklindeki bir demirle tarandığından söz eder (2013, s. 503). Tarak işkencesi yalnızca Fuzûlî'nin divanında tespit edilmiştir. Beyitlerde tarak dişleri şekil bakımından sevgilinin saçlarına benzetilir. Aşağıdaki beyitte âşık, sevgilinin misk kokulu saçlarının esiri olmuştur. Sevgilinin saçlarının tellerinden çıkan gam okları tarak dişleri gibi âşığın canına saplanarak ona işkence verir. Tasavvufi bağlamda saç kesret olarak düşünülür. Bu anlamda madde âlemine düşen âşığın gönlü, gam okları ile dolarak ona acı ve ıstırap verir:

Şâne-veş yüz nâvek-i gam sancılıpudur cânuma

Ta esir-i halka-i gisû-yi müşg-efşânunam (Fuzûlî, s. 503, g. 204/4)

“Sevgilinin misk kokulu siyah saçının halkasına esir oldum. Tarak dişleri gibi yüzlerce gam oku canıma saplanıyor.”

3.4.1.10. Yakmak

Ateşte yakmak, sözlüklerde “ihrak bi'n-nâr” kelimesiyle karşlanır (Devellioğlu, 2012, s. 480). Yakmak, İslam hukukunda kesinlikle kabul edilmeyen bir cezadır. Kaynaklar, Hz. Muhammed'in ateşte yakarak öldürmeyi yasaklayan ifadelerin olduğundan söz eder (Maşalı, 2007, s. 42).

İslam hukukunda mahkûmun yakılması, yasak olmasına rağmen Osmanlıda bu ceza türünün uygulandığı görülmüştür. Osmanlı döneminde, ateşe yakmak cezası, Türklerin dinden dönmelerinden dolayı uygulanan bir ceza türüdür. Dinden dönenlerin boyunlarına barut dolu bir çanta konup başlarına ziftlenmiş bir başlık koyarak yakmışlardır. Fatih Sultan Mehmet döneminde Hurufilerin ateşte yakılması görülür. Bazı bilgili Hurufiler, padişah ile dostluk kurarlar. Bunun devletinin yararına olmadığını düşünen Şeyhülislam ise harekete geçer. Şeyhülislam Molla Fahreddin Acemi'nin çabaları sonucu sapkın olduğu tespit edilen bu insanlar, Edirne'de ateşe atılarak yakılırlar (Yıldırım, 2000, s. 43-44).

Taranan divanlarda ateşe yakma cezası, çeşitli unsurlarla ilgi kurularak beyitlerde kullanılmıştır. Şiirlerde yer alan pek çok unsurun, yakıcılık, kırmızılık vb. özelliklerinin bulunması bu ceza türüyle ilişkilendirmesine sebep olmuştur. Aşağıdaki beyitte yakmak cezası mum ile ilişki kurularak yer almıştır. Sevgilinin yanaklarına öykünen mum, ateşte yakılarak cezalandırılmıştır:

Ruḥına öyküneli başuḥna kaçd eylediler

Gör ki ne odlara yakdı dilûñ ey şem‘ seni (Tacizâde Câfer Çelebi, s. 489, g. 209=203/4)

“Ey mum! Sevgilinin yanaklarına benzemeye çalıştığın için canına kast ettiler. Gel gör ki gönlün seni ne ateşlere yaktı.”

Ateşe yakma cezası ile ilgi kurulan unsurlardan bir diğeri güldür. Şair aşağıdaki beytinde bu ceza türünü, renk açısından gül ile ilişkilendirir. Gül budağı, sevgilinin boyuna öykündüğü için yakılarak cezalandırılır. Beyitte gülün rengi, hüsn-i talil yoluyla sevgiliye öykündüğü için ateşte yakılmasına bağlanır:

Gördüğümde ateşin güller içinde sanıram

Kaddüne öykündüğü için gül budağın yaktılar (Hayâlî Bey, s. 150, g. 178/4)

“Gördüğümde ateş renkli güller içinde sanırdım. Gül budağını boyuna özendiği için yaktılar.”

Ahmet Paşa’nın bir beytinde lalenin haksız yere yandığından söz edilir. Sevgilinin yüzüne öykünen nesrin laleye iftira atar ve lalenin gönlü haksız yere yakılır. Beyitte lalenin ortasındaki yanıklık hüsn-i talil yoluyla haksız yere yakılmasına bağlanmıştır:

Öykünen ruhsârına nesrin idi bühtan edip

Lâle miskin tutup nâ-hak cenânın yaktılar (Ahmet Paşa, s. 134, k. 34/5)

“Senin yüzüne öykünen nesrindi yalan söyleyip lalenin gönlünü haksız yere yaktılar.”

Aşağıdaki beyitte yakma cezası, misk kokulu amber ile ilişkilendirilmiştir. Preslenerek çubuk şekline sokulan amber tozuyla kırıntıları, tütsü olarak yakılır ve etrafa güzel kokular yayar (Erdem, 1991, s. 8). Beyitte de misk kokulu amber, sevgilinin saçına özendiği için her yeri ateşle yakılarak cezalandırılır:

Rûhunda zülfüne öykündüğü için ‘anber-i sârâ

Garibi yaktılar yandurdular od itdiler yirin (Zâtî, s. 49, g. 1081/2)

“Güzel koku senin yüzünün üzerinde saçına öykündü. Garibin her yerini ateş edip yaktılar.”

3.4.1.10.1. Başında Ateş Yakmak

Tez kapsamında ele alınan divanlarda kullanılan ceza türlerinden biri de başında ateş yakmaktır. Ömer Özkan’ göre başında ateş yakmak cezası da aslında başına kızgın leğen koyma cezasıyla yaklaşık olarak aynıdır⁶. Ancak şairler bu uygulamaya

⁶ Bk. s. 15

daha çok göndermeler yapmışlardır (2005, s.232). Sevgiliye öykünmenin akıbeti başında ateş yakılmaktır. Bulut sevgilinin saçlarına öykündüğü için şimşek tarafından başına ateş yakılarak cezalandırılmıştır. Beyitte gök gürültüsü hüsn-i talil sanatıyla şimşeğin bulutun başına ateş yakmasına bağlanmıştır:

Görinen şimşek degül öykündüğü için zülfüne

Çıkdı ebrün başına od yakdı başına âh-ı sûznâk (Zâtî, s. 297, g. 798/2)

“O görünen şimşek değildir. Sevgilinin saçına özenen bulutun başına çıkıp yakıcı ah çıkıp ateş yaktı.”

Sevgiliye öykündüğü için başında ateş yakılarak cezalandırılan unsurlardan bir diğeri de mumdur. Sevgilinin güneş gibi yüzüne öykünen mum, pervane tarafından başına ateş yakılır. Mumun başının ateşle yanması hüsn-i talil yoluyla sevgiliye öykünmesine bağlanmıştır:

O mehin öykündüğü için mihr-i ruhsârına şem'

Cem' olup pervâneler başına odlar yaktılar (Necâtî Bey, s. 184/4, s. 230)

“Şem sevgilinin güneş gibi yüzüne özendiği için pervaneler toplanıp başını ateşle yakarlar.”

Zâtî kasidesinin bir beytinde, bu ceza yöntemini, güneş ile ilişkilendirir. Sabah vakti, övülen kişinin bayrağına özenmesi sebebiyle güneş onun yerini ateş eder. Şair, sabah vaktinde güneşin doğmasını, başına ateş yakmak şeklinde düşünür. Bu anlamda hüsn-i talil sanatına yer verilir. Ayrıca beyitte renk bakımında “âftâb”, “od” ve “rây” arasında tenasüp ilgisi vardır:

Yirini od eyledi od yakdı geldi başına

Râyüñe öykindi gördi kim duhâyı âftâb (Zâtî, s. 124, k. 34/29)

“Sabah vakti, senin bayrağına özendiği için güneş, onun yerini ateş etti ve başına ateş yaktı.”

3.4.2. Ölüm Dışı Cezalar

3.4.2.1. Azarlamak ve Kınamak

Azarlamak ve kınamak sözlükte, “itâb”, “levm”, “ta’n” ve “zemm” kelimeleriyle karşılaşılır. (Ahmet Vefik Paşa, 2000, s.704; Devellioğlu, 2012, s. 536; Muallim Nâcî, 2021, s. 688; Şemseddin Sami, 2018, s. 508). Bir terim olarak ise “yapılan bir işin kötü olduğunu belirtir bir biçimde söz söylemek, ayıplamak, takbih etmek” anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 1988, s. 1293).

İslam ceza hukukunda azarlamak ve kınamak, ta’zîr cezalar içinde değerlendirilmiştir. Bir bakıma manevî ceza olarak adlandırılan azarlama ve kınama,

suçlunun vicdanında negatif bir etki bırakmak için uygulanır. İslam literatüründe yalancı şahitlik ve kalpazanlık gibi suçlarda öğüt verme, tehdit etme gibi cezalarının yanında kınama ve azarlama cezası uygun görülmüştür (Akgündüz, 1999, s. 10; Tekin, 2020, s. 106). Kınama cezasında mahkemeye çağırılan suçlu, ağır ve kaba konuşmaları dinleyerek cezalandırılır. Kınamanın nasıl gerçekleşeceğine dair önceden belirlenmiş bir kural yoktur. Kadı, mahkemeye gelen mücrimi istediği söz, işaret ya da başka yollarla kınayarak bu ceza türünü gerçekleştirir (Yakut, 2006, s. 28).

Divan şiirinde kınamak ve azarlamak, beşerî ve tasavvufi olmak üzere iki şekilde ele alınır. Tasavvufi bağlamda âşıklar zahit tarafından sürekli kınanıp azarlanırlar. Zaten rint olmanın gereklerinden biri de kınanmaktır. Aşkından dolayı perişan halde olan âşıklar dillere düşerler. En çok da zahit, âşıkları diline dolayıp kınar (Durmaz, 2005, s. 72). Zahit, âşıkların aşkını kınamakla yaptığının bir hüner olduğu düşünür. Fuzûlî'ye göre zahidin aşkı kınaması ayıptır. Kınadığı aşk ise aslında bir hünerdir:

Aşk aybımı bilürsen hüner ey zâhid-i gâfil

Hünerün aybdur ammâ dedigün ayb hünerdir (Fuzûlî, s. 228, g. 83/5)

“Ey gafil zahit, aşkımı kınayınca bunun hüner olduğunu düşünürsün. Asıl senin dediğin ayıptır. Ayıp dediğin şey ise hünerdir.”

Şeyhülislâm Yahyâ, içki içmek suç olsa bile zahidin kınamamasını ister. Şaire göre ise sarhoş olmanın bir suçu ve günahı yoktur; o ayıpsız ve riyasızdır:

Pür cürm ise de ta'nı ko ey zâhid-i hod-bîn

Bî-'ayb u riyâdur hele cürm ü güneş-i mest (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 48, g. 23/2)

“Ey bencil zahit, sarhoş olmak suç olsa bile kınamayı bırak. Sarhoş olmanın suçu ve günahı, ayıpsız ve riyasızdır.”

Zahidin kınama ve azarlamalarına maruz kalan bir diğer şair, Esrâr Dede'dir. Esrâr Dede, hocaya sarhoş olduğu için kendisini kınamamasını söyler. Gözü sevgiliden başka bir şey görmeyen şair, zahidin kınamalarına her zaman maruz kalır. Beyitte ayak kelimesi kadeh anlamına gelecek şekilde tevriyeli kullanılır. Bu anlamda şairin gözü, sevgilide olduğu müddetçe kadehi elden bırakmayacağını dile getirir:

H'âce ta'n eyleme ben ser-hoşa düşdümse eger

Gözü dil-berde olanın ayağı çok sürçer (Esrâr Dede, s. 205, g. 81/1)

“Ey Hoca, düşdümse de ben sarhoşu kınama. Gözü sevgilide olanın daha ayağı çok sürçer.”

Divanlarda azarlamak ve kınamak cezası, beşerî bağlamda beyitlerde farklı unsurlarla ilişkilendirilerek yer alır. Şairler, sevgili, halk ve zahit tarafından sürekli

kınanıp azarlanırlar. Fakat bu kınama karşısında şairler sevgilinin ceviri ve cefasını çekmeye, sarhoş olmaya devam ederler. Necâtî Bey bir beytinde, sevgilinin semtinden başını alıp gitmek ister. Çünkü köpekler nasıl azarlanıyorsa sevgili de âşığı o şekilde azarlar:

Yâr eşiğinden alayım gideyim başımı uş

K'olur olmaz yere itler gibi âzâr eyler (Necâtî Bey, s. 165, g. 65/5)

“Sevgilinin eşiğinden alıp başımı gideyim ki olur olmaz yerde beni köpekler gibi azarlar.”

Ayıplanma ve kınanma âşıklar tarafından bir semt olarak tasavvur edilir. Sevgiliye duyduğu aşk yüzünden ayıplanan âşığın menzili, kınama semtidir. Âşık kınama semtine giderek orada şan ve şöhret sahibi olur. Kınama semtine aşına olduğu için âşığı burada kimse yadırgamaz:

Olmuşam ser-menzil-i kûy-i melâmetde mukim

Şükr ana kim dimediler bu degül yirün senün (Necâtî Bey, s. 322, g. 290)

Menzilim, kınama semtinin durağı oldu. Çok şükür ki kimse bana senin yerin burası değil demedi.”

Gelme bî-nâm u nişân ehl-i harâbât içre

Yürü var şehr-i melâmette biraz şöhret bul (Bâkî, s. 210, g. 307/2)

“Harabat ehillerinin arasına şan ve şöhret sahibi olmadan gelme. Kınanma şehrine git de biraz şöhret bul.”

Necâtî Bey, aşağıdaki beytinde ise halkın ayıplamasına o kadar maruz kalmış ki kınama ülkesini bırakacak hale gelmiştir. Ne bela yolunu ne de kınandığı ülkeyi hatırlamak ister:

Andurma ben garîbe diyâr-ı melâmeti

Öğretme mübtelâya efendi belâ yolın (Necâtî Bey, s. 379, g. 384)

“Ey Efendi, ben garip âşığa ayıplama semtini hatırlatma. Benim gibi bir âşığa belâ yolunu öğretmeye kalkma.”

Azarlamak ve kınamak, bir ceza çeşidi olarak öncelikle âşık ile ilişkilendirilerek şiirlerde söz konusu edilir. Âşığın kınama ve azarlama cezası öncelikle sevgili tarafından uygulanır. Divan şiirinde âşık, sevgili tarafından her ne kadar azarlansa da bu durumdan şikayetçi değildir. Çünkü âşığın aşkı karşılıksızdır. Bütün eziyetleri çeken ve aşkını anlatan âşığın karşısında istiğna gösteren onun aşkına kayıtsız kalan bir sevgili vardır. Fakat âşık sevgilinden gelen acı, kovma ve azarlama gibi her türlü

tavırdan zevk alır (Kalpaklı, 1999, s. 454). Âşığı güldüren, ağlatan ve azarlayan da yalnızca sevgilidir:

Güldürür yâ ağladır yâ lûtf eder yâhud ‘itâb

Hâsılı neylerse ol ruhsâr-ı âl eyler beni (Nedîm, s. 268, g. 145/11)

“Beni ya ağlatır ya güldürür ya da azarlar. Sonuçta ne eylerse o kırmızı yanaklı sevgili eyler.”

Nâbî ‘ye göre sevgilinin semtinden yara almadan dönmek nasip olmaz. Çünkü onun semtine giden âşık, sitem, gazap, ilgisiz ve azarlama gibi davranışlarla karşılaşarak yaralanır:

Geh tegâfûl geh sitem gâhî gazab gâhî ‘itâb

Zahmsuz dönmek nasîb olmadı kûyundan senün (Nâbî, s. 797, g. 444/2)

“Sevgilim, senin semtimden yara almadan dönmek hiç nasip olmadı. Çünkü sen bazen ilgisiz bazen gazap bazen sitem ederek bazen de azarlayarak davranıyorsun.”

Sevgili, âşığın söylediği güzel sözlerle karşı hep aksi cevap verir. Sevgiliye lûtfunu soran âşık, sevgilinin gazabına uğrayarak azarlanır:

Niçün bu gûne muhâlif cevâb söylersin

Sana kerem sorarım sen itâb söylersin (Nedîm, s. 167, g. 10/1)

“Sevgilim neden bu güzel sözüme karşı bir cevap verirsin? Sana lûtf sorarım ama sen beni azarlarsın.”

Nedîm başka bir beytinde sevgiliye güzel bir şekilde hitap ederek hatırını sormak ister. Fakat şair, sevgilinin azarlama usullü dudaklarına, sözünün geçip geçmeyeceği konusunda endişelidir:

Bir hitâb-ı lûtf ile hâtır-nüvâz olsan desek

Söz geçer mi bilmem ol la‘l-i ‘itâb-âyîne de (Nedîm, s. 265, g. 148/2)

“Sevgiliye bir güzel hitapla hatır naz olsan dersek, o azarlayan usullü dudağına sözümüz geçer mi?”

Sevgili daima âşığı azarlar ve kınar. Sevgilinin azarlaması ve kınaması âşık için birer lûtf niteliğindedir. Âşık sevgiliden gelen azarlamaların hiç bitmesini istemez. Çünkü azarlamalar biterse, sevgilinin ona karşı ilgisinin olmadığını düşünür ve acı çeker. Nef’î’ye göre rüsvâlık ancak sevgilinin azarlamasıyla son bulur. Diğer türlü sevgili azarlayıp kınamazsa rezilliğin elden bırakılması mümkün değildir:

Sen bu rüsvâlığı ey Nef’î komazsın elden

Yârdan yine sana hışm u itâb olmayıcak (Nef’î, s. 264, g. 73/5)

“Ey Nef’î, sevgili seni azarlayıp kınamazsa sen bu rezilliği elden bırakmazsın.”

Bâkî aşağıdaki beytinde, sevgilinin aşkını gönlünde sakladığı için ah ettiğini dile getirir. Şair, ağzından çıkan ahı, sevgilinin ayıplamamasını temenni eder. Çünkü ayrılık zamanı âşığın gönlü ateş gibi yanar ve ağzından ahının dumanı çıkar:

Aşkuñı saklar idüm sînede ammâ şimdi

Âh idersem beni ‘ayb eyleme fûrkat demidür (Bâkî, s. 110, g. 81/4)

“Sevgilim, aşkını gönlümde saklardım. Ama eğer ah edersem beni ayıplama; çünkü bu ayrılık anıdır.”

Necâtî Bey aşkını yabancılardan saklamak gerektiğini düşünür. Nasıl ki dini, kötü düşünceli insanlardan korumak için saklamak lazımsa aşkı da yabancılardan korumak için saklamak gerekir. Yaptığı bu davranış karşısında sevgiliye seslenerek kendisini ayıplamamasını ister:

İşkunı ağyârdan sakladugum ayb eyleme

Yağı kâfirden gerekdür dîni pinhân eylemek (Necâtî Bey, s. 294, g. 298/9)

“Aşkını yabancılardan sakladığım için beni ayıplama. Çünkü dini kötü kâfirden saklamak gerekir.”

Şeyhî, azarlama ve kınama cezasını kul-padişah tezatlığı üzerinden verir. Sevgili padişah, âşık ise kuldur. Aşk uğrunda her türlü eziyeti çeken âşık, sevgilinin bir lütfuna muhtaçtır. Bu da onun ne kadar sadakatli olduğunu gösterir (Pala, 2018, s.66). Devlet kapısında kim varsa lütuf kapıları hepsine açılır; âşığın payına ise gam, keder ve azarlama başka bir şey düşmez:

Devletüñ işiğinde kim kâmuva feth-i bâb olur

Biz kula kısım olan hemîn cevır ü gam u ‘itâb olur (Şeyhî, s. 99, g. XXIV/1)

“Devletin işiğinde kim varsa ona kapı açılır. Bu kulun kısmetine de eziyet, gam ve azarlama düşer.”

Aşağıdaki beyitte sevgilinin yan bakışı, göz ucuyla âşığa bazen lutf bazen de azar eder. Sevgilinin yan bakışı hiçbir soruya yer vermez; onun hazır cevapları vardır:

Göz ucuyla âşıka geh lutf eder gâhî itâb

Bir suâle yer komaz ol gamze-i hâzır-cevâb (Nef’î, s. 239, k. 10/1)

“Sevgilinin yan bakışı göz ucuyla bazen lutf eder bazen de azarlar. O hazırcevap yan bakış hiçbir soruya yer bırakmaz.”

Nef’î’ye göre sevgilinin yan bakışı hiçbir şekilde ona cilve yapamaz. Çünkü şair, aşk âleminin kınanmış rintlerindedir:

Nâz eyleyemez hîç bize gamze-i dilber

Biz rind-i melâmetzede-i âlem-i aşkız (Nef’î, s. 258, g. 58/4)

“Biz aşk âleminin kınamasına uğramış rintler olduğumuz için sevgilinin yan bakışı, bize hiçbir şekilde cilve yapamaz.”

Taranan beyitlerde halkın da âşığa kınama ve azarlama cezası uyguladığı görülür. Şair, aşağıdaki beytinde sevgilinin gül yanaklarını görünce üstünü başını paramparça ettiği için halkın kınamalarına maruz kalır. Halk sevgilinin gül yanaklarını görmediği için şairin halinden anlayamaz:

Ey Fuzûlî bil ki ol gül-ârızı görmüş degül

Kim ki ayb eyler menüm çâk-i girîbânım görüb (Fuzûlî, s. 111, g. 32/7)

“Ey Fuzûlî, üstümü başımı parçaladığımı görüp beni kınayan kişiler, bil ki o gül yanaklıyı görmemiştir.”

Sevgilinin aşkından dolayı gam ve keder içinde olan şair, bu üzüntüsünden ancak sarhoş olarak uzaklaşır. Şair, sevgilinin gamıyla sarhoş olursa insanların onu kınamamasını söyler:

Beni ‘ayb eylemeñ dâ’im olursam mest-i lâ-ya‘kil

Ki bî-hûş olmasam âsûde kılmaz bende bir gam var (Bâkî, s. 101, g. 63/2)

“Ben kendinden geçmiş bir şekilde sarhoş olursam beni kınamayın. Çünkü bende öyle bir gam var ki aklımı kaybetmezsem kederimden uzaklaşamam.”

Taranan divanlarda azarlama ve kınama cezası ile ilgili dikkate değer beyitlerden Fuzûlî’ye aittir. Fuzûlî, sevgiliye seslenerek gece vakti sokağa çıkmamasını aksi takdirde kınamalara maruz kalacağını dile getirir. Eskiden belirli bir vakitten sonra dışarı çıkmak yasak olduğu için şair, sevgiliyi uyarır. Bununla birlikte beyitte geçen “çıkma, gece, ta’n, meh-i evc-i melahat ve noksan” kelimeleri ile ay tutulması motifinden bahsedilir. Ayın en güzel hali dolunaydır. Dolunay güneşin batmasından önce doğar. Dolunay gece doğduğunda ay tutulması gerçekleşir. Ay tutulduğu zaman da eksik yani kusurludur. Eski geleneğe göre ay tutulunca kurtulması için tüfek sıkılır; teneke ya da davul çalınır. Yani, ta’n edilir (Mengi, 2000, s. 47). Beyitte bu geleneğe telmih yoluyla yer verilir:

Çıkma yârum geceler ağyar ta 'nından sakın

Sen meh-i evc-i melâhetsen bu noksândur sana (Fuzûlî, s. 40, g. 8/5)

“Ey sevgilim, geceleri dışarı çıkma yoksa seni kınarlar. Sen güzelliğinin en üst noktasındaki aysın, bu senin için bir eksikliktir.”

Azarlama ve kınama ile ilgili yukarıdaki mecâzî kullanımlarının yanında gerçek anlamıyla yer alan şiirler de mevcuttur. Örneğin Nesîmî bir beytinde, tecrit sanatını kullanarak namertlerin kendisini kınadığından söz eder. Nesîmî, yaşadığı dönemde

dini fikirleri nedeniyle âlimler ve kadılar tarafından kınanmış ve derisi yüzülerek idam edilmiştir. Aşağıda da şair, erisini soyacak olanlara seslenerek onların namert kendisinin ise er olduğunu söyleyerek kınandığını dile getirir:

Soyun ey sellâh-ı mirdârlar Nesîmînin tenin

Bunca nâ-merdi görün bir er kınarlar ağrımaz (Nesîmî, s. 190, g.186/8)

“Ey pis kasaplar, Nesîmî’nin derisini soyun. Bunca namert olanı görün ki bir yiğidi kınarlar; ağrımaz.”

3.4.2.2. Dağlamak

Arapça “keyy” ile ifade edilen dağ sözcüğü, yara, işaret ve nişane vurmak için dağlamak anlamına gelir. Dağ, insan ya da hayvan bedenine kızgın demirle vurulan nişane ya da damga; tedavi amaçlı bir yere vurulan yakıdır (Onay, 2000, s. 126).

Dağlamak, Osmanlı tıbbında önemli tedavi yöntemlerinden biridir. Bu tedavi yöntemi, kanı durdurmak ve yaraların mikrop kapmasını önlemek için kızgın şişlerle ve demirle derilerin üstüne koyularak bezden fitilin yakılması olarak uygulanırdı (Koç, 2011, s.23). Bununla birlikte eskiden hem delileri tedavi etmek için kafaları dağlanır hem de delilerin kafaları kızgın demirlerle dağlanıp başları pamukla sarılırdı (Onay, 2000, s. 126).

Dağ, bir tedavi olmakla birlikte Osmanlı’da ceza türü olarak yer alır. Osmanlı döneminde, taz’ir cezalar içinde yer alan dağlama, zina suçuna karşılık uygulanır (Akgündüz, 1990, s. 40). Eski dönemlerde suçluların vücudu kazılarak veya dağlayarak işaretler ortaya çıkarıldı. Bu işaretler, insanın kötü, yüz kızartıcı ve utanılması gereken niteliklere sahip olduğunu ve o insandan uzak durulması gerektiğini vurgulamak için yapılırdı (Nas, 2018, s. 1).

Taranan divanlarda bakıldığında ceza bağlamında ele alınan dağ, bir teşbih unsuru olarak âşığın gönlü, lale ve sevgilinin beni gibi farklı unsurlarla birlikte kullanılarak şiirlerde söz konusu edilir. Aşağıdaki beyitte dağ, âşığın yaralı gönlü olarak düşünülmüştür:

Yâr-i gül-pûşun hayâli gönlümü şen eyledi

Sîne-i pür-dâğ dâğım cümle gülşen eyledi (Esrâr Dede, s. 370, g. 250/1)

“Gül yüzlü sevgilinin hayali gönlümü şenlendirdi, yara dolu gönlümü, gül bahçesi eyledi.”

Dağ ilgi kurulan unsurların başında lale gelir. Divan şiirinde lale, renginin kırmızı olması bakımından sevgilinin yanağı ve âşığın gözyaşları olarak hayal edilir. Şairler, lalenin ortasındaki siyahlığı, sevgilinin yanaklarına özendiği için dağlanması şeklinde

düşünürler. Şiirde lale için ciğeri kan olmak, bağı yanmak ve pürhûn olmak gibi tabirler kullanılır. (Pala, 2018, d. 284). Aşağıdaki beyitlerde lalenin ortasındaki siyahlık, âşığın yanık gönlü olarak tasavvur edilir. Sevgiliye duyduğu aşk dolasıyla gönlü dağlanan âşığın gözünden kanlı yaşlar hiç eksik olmaz:

Lâle-âsâ çâk çâk itdim bu yanık sînemi

Dildeki dâgım yeter ezhâr olsun olmasun (Leylâ Hanım, s. 192, g. 94/2)

“Yanık gönlümü lale gibi parça parça ettim. Çiçekler olsun olmasın; bana, gönlümdeki yara yeter.”

Şevk-i rûyuñla ser-â-pâ âteş ü hûndur dilim

Lâle-veş eksik değil çeşmimde kan sînemde dâğ (Osman Nevres, s. 261, g. 126/4)

“Yanağının şevkiyle gönlüm baştan başa ateş ve kanlı oldu. Lale gibi gözümünden kan sinemden yara eksik değildir.”

Lalenin ortasındaki yanıklık hüsn-i talil yoluyla, sevgilinin yanağının şevkine bağlanır:

Uruptur lâleye mihr-i ruhin dâg

İdüpdür sünbülü zülfün perîşân (Bâkî, s. 247, g. 393/2)

“Yanağının güneşi, laleye yara vurur. Perişan saçların sümbülü perişan eder.”

Aşağıdaki beyitte dağ, sevgilinin beni ile birlikte kullanılmıştır:

Dem mi var kim zahm-ı gül derdinle hûnîn olmaya

Hasret-i hâlinle dâğ-ı lâle müşgîn olmaya (Nedîm, s. 266, g. 140/1)

“Derdinle gülün yarasının kanlı olmadığı zaman mı var? Beninin hasretiyle lalenin yarasının misk kokulu olmadığı zaman mı var?”

Dağ, Klasik Türk şiirinde en çok geçen usullerinden biridir. Fakat doğrudan bu işkenceyi kasteden beyitlere rastlamak mümkün değildir (Ercan, 2014, s. 192). Nadir de olsa karşımıza çıkan bu ceza türü kırmızılığı ve ortasının siyah olması hasebiyle lale ile ilişkilendirilir. Aşağıdaki beyitte lale sevgilinin yanağına öykündüğü için rüzgâr tarafından yaralanır. Ahmet Paşa, lalenin haksız yere iftiraya uğradığını düşünerek ona üzülür. Lalenin ortasındaki siyahlık hüsn-i talil yoluyla sevgilinin yanağına öykünmesine bağlanır:

Haddine öykündü deyu lâleye dâğ urdu bâd

Yazık ol miskine nâ-hak yere bühtân olmasın (Ahmet Paşa, s. 240, g. 251/11)

“Lale senin yanağına özendiği için sabah rüzgârı onu yaraladı. Yazık o miskine ki haksız yere ki iftira olmasın.”

Dağı, bir ceza türü olarak tasavvur eden şairlerden biri de Bâkî'dir. Şairin gönlünde, taze yaralar ve kanlı yarıklar vardır. Bu gönlündeki yara ve yanıkları, yırtık ve eski hırka giymiş bir yoksul, dilenci Hintli gibi düşünülür:

Tâze tâze dâglarla kanlu kanlu şerhâlar

Hırka-i Hindûya döndürdi ten-i sad-çâkimüz (Bâkî, s. 319, mtl. 5)

“Taze taze yaralarla kanlı kanlı yarıklar, yüzlerce yarıkla dolu vücudumuzu Hintlinin hırkasına benzetti.”

3.4.2.3. Dayak Atmak

Sözlüklerde “let”, “parır”, “darb” ve “sadme” kelimeleriyle karşılanan dayak kelimesi, “bir insanı ya da hayvanı dövmek, patak, kötek” anlamına gelir (Ahmet Vefik Paşa, 2000, s. 110; Devellioğlu, 2011, s. 187; Lügât-i Nâcî, 2020, s. 372; Şemseddin Sami, 2018, s. 642; Türkçe Sözlük, 2005, s. 533).

İslam ceza hukukunda ta‘zîr cezalar içinde yer alan dayak, suçluya el ya da değnekle vurmak şeklinde uygulanmıştır. İslam literatürüne göre Hz. Peygamber, şarap içenin dövülmesini emretmiş; sayı zikretmemiştir. Hz. Ebubekir döneminde şarap içene kırk değnek vurulmuş; Hz. Ömer ise bu sayı seksen sopaya çıkarmıştır. Bununla birlikte zina suçunun cezası ise yüz celde olarak öngörülmüştür (Avcı, 2021, s. 273).

Dayak cezası İslam literatüründe celde; Osmanlı kanunnamelerinde ağaç, diğer belgelerde ise değnek, çomak, kırbaç ve falaka olarak yer almıştır (Avcı, 2021, s. 273).

Osmanlı ceza hukukunda hırsızlık, kasten yaralama, hata ile adam öldürme, cinsel saldırı, fuhuş, kazif, şarap içme, irtidat, hakaret, iftira, dolandırıcılık, başkasının malına zarar vermek, karaborsacılık ve casusluk gibi suçlara diğer had ve ta‘zîr cezalarının yanında dayak, sopa ve tokat cezası uygulanmıştır (Koç, 2017, s. 60-100).

Divanlarda dayak cezası, sevgilinin güzellik unsularına öykünen bitki, kozmik unsur ve müzik aleti gibi çeşitli öğelerle ilişkilendirilerek söz konusu edilmiştir. Sevgilinin kaşlarına öykünen kemanın karnı tekmelenmiş; sevgilinin boyuna öykünmek isteyen fidana ise bahçıvan dayak atarak cezalandırılmıştır:

Keman öykündüğün ebruna gizler

Anuniğin urdular karnına dizler (Zâtî, s. 458, g. 458/1)

“Keman senin kaşlarına öykündüğü gizledi, onun için kemanın karnına tekmeler vurdular.”

Bahçıvan fidanın eğilmemesi için onun beline sopa/ tahta bağlar. Bu durum hüsn-i talil yoluyla fidana dayak atması olarak düşünülmüştür:

Nihâl öykündügiçün kadd-i yâra

Biline bâg-bân urdı tayagı (Zâtî, s. 310, g. 1485/7)

“Sevgilinin boyuna benzemeye çalışan fidanın beline bahçıvan dayak attı.”

Şekerin döve döve başının ufaltılma sebebi sevgilinin dudaklarını ezmesidir. Şekerin dövülerek ezilmesi hüsn-i talil yoluyla sevgiliye özendiği için dövülmesine bağlanmıştır:

Leb-i yâra şeker ezildügiçün

Başını döge döge fatmışlar (Zâtî, s. 260, g. 260/3)

“Şeker, sevgilinin dudaklarının ezdiği için başını döve döve ufaltmışlar.”

Dayak cezası ile anılan unsurlardan biri de rüzgârdır. Divan şiirinde rüzgâr bazen âşığın ahı olarak hayal edilir. Âşık ahıyla servi boylu sevgilinin sarsılıp eğilmesini, yani ona meyletmesini ister. Fakat bu hiçbir zaman gerçekleşmez. Aşağıdaki beyitte ahının yeli ile sevgiliye ulaşmaya çalışan âşık, rakip ile karşılaşır. Rakip fidan boylu sevgilinin, âşığın âhına eğilmemesi için ona destek/ dayanak olmuştur:

Egilmesün diyu âhum yilinden sakınub her dem

Rakîb-i kelb ol servün nihâline dayag olmuş (Necâtî Bey, s. 266, g. 249/4)

“Servi fidanı, her an ahımın yelinden sakınıp eğilmesin köpek rakip ona dayak olmuş.”

Necâtî Bey’in yine başka bir beytinde benzer bir ifadeye rastlanır. Beyitte âşık o kadar âh etmesine rağmen fidan boylu sevgili rakip yüzünden ona eğilmez. Bu sefer âşığa rakip ile birlikte rüzgâr da engel olur. Rüzgâr, âşığın ahıyla eserek fidan boylu sevgiliyi eğmemesi dolasıyla sevgili âşığa meyletmez. Bu anlamda hatalı olan rüzgârın dövülmesi gerektiği düşünülür. Beyitte geçen “dayağı var” hem dayak yiyesi var hem de onun dayanağı var anlamında tevriyeli kullanılmıştır:

Komaz Necâtî ağyar ki âha meyl ede yâr

Eğmez yel o nihâli var onun dayağı (Necâtî Bey, s. 447, g. 579/7)

“O ağyar koymaz ki sevgili, Necâtî’nin âhına meyl etsin. Eğmez yel o fidanı, onun dayak yiyesi var.”

Zâtî bir beytinde dayak cezasını süsen çiçeği ile ilişkilendirerek beytinde yer verir. Divan şiirinde süsen çiçeği, sivri, uzun ve keskin görünümlü yeşil çanak yapraklarıyla beyitlerde söz konusu edilir (Bayram, 2007, s. 735). Aşağıdaki şiirde, süsenin sivri ve uzun görünümlü çanak yaprakları ile âşığın gönlüne atılan oklar arasında şekil

bakımından anlam ilgisi kurulur. Âşığın yaralı gönlüne öykünmek isteyen süsene sabah rüzgârı tarafından tokat atılır. Süsen çiçeğinin rengi hüsn-i talil yoluyla bu tokat atılıp morarmasına bağlanır:

Öykünübtür sinem üstinde nişân-ı sengüne

Şöyle let urdı saba cismi gögerdi süsenün (Zâtî, s. 180, g. 676/4)

“Sabah rüzgârı, göğsümün üzerindeki yara izlerine öykünen süsene öyle tokat attı ki süsenin vücudu morardı.”

Def, Divan şiirinde yuvarlak şekli, deriyle kaplı olması ve elle vurularak çalınması gibi nedenlerle değişik hayal ve benzetmelere konu edilir (Sefercioğlu, 1999, s. 654). Aşağıdaki beyitte defin deri ile kaplanması ve elle vurularak çalınması hüsn-i talil yoluyla dayak atılarak darp edilmesine bağlanır. Sevgiliye göğüs kabartarak suç işleyen defe, meclisteki çalgıcılar dayak cezası uygulamışlardır:

Def yara karşu kakdı göğüs şöyle dögdiler

Mutrubler ol fütâdeyi sardı deri ile (Zâtî, s. 222, g.1352/3)

“Def sevgiliye karşı göğsünü kabartınca çalgıcılar o zavallı defi deri ile sarıp dövdüler.”

Şairler tarafından söz konusu edilen durumlardan biri, dayak sonucunda oluşan morarmaların bezle sarılmasıdır. Misk, Doğu Türkistan ülkesinde yaşayan bir çeşit ceylanın göbeğindeki özel bir bez tarafından üretilen, siyah renkli ve keskin kokulu bir maddedir. Hammadde olarak kullanılan bu miskten şişeler dolusu güzel kokular elde edilir. Divan şiirinde sıklıkla kokusu ve siyah rengi dolasıyla söz konusu edilir (Baytop & Bozkurt, 2020, s. 181; Pala, 2018, s. 337). Beyitte de misk, siyah rengi dolasıyla dayak atıldıktan sonra bedeninde morarmalar oluşan ve morarmaları bezle sarılan bir insan olarak hayal edilmiştir. Bu anlamda şair hüsn-i talil sanatını kullanır:

Meger hulkuñla bahs itmiş nesîm ol deñlü let urmış

Kararmış cismi sarmışlar deriye misk-i Tatar’ı (Zâtî, s. 106, k. 27/28)

“Meğer Tatar miski senin tabiatınla iddialaşmış. Rüzgâr o denli dayak atmış ki Tatar miskin cismi kararıp deriye sarmışlar.”

3.4.2.3.1. Sopa Atmak

Dayak olarak da değerlendirilen ceza türlerinden diğer biri sopa veya değnek cezasıdır. Sopa sözlüklerde “celde”, “çomak” ve “çüb” kelimeleriyle karşılanır (Ahmet Vefik Paşa, 2000, s. 102; Devellioğlu, 2012, s. 147; Şemseddin Sami, 2018, s.407). Sopa, Türk hukuk tarihi boyunca uygulanan cezalardandır (Akgündüz, 1999, s. 10).

Taranan divanlarda söz konusu sopa cezasına Tâcîzâde Câfer Çelebi'nin divanında rastlanılmıştır. Tâcîzâde Câfer Çelebi, sopa cezasını erguvan çiçeği ile ilişkilendirerek beytinde söz konusu etmiştir. Sevgilinin kırmızı yanaklarına öykünen erguvan çiçeğini, rüzgâr sopayla vurarak cezalandırır. Şair, erguvan çiçeği ile sevgilinin yanağı arasında renk bakımından anlam ilgisi kurar:

Öykündi haddüñe aña şol deñlü çûb-ı ter

Urdu sabâ ki kanlara gark oldı ergavân (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 104, k.5/80)

“Senin yanaklarına özenen erguvan çiçeğine sabah rüzgârı taze değnekle o kadar vurdu ki erguvan çiçeği kanlara boyandı.”

Tâcîzâde Câfer Çelebi, kırmızı renkli erguvan çiçeğini, sopa atılarak kanlara boyanan biri olarak hayal eder. Bu anlamda beyitte hüsn-i talil sanatına yer verilir.

Şairin başka bir beytinde değnekle vurularak cezalandırılan unsur ırmaktır. Irmak gül bahçesinde uzanıp yattığı için suç işler. Iрмаğın bu suçuna karşılık ise gül dalı tarafından sopayla vurularak ceza verilir:

Çûb urdı ‘aks-i şâh aña te’ dib kask idüp

Gülzâre karşı çün uzanıp yatdı cuybâr (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 361, g. 54/7)

“Irmak gül bahçesine karşı uzanıp yattığı için, gül dalının aksi ona haddini bildirmek için sopa vurdu.”

Tâcîzâde Câfer Çelebi, ırmağın çimenlerden akıp gitmesini hüsn-i talil yoluyla gül bahçesinde uzanıp yatmasına bağlar. Ayrıca ırmak kişileştirilerek çimenlikler arasında hadsizce yatan bir insan olarak hayal edilir.

Bir dayak çeşidi olan “tokat” cezası sözlüklerde, “sille”, “latme”, “şamar” ve “tabanca” kelimeleriyle karşılır (Ahmet Vefik Paşa, 2000, s. 832; Devellioğlu, 2011, s. 625; Şemseddin Sami, 2018, s. 574, Lügat-i Nâcî, 202, s. 614).

3.4.2.3.1. Tokat Atmak

Divan şiirinde şairler tarafından söz konusu edilen ceza türlerinden biri de tokattır. Bu ceza türü hem gerçek hem de mecaz anlamıyla divanlarda yer alır. Mecâzî olarak Tâcîzâde Câfer Çelebi bir beytinde sevgilinin yüzüne öykünen ayı, tokat ile cezalandırır. Ay parlaklığı hasebiyle sevgilinin yüzüne benzemeye çalışır. Bu suça karşılık güneş tarafından aya tokat atılarak yüzü eğilir. Beyitte ayın hilal hali hüsn-i talil yoluyla tokat atılan bir kişinin eğrilen yüzü olarak tasavvur edilir:

Yüzin yüzüne beñzetmiş kamer ol naşş için hırşid

Urup bozdı yüzün anuñ ki oldı rüy-ı mäh egri (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 518, g. 243/3)

“Ay yüzünü, senin yüzüne benzetmeye çalışmış. Güneş ayın yüzüne vurarak bozdu ki aynın yüzü eğildi.”

Sevgiliye öykündüğü için tokat cezası alan diğer bir doğa unsuru goncadır. Sevgilinin küçük ağzını taklit etmek isteyen goncaya rüzgâr tokat atarak ceza verir. Bu anlamda beyitte goncanın rüzgâr esintisiyle açılması hüsn-i talil yoluyla tokat yemesine bağlanır:

Öykündi meger kim dehen-i tengüne gonce

Bir sille urup agzına bâd eyledi hâmûş (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 188, g. 163/4)

“Gonca, (sevgilinin) küçük ağzına öykündüğü için sabah rüzgârı ağzına bir tokat atıp onu susturdu.”

Tokat cezası uygulanan unsurlardan biri de ateştir. Bilindiği üzere Divan şiirinde ah, âşığın çektiği dertlerin büyüklüğünü gösterir. Âşıkların aşk ateşiyle gönlünden çıkan ah, kıvılcımlar oluşturur ve dönerek gökyüzüne yükselir. (Horata, 2003, s. 371; Onay, 2000, s. 42; Pala, 2018, s. 10). Aşağıdaki beyte bakıldığında şairin gönlünden çıkan şiddetli âh, ateşi hararetlendirerek ısıya geçirir. İnsanların ısınmak için ellerini/ avuç içlerini ateşe doğru tutmaları hüsn-i talil yoluyla ona tokat atmaları olarak ifade edilir:

Ateş ahumdan hararet ıssı geçmiş Zatiyâ

Anun için yüzine karşı vurur iller karış (Zâtî, s. 81, g. 577/5)

“Ey Zâtî, ateş ahumdan dolayı hararetli ısıya geçmiş. Bu yüzden eller ateşin yüzüne tokat atar.”

Şair mübalağa yoluyla âhının, ateşi hararetlendirecek kadar şiddetli olduğunu dile getirir.

Hâyâli Bey bir beytinde, tokadı mum ile ilişkilendirerek beytinde işler. Sevgilinin yanağını anan mum kıskançlık ateşiyle yanar. Hasetlik eden muma pervane tarafından tokat atılır. Beyitte pervanelerin muma çarpması hüsn-i talil yoluyla tokat atılması olarak hayal edilir:

Yüzüne silleler gelse nola pervâneler şem'ün

Îzârın yâdına nâr-ı hased yakmış zebânından (Hayâlî Bey, s. 235, g. 420/3)

“Sevgilinin yanağını anan mum, haset ateşiyle dilini yakmış. Mumum yüzüne pervaneler tokatlar atsa buna şaşılmaz.”

Sevgilinin elini öpmesi dolayısıyla suç işleyen Zâtî'ye, sevgili ceza olarak tokatlar atar. Beyitte sevgilinin daima şaire bu suçunu hatırlatması dolayısıyla bir sızlanış söz konusudur:

Öpsem elini yüzüme urur tabancalar

Dayîm günahımı o benüm yüzüme urur (Zâtî, s. 209, g. 209/4)

“Sevgilinin elini öpsem bana tokatlar vurur. Daima benim bu suçumu yüzüme vurur.”

Yukarıdaki beytin ikinci mısraında yer alan “yüzüme urur” deyimini hem gerçek hem mecaz anlama gelecek şekilde kinayeli kullanılmıştır. Beyitte geçen “tabanca” avuç, el anlamında gelir (Devellioğlu, 2012, s. 1179)

Zâtî başka bir beytinde, yüze tokat atma cezasını, elle vurularak çalınması ve yuvarlaklığı nedeniyle def ile ilişkilendirir. Aşağıdaki beyitte defe üstadı tarafından dayak atılır. Bu anlamda çalıp çağırmasında suç yoktur:

Üstâddan tabanča yimişdür dilâ meger

Çalub çağırdığında bulunmaz hatâ defin (Zâtî, s. 201, g.697/6)

“Ey gönül, def üstattan tokat yemiştir. (Bu nedenle) Çalıp çağırmasında kusur yoktur.”

Divan şiirinde yüzüne tokat atılarak cezalandırılan diğer bir unsur denizdir. Aşağıdaki beyitte âşığın oluk oluk akan kanlı gözyaşlarına özenen denize rüzgâr tokat atarak haddini bildirir. Beyitte denizin mavi oluşu, hüsn-i talil yoluyla tokat atılarak yüzü moraran bir insan şeklinde hayal edilir:

Öykünüb çûş ettiğiyçün yaşuma dem dem revân

Gömgek olmuşdur saba kef urmadan deryâ yüzi (Zâtî, s. 383, g. 1600/6)

“Gözyaşlarımın zaman zaman coşarak akmasına öykündüğü için denizin yüzü rüzgârın tokat atmasıyla mosmor olmuştur.”

Nâ’ilî bir beytinde, gece vakti mecliste şarap içen kişilerin, ases tarafından tokatlandığından bahseder. Ases, Osmanlı’da asayişin sağlanması için geceleri gezen görevlidir (Pakalın, 1971, s. 93):

Leb-rîz-keşân-ı bezm-i lutfuñ

Âzürde-i sîlî-i ‘asesdür (Nâ’ilî, s. 256, tk. V/5)

“Lütuf meclisinde dolu dolu şarap çekenleri gece bekçisi tokat atarak azarladı.”

Tokat, mecâzî anlamlarıyla birlikte gerçek manasıyla da kullanılır. Nâbî beyitlerinde mektepteki üstadın, öğrencilere tokat atmasından bahseder. Osmanlı döneminin sıbyan mekteplerinde dayak, eğitimin önemli bir disiplin aracıdır. Hocalar öğrencileri tokatla, değnekle ve falaka ile döverek terbiye ederler (Şimşek, 2010, s. 6). Nâbî de aşağıdaki beytinde, okula yeni başlayan öğrencilerin tembellik etmesi durumunda hocanın tokadıyla terbiye olacağını ifade eder:

Bulmaz zafer etfâl-i nev-âmûza tekâsül

İtdükçe kafâdârlığın sille-i üstâd (Nâbî, s. 493, g. 49/5)

“(Okula) Yeni alışan çocuklara hocanın tokadı arkadaşlık ettikçe tembellik kazanamaz.”

Şair başka bir beytinde ise namazın sırlarını öğrenmek için hocanın tokadından geçmek gerektiğini söyler. Hocanın tokadına tahammül etmek öğrencinin mektebi bırakmamasıyla ilgili bir durumdur. Burada öğrencinin mektepteki istikrarı vurgulanır:

Nâbî ne bilür sırrını evkât-ı salatun

Her kim k'idemez sille-i üstâda tahammül (Nâbî, s. 822, g. 479/7)

“Kim hocasının tokadına tahammül etmezse, namaz vakitlerinin sırrını bilemez.”

3.4.2.4. Diyet/Kan Bedeli/Kıyas

Arapça “vedy” kökünden türemiş olan diyet kelimesi, kan bedeli anlamına gelmektedir. Diyet sözlüklerde, bir insanı öldüren veya yaralayan kişinin karşılığında verdiği tazminat ya da kan bedeli olarak geçer (Bardakoğlu, 1994, s. 473; Pakalın, 1993, s. 468).

Diyet uygulaması, Osmanlı’da sıklıkla uygulanan ceza türlerinden biri değildir. Hatta öyle ki öldürme olaylarında bile bir miktar para ve mal verilmesi talep edilmiştir. Bunun yanında nadir görülmekle birlikte Osmanlı’nın bazı suçlara verdiği cezalar, duruma göre farklılık göstermiştir. Örneğin I. Mahmud zamanında belge hırsızlığı yapan birisinin cezası, ölümle sonuçlanmıştır (Kankal, 1993, s. 197).

Osmanlı’da çok uygulanmayan diyet cezası, taranan divanlarda ise en fazla söz konusu edilen ceza türlerinden biridir. İncelenen beyitlere bakıldığında, diyetin sıklıkla sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Diyet ya da kan bedeliyle ilgi kurulan unsurlardan birisi sevgilinin dudaklarıdır. Beyitlerde sevgilinin, âşığın kanını içip onun canına kastetmesi söz konusu edilmiştir. Buna karşılık âşık ise, canını alan sevgiliden kan bedeli olarak bir buse istemektedir. Sevgilinin dudakları ile âşığın kanı arasında rengi dolayısıyla anlam bağı kuran şairler, diyet uygulamasına telmihte bulunmuşlardır:

Çün kanım içdi bana leb-i dil sitân gerek

Olmaz begim cerîme bana kana kan gerek (Hayâlî Bey, s. 193, g. 300/1)

“Sevgili kanımı içtiği için bana sevgilinin dudakları gerek. Buna başka bir bedel olmaz; kana kan gerek.”

Şevkin vedâ içinde çün öldürdü Ahmed'i

Bir bûse ile bâri buyur kan-bahâcığım (Ahmet Paşa, s. 215, g. 197/7)

“Şiddetli arzun veda içinde Ahmed’i öldürdüğü için bari bir buse ile kan pahacığımı ver.”

Acımazdı Hayâlî öldüğüne

Lebini öpse kan-bahâ yerine (Hayâlî Bey, s. 268, g. 514/5)

“Hayâlî kan pahası yerine (sevgilinin) dudaklarını öpse öldüğüne acımazdı.”

Lâ’lin gamı durur bize cana gıdâ-yi rûh

Kapında kan bahasını yer bir sipâhiyiz (Hayâlî Bey, s. 159, g. 204/2)

“Lal gibi dudaklarının gamı, canımıza ruhun gıdası olmuştur. Biz kapında kan bahasını yiyen bir sipahiyiz.”

O şûha dil verip âzârın aldık cân verip cevrin

Lebinde şimdilik bir bûse kaldı kan bahâsından (Şeyh Gâlib, s. 461, m. /57)

“O sevgiliye gönül verdik, azarını aldık; canımızı verdik, cevri aldık. Dudaklarında şimdilik kan pahası olarak bir öpücük kaldı.”

Divan şiirinde, sevgilinin mahmur gözleri, oka benzeyen kirpikleri, yay gibi kaşları ve gamzesi, öldürücü bir özelliğe sahiptir. Bu anlamda diyet uygulaması, sevgilinin gözleri, kirpikleri ve gamzesiyle birlikte kullanılmıştır. Sevgili, yan bakışı ile oklarını kanına susamış âşığa çekerek canına kasteder. Sevgilinin süzgün bakışlarıyla katledilen yaralı âşık, onun yanağından ve dudaklarını değdirdiği lal gibi kadehinden diyetini ister:

Câna gamzenden diyet versin yanağınla lebin

Çünkü kûyunda bulundu yaralı gönlüm katil (Ahmet Paşa, s. 207, g. 184/3)

“Yanağınla dudağın cana yan bakışından dolayı diyet versin. Çünkü yaralı gönlüm senin semtinde katil bulundu.”

Kan-bahâ vermek dilerse gamzenin maktulüne

Katr-i mey ver ki câm-ı la ‘l-i cânândan tamar (Ahmet Paşa, s. 114, k. 43/7)

“Yan bakışının maktulüne kan bedeli vermek istersen sevgilinin o lal gibi kadehinden şarap damlası ver.”

Sevgili, zalim ve kan dökücü kirpikleriyle âşığın gönlüne ok atarak yaralar ve onun ölümüne sebep olur. Fakat âşık bu durumdan memnundur. Çünkü âşığın canı da cananı da sevgilidir. Sevgilinin katil gözlerinin, ciğerinde yaralar açtığını ifade eden Şeyhî, sevgiliden bir ok daha atmasını isteyerek diyetin yerini bulacağını dile getirir:

Bir ok ile cigerüm yare kıldı hûnî gözün

Bir ok dağı ura kim hûn-behâ yirine geçer (Şeyhî, s. 123, g. LXVI/2)

“Senin katil gözün bir ok ile ciğerimde yara açtı. Bir ok daha vur ki diyet yerine geçsin.”

Gözün nergislerinden cânâ ok ur

Ki yigdür zahmı yüz biñ hûn-behâdan (Şeyhî, s. 163, g. CXL/5)

“Nergis gözlerinden cana oku vur ki bunun acısı yüz bin kan pahasından daha iyidir.”

Yukarıdaki beyitte, sevgilinin gözleri nergise teşbih edilmiş ve yine âşığın gönlüne ok atılmasından söz edilmiştir. Ancak âşık, canını acıtan sevgiliden şikayetçi değildir, aksine bu acı, binlerce kez akıtılan kan bedelinden daha kıymetlidir.

Diyet uygulamasıyla ilişkilendirilen diğer bir unsur ise, sevgilinin saçının kokusudur. Bilindiği üzere Divan şiirinde, sevgilinin saçları, güzel kokusu bakımından “âhû”, “misk” “Hatâ” kelimeleriyle beraber kullanılır. Bunun dışında âşığın gönlünün, sevgilinin saçlarının tuzağına düşmesi de sıklıkla rastlanan motiflerden biridir. Aşağıdaki beyitte, sevgiliyi Hıtân güzeline benzeten Zâtî, gönlünün onun zülfüne düştüğünü belirtir. Şair, sevgilinin misk kokan saçlarının bir kılının, binlerce kan bedeliyle eş değer olduğunu dile getirir:

Zâtî’yâ dil düşdi bir hûb-ı Hıtânun zülfine

Bir kılı bîn hûn-bahâyî nâfe-i âhû-yi misk (Zâtî, s. 196, g. 692/9)

“Ey Zâtî, gönül bir Hıtân güzeline zülfüne düştü. O sevgilinin bir kılı bin misk kokusunun kan bedeli eder.”

Gönlünü sevgiliye veren âşık, buna bedel olarak onun zülfünün kokusunu istemektedir. Fakat sevgiliye göre gönül vermenin bir bedeli olmamalıdır; sevgili bu ateşin bedelsiz olduğunu ifade eder. Beyitte geçen “bu râ” hem burayı bırak hem de fikir anlamında tevriyeli kullanılır:

Dedim çün gönlümü aldın baha ver buy-i zülfünden

Dedi bu râyı ko Ahmed kim olar râyegân ateş (Ahmet Paşa, s. 180, g. 127/7)

“Gönlümü aldın paha olarak zülfünün kokusundan ver dedim. (O da) Ahmet bu fikri (burayı) koy ki bu ateş bedelsiz olur dedi.”

Taranan şiirlerde diyet uygulamasının sevgilinin güzellik unsurları dışında, şarap ile birlikte kullanıldığı da görülmüştür. Şairlerin, şarabı kan bedeli ile ilişkilendirilmesi, şarabın rengi ve şekli dolayısıyladır. Şarap kadehi, kan bedeli olarak sevgilinin yanaklarından öpücük istemektedir.

Câm-ı şarâb-ı la’l lebûn mübtelâsıdır

Şol bûseler ki andan alur kan bahâsıdır (Bâkî, s. 110, g. 80/1)

“Lal renkli şarap kadehi, senin dudaklarının müptelası olmuştur. (Kadehin) Sevgiliden aldığı o buseler kan pahasıdır.”

Bî-bûs-ı la'l-i yâr dökülmez dehânına

Pîşîn alur piyâle-i mey hûn bahâsını (Nâbî s. 1080, g. 829/4)

“Sevgilinin lalini öpmeden ağzına dökülmez. Şarap kadehi kan pahasını peşin alır.”

Kan bedeli, başka bir beyitte şarabın mucidi olan Cem’e telmihte bulunarak söz konusu edilmiştir. Aşağıdaki beyitte kadeh ile göz arasında yuvarlaklık bakımından ilişki kurulmuştur. Kadehi göz şeklinde tasavvur eden şair, şarabı da kanlı gözyaşlarına teşbih eder ve kan bedeli olarak Cem’in ülkesinden haraç alır:

Etdiği hûn-bahâ-yı çeşm-i kadeh

Mülk-i Cemden harâc yanî şarâb (Şeyh Gâlib, s. 215, g. 19/5)

“Şarap, kadehin gözünün kan pahası; Cem’in memleketinden haraçtır.”

Diyet ile ilişkilendirilen başka bir unsur ise âşığın kanlı gözyaşlarıdır. Şiirlerde âşığın kanlı gözyaşları, renk bakımından kan bedeliyle birlikte yer alır. Osman Nevres bir beytinde, şarap ile kanlı gözyaşları arasında benzerlik kurar. Şair, kinaye yoluyla şarap ile kanlı gözyaşları için birbirlerinin kanını akıtarak kısas yaptıklarını dile getirir:

Hûn-ı çeşmiyçün çekişdik duht-ı rezle dün gice

O benim kanım akıtdı ben anın ni‘me’l-kısâs (Osman Nevres, s. 257, g. 120/2)

“Dün gece asma kızı(şarap) ile kanlı gözyaşları için çekiştik. O benim kanımı akıttı ben de onun; kısas yaptık.”

Sevgiliye duyduğu aşk dolayısıyla kanlı gözyaşları döken Necâtî Bey, sevgiliye seslenerek onu öldürmemesini diler. Şairin kanlı gözyaşlarının karşılığında, canının alınmamasını ifade eder:

Kan ağlayıp günehde bulundumsa ey peri

Öldürme ben kulunu yuma kanı kan ile (Necâtî, s. 375, g.451/4)

“Ey peri, kan ağlayıp günahta bulundum ise, öldürme ben kulunu; kanı kanı yıkama.”

Âşığın canı, yalnızca sevgiliye aittir; kalbi onun için çarpar ve yalnızca onun için yaşar. Hayâlî Bey aşağıdaki beytinde, sevgilinin öldürdüğü canın esasında ona ait olduğunu belirtir. Âşık gönlünü, sevgilinin tuzağına düşürmüştür. Tuzağa düşüp ölen âşığın canı ise yine sevgilinin kan bedelidir. Bir başkasının olması söz konusu değildir:

Gönlüm bir âfet-i dil ü din müptelasıdır

Öldürdüğüne kendi yine kan bahasıdır (Hayâlî Bey, s. 119, g. 89/1)

“Gönlüm yine bir gönül afetinin müptelası olmuş. Öldürdüğü yine kendi kan bedelidir.”

Gamuñ yidüğüm için ko firâkuñ öldürsün

Kayırmaz öldüğü öñ yise kan behâyı katîl (Şeyhî, s. 144, g. CVIII/5)

“Senin gamını yediğim için bırak ayrılığın beni öldürsün. Katil, öldürülen kişi ölmeden önce kan bedelini yese bunun bir önemi yoktur.”

Âşık için sevgiliden ayrı kalmak ölmekten daha beterdir. Şeyhî, yukarıdaki beytinin ilk mısraında, sevgilinin gamını yediği için bunun bedelini sevgiliden ayrılarak ödediği belirtir. İkinci mısra da âşığın, ölmeden önce kan bedelini yese de bunun hiçbir anlam ifade etmeyeceğinden bahseder. Çünkü âşık hayattayken bunun bedelini sevgiliden ayrı kalarak ödemiştir.

Kan bedeliyle ilgi kurulan ilginç beyitlerden biri Nailî’ye aittir. Nailî, bir beytinde kan bedelini gül ve bülbülle ilişkilendirerek verir. Makamıyla gururlanan gül, saltanatına o kadar güvenir ki bülbüller, Nevruz bayramında kan bedelini dikenden isteyebilirler. Bülbüllerin, dikenlerden özellikle Nevruz bayramında kan bedelini istemesi şu şekilde açıklanabilir: İran hükümdarı Cemşîd, haksızlığa uğrayan kişilerin hakkının iade etme geleneğini nevrûz ile birlikte başlatmıştır (Onay, 2000, s. 317). Beyitte de şair, bu olaya telmihte bulunarak diyet uygulamasından bahsetmiştir:

Gırre-i câh ol kadar sultân-ı gül kim korkaram

Hârdan bülbüller ister hûn-behâ nevrûzdur (Nailî, s. 332, g.77/6)

“Gül sultanı, makamının parlaklığıyla o kadar gururlanmış ki korkarım ki bülbüller dikenden kan pahası isterler. Çünkü bugün nevrûzdur.”

Kıyas lügatte “ardından gitmek, iz sürmek, yaptığı işte birinin yolunu takip etmek; kesmek, eşitlemek ve misilleme yapmak” anlamına gelir (Akbulut, 2003, s. 170; Dağcı, 2002, s. 488). Bu terim fıkıh literatüründe kasten adam öldüren failin öldürülmesi, kasten işlediği müessir fiil sonucu mağdurda bedenî-fizikî zarar meydana getiren kimsenin benzeri bir şekilde cezalandırılmasını ifade eder. (Dağcı, 2002, s. 488).

Taranan divanlarda kıyas uygulaması Fuzûlî ve Tâcizâde Câfer Çelebi’nin divanlarında tespit edilmiştir. Fuzûlî aşağıdaki beytinde gözbebekleri ile bağı kan olan gönlünün gam arkadaşı olduğu söyler. Bu anlamda gözbebeklerinin, gönüldeki

kanı içmemesini söyler. Çünkü kana kan olduğu için gönülde gözbebeklerinin kanını içer:

Gönül gam hem-demidür kanın ey göz merdümü içme

Bilürsen kana kandur gam sana koymaz anun kanın (Fuzûlî, s. 538, g. 217/4)

“Ey gözbebeği gönül, gam arkadaşındır; onun kanını içme. Biliyorsun kana kandır, gam onun kanını sana koymaz.”

Aşağıdaki beyitte kısas uygulaması sakinin eli ilişkilendirilerek beyitte söz konusu edilir. Âşığın gamı şarapla helak olur. Felekte gül yanaklı sakinin eli ile kadehi kısas eder. Beyitte renk bakımından “gül” ile “piyâle” arasında anlam ilgisi kurulur.

Beni gam eyledi hâk u gamı piyâle helak

Zemâne sâki-yi gül-ruh eliyle kıldı kışâş (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 381, g. 78/3)

“Beni gam toprak yaptı, gamı da kadeh helak etti. Felek, gül yanaklı sakinin eli ile kısas yaptı.”

3.4.2.5. Hapsetmek

Habs kelimesi, “alıkoymak, engellemek” anlamına gelir. Sözlüklerde “sıcn” ve “zindân” kelimeleriyle karşılanan habs kelimesi, örfî olarak “bir şahsı, bir canlıyı veya eşyayı bir yere kapatmak, bir süre alıkoymak”, hukuk dilinde ise “sanık veya suçluyu belli bir mekânda cebren alıkoyarak şahsî hürriyetini kısıtlamak” anlamını taşır (Ahmet Vefik Paşa, 2000, s. 581; Bardakoğlu, 1997, s. 54; Devellioğlu, 2012, s. 1110; Muallim Nâcî, 2021, s. 646; Şemseddin Sami, 2018, s. 1384).

İslam hukukunda pek çok suça karşılık bir ceza şekli öngörülmüştür. Fakat hapis, genel anlamda cezalandırma türü veya belli bir suçun cezası olarak İslam hukuk literatüründe yer almamıştır. Kur’an-ı Kerim’e dayalı olarak pek çok âlim, eşkıyalık ve yol kesme suçunu işleyenlere verilen sürgün cezasını, tecrit etmek şeklinde yorumlamışlardır. Bu noktada âlimler, sürgün cezasının hapis cezası anlamına da geldiğini ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber döneminde bazı borcunu ödemeyen esir ve sanıklar, kısa bir süreliğine mescit ve dehliz gibi kapalı yerlerde hapsedilmiştir (Avcı, 2014, s. 64; Bardakoğlu, 1997, s. 54-55).

Ta’zir cezalar arasında yer alan hapis, Osmanlı döneminde en yaygın kullanılan ceza türlerindendir. Hapis cezası bu dönemde hakaret etme, kız kaçırma, sövme, meskene tecavüz, ticarete hile karıştırma gibi suçlara karşılık uygulanmıştır (Yurtseven, 2001, s. 76).

Osmanlı zamanında hapisane yerine karanlık olması dolayısıyla zindan kelimesi kullanılmıştır. O dönemde özellikle İstanbul'da Baba Cafer, Yedikule, Rumelihisarı, Galata ve Ağakapısı gibi meşhur zindanlar bulunmuştur. Yedikule zindanına, yüksek rütbesi bulunan padişah, vezir ve sefir; Galata ve Baba Cafer zindanına, hırsız ve zina eden kadınlar, katil ve ahlaksız kişi gibi adı suçlular atılmıştır. Bununla birlikte yapılar, kale ve burçlar zindan olarak kullanılmıştır (Pakalın, 1972, s. 664).

Divan şiirinde zindan, çeşitli unsurlara teşbih edilmiştir. Bu anlamda çalışmada zindanın bir teşbih unsuru olarak yer aldığı beyitlere kısaca değinildikten sonra zindan, bir suça karşılık verilen ceza bağlamında ele alınacaktır.

Divan şairleri şiirlerinde zindanı, pek çok unsurla ilişkilendirerek söz konusu etmişlerdir. Zindan cezası, özellikle sevgilinin çene çukuruyla sıkça münasebet içindedir. Şiirlerde “çâh-ı zenahdân”, “çâh-ı zekân” ve “çâh-ı zenâh” tamlamalarıyla sevgilinin çene çukuru kastedilir. Şairler, sevgilinin çene çukurunu, bazen sadece kuyu, bazen zindan, bazen ise kuyu ile zindan hayalini beraber kullanırlar. Sevgilinin çene çukurunun, kuyu ve zindana teşbih edilme sebebi eski bir geleneğe dayanır. Eskiden her çeşit suçlunun hapis tutuldukları yer, kuyu gibi toprağın derinliklerinde veya toprak altında bulurdu (Tolasa, 1973, s. 270). Zindan, aşağıdaki beyitlerde benzetme unsuru olarak şöyle yer almıştır:

Gönlü açılmaz elinde câm-ı gül-fâm olmasa

Bâdesiz bâg-ı behişt olsa sanır zindân mest (Nef'î, s. 246, g. 28/3)

“Âşığın elinde gül renkli kadeh olmasa gönlü açılmaz. Mest olan bade olmazsa âşık, cennet bahçesini bile zindan olarak görür.”

Bu cihân kimine kasr-ı tarâb u ayş u safâ

Kiminüñ mihnet ile başına zindân ancak (Bâkî, s. 182, g. 238/3)

“Bu dünya kimileri için safa, yeme içme ve mutluluk sarayıdır. Kimileri için ise sıkıntılı ve çileli bir zindandır.”

Bir âşinâya yol mu bulur ‘arza hâlini

Zindân-ı gamda âh çeken ‘âşık-ı garîb (Osman Nevres, s. 190, g. 17/2)

“Gam zindanında ah çeken garip âşık, bir tanıdığa halini anlatmak için yol bulur mu?”

Hâl-i siyahın çâh-ı zenahdânda nigârâ

Bir uğru durur ki kala zindânlar içinde (Necâfî Bey, s. 435, g. 558/5)

“Ey sevgili, çene çukurundaki siyah benin zindanlar içinde kalan bir hırsızdır.”

Hız. Yusuf, Divan şiirinde adı en çok geçen peygamberlerden biridir. Hız. Yusuf'un Züleyha tarafından iftiraya uğrayarak zindana atılması, şairlerin beyitlerine konu olmuştur (Pala, 2018, s. 497). Şairler zindanı, bazen sevgilinin çene çukuruna bazen de kendi gönlüne benzeterek Yusuf kıssasına telmihte bulunmuşlardır:

Göñöl Yûsuf gibi çâh-ı zenahdânunda kalmışdır

Halâs eyle benüm şâhum ki zindânunda kalmışdır (Bâkî, s. 149, g. 165/1)

“Göñöl, Yusuf gibi çene çukurunda kalmıştır. Ey şahım, kurtar; gönlüm senin zindanında kalmıştır.”

Şeb-nem gibi dil gonce-i handânuna düşdi

Yûsuf gibi cân çâh-ı zenahdânuna düşdi (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 453, g. 425/1)

“Göñöl şebnem gibi gülen goncaya düştü. Can, Yusuf gibi çene çukuruna düştü.”

Gönlüne gir ben kulun şâh ol ki sultân olmadı

Girmeyince Yûsuf-ı Kenân zindan koynuna (Necâtî Bey, s. 405, g. 505/5)

“Ey sevgili, ben kulun gönlüne girerek sultan ol. Çünkü Kenanlı Yusuf zindana girmeden sultan olmadı.

Zindan kavramı yukarıda yer alan farklı anlamları dışında tasavvufi olarak şairler tarafından farklı nesne ve durumlara teşbih edilerek Divan şiirinde söz konusu olmuştur. Tasavvufi bağlamda zindan, hadis, ictibas ve Hız. Yusuf kıssasına yer verilerek kullanılmıştır. Bununla birlikte sıkıntılı ve dertli olma hali, dünya, bela, cehalet ve cahillerle sohbet, Hız. Muhammed'in olmadığı devirler, mürşitten uzak olma hali, süflî âlem, nefse uymak, hâl ehlinin mesleği zindana benzetilmiştir (Güleç, 2003, s. 1-7):

Kimseye yok ruhsat-ı ıtlâk bî-teslîm-i cân

Cümle bu zindân-ı pîç ü tâba medyûndur düşen (Nâbî, s. 895, g. 577/3)

“Canını teslim etmeden kimsede rahatlık ruhsatı yok. Bu ıstırap ve sıkıntılı zindana düşenler hep borçludur.”

Bend ü zindân-ı gam ü mihnetden olmuşdum halâs

Ah kim düşdüm yine zülf ü zenahdânun görüb (Fuzûlî, s. 116, g. 34/6)

“Mihnet ve gam zindanından kurtulmuşum. Ama ne yazık ki senin zülfünü ve çene çukurunu görüp yine o dertlere düştüm.”

Divan şiirinde bir suça karşılık verilen zindan cezası, çeşitli unsurlarla karşımıza çıkar. İlk olarak zindan şekil dolayısıyla sevgilinin çene çukuru olarak tasavvur edilir. Âşıklar sevgiliye olan aşklarından dolayı suç işlerler. Bunun cezası ya sevgilinin çene çukuruna ya da zindana düşmektir:

Uşşâk ya şu çâh- zenahdâna girerler

Ya bir nice kez aşk ile zindâna girerler (Necâtî Bey, s. 208, g. 144/1)

“Âşıklar senin aşkıdan dolayı ya senin çene çukuruna ya da zindana girerler.”

Necâtî Bey başka bir beytinde sevgilinin çene çukurunun fitnesinden nazar ehlinin zindana düştüğünü dile getirir:

Zenahdânında hâlin fitnesinden

Kamu ehl-i nazar zindâna girdi (Necâtî Bey, s. 443, g. 574/2)

“Senin çene çukurunun fitnesinden bütün görmesini bilenler zindana girdi.”

Tâcîzâde Câfer Çelebi kasidesinin bir beytinde zindan ile gülün ilk hali olan gonca arasında kapalı olması yönüyle anlam bağı kurar. Geçen sene mehtaptan koku ve renk çalarak hırsızlık yapan gül, bahar mevsimi tarafından yakalanır ve elleri bağlı bir şekilde gonca zindanına atılır. Beyitte gülün bahar mevsimi tarafından yakalanması onun tabiatıyla ilgilidir. Çünkü gül, baharın gelmesiyle birlikte açılır. Şair gülün bu durumunu hüsn-i talil yoluyla hırsızlık yaptığı için yakalanmasına bağlar. Böylelikle gül, tekrar gonca zindanına atılarak cezalandırılır:

Sâl-i güzeste giceler mâhitâbdan

Gül ren ü bû ugurlayup olmuş idi nihân

Buldı bu yıl bahâr anı gülşende bend idüp

Zindân-ı gonçaya kodı habs itdi bir zamân (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 103, k. 5/70-71)

“Gül, geçen sene geceleri mehtaptan renk ve koku çalıp gizlenmişti. Bu yıl bahar onu buldu ve bağlayıp gonca zindanına koyup bir süre hapsetti.”

Başka bir beyitte zindan ile anılan unsurlardan biri yakuttur. Tâcîzâde Câfer Çelebi, beytinde yakutu zindan; yakutun içindeki inci tanelerini de hırsız olarak hayal eder. Beyitte parlak inci, sevgilinin inci gibi dökülen mücevher sözlerine öykünmesi dolayısıyla hapsedilir ve üzerine yakut kilidi vurulur. Bununla birlikte şair, gayr-ı mürettep leff ü neşr sanatıyla lafz-ı gevher-bâr ile dürr-i hoş-âb ve habs ile kufl-i yâkût arasında paralellik kurar:

Lafz-ı gevher-bârına öykündü diyü habs idüp

Kufl-i yâkût urdı dilber dürr-i hoş-âb üstine (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 111, k. 6/11)

“Dilber, cevherler yağdıran sözlerine özenen parlak inciye hapsedip yakut kilidini vurdu.”

Zindan olarak tasavvur edilen diğer bir unsur ise sadak yani ok torbasıdır. Hayâlî Bey bir beytinde, teşhis sanatıyla sevgilinin kanlı kirpiklerine öykünen oku zindana atılan insan olarak düşünür. Şair, sevgilinin kirpikleri ile ok arasında üzerinde kanlar olması bakımından anlam ilgisi kurar. Bununla birlikte sadak, okların içine konulduğu bir kılıftır (Pala, 2018, s. 385). Bu anlamda şair okun kılıfın içine konulmasını hüsn-i talil yoluyla sevgilinin kanlı kirpiklerine öykünmesi dolasıyla zindana atılmasına bağlar:

Tîri benzer göricek nâvek-i müjgâna sadak

Tutdu kanlı deyu bend eyledi zindâna sadak (Hayâlî Bey, s. 179, g. 260/1)

“Kılıf, oku sevgilinin kirpiğine benzediğini görünce kanlı diye bağlayıp zindana attı.”

Zâtî bir beytinde sabah rüzgârını kişileştirme yoluyla zindana atılan mahkûm olarak hayal eder. Sabah rüzgârı âşıkların ahı kadar şiddetli bir şekilde eserek tozu dumana katıp suç işler. Rüzgârın bu suçuna karşılık hava kabarcıkları onu cezalandırmak için gümüş bir kubbe içine hapseder:

Âh-ı âşık gibi çok tozlar kopardun sen diyu

Bir gümüş kubbe içinde bâdı habs eyler habâb (Zâtî, s. 70, g. 70/3)

“Sabah rüzgârı, âşıkların ahı gibi tozu dumana kattığı için habab onu bir gümüş kubbe içinde hapsetti.”

Osmanlı döneminde padişah, bayram dolasıyla tüm suçluları affederdi. Zindandaki tüm suçlular serbest bırakıldığı için zindanlar boş olurdu (Uzun, 1999, s. 222). Bu durum Divan şiirine de yansımıştır. Aşağıdaki beyitlerde şair, gönlünün bayramda zindana düşmesinden dolayı sitem eder. Çünkü padişah, bayram dolayısıyla tüm mahkûmları affederek zindanları boşaltır:

Doldurup n'eyler ruhun çâh-ı zenahdânına dil

Çünkü şeh lûtfuyla boşaltır bu gün zindânı ıyd (Ahmet Paşa, s. 97, k. 34/8)

“Yanağın çene çukuruna gönül doldurup ne yapar? Çünkü bayramdır, padişah lûtfuyla bugün zindanları boşaltır.”

Niçin düşer yüzü ıydinde dil zenahdâna

Gerek ki ıydde zındândan olunaydı halâs (Ahmet Paşa, s. 182, g. 134/2)

“Gönül yüzünün bayramında zindana neden düşer? Bayramda zindandan kurtulmanın kolay olması gerekti.”

3.4.2.6. Kırmak

3.4.2.6.1. Ağzını Kırmak/Yırtmak

Taranan divanlarda ağız kırmak/yırtmak cezasına Tâcizâde Câfer Çelebi'nin beyitlerinde rastlanmıştır. Şair, ağzını yırtma cezasından mühür ile ilişkilendirerek söz eder. Beyitte mühür, inci doğuran yakuttan gereksiz yere söz etmesi dolasıyla cezalandırılır. Halk mührün ağzına parmak sokarak onun ağzını yırtar. Mührün ağza sokularak yırtılması onun kullanılışı ile ilgili bir durumdur. Osmanlı'da yazıları ya da mektupları mühürlemek için mühür yüzüğü kullanılırdı. Bunun için önce parmak ucuyla mühre biraz mürekkep sürülürdü. Sonra başka parmakla dil ıslatır ve mühür basılan yere hafifçe sürülürdü. Böylelikle orayı nemlendirerek mühür basılırdı (Allan, 1987, s. 359). Beyitte de mühür sahibinin kâğıdı ıslatmak için parmağını ağzına götürmesi hüsn-i talil yoluyla mührün ağzının parmak sokarak yırtılmasına bağlanır:

Dehân-ı hâteme barmağ şokar il k'ide ağzın çâk

Bahâne râz açar diyü bu yâkût-ı güher-zâdan (Tâcizâde Câfer Çelebi, 219, k. 22/31)

“Bu inci doğuran yakuttan gereksiz yere söz eder diye halk ağzını yırtmak için mührün ağzına parmak sokar.”

Ağzı yırtmak ile ilişkilendiren bir diğer unsur goncadır. Gonca, sevgilinin dudağına öykündüğü için sabah rüzgârı tarafından ağzı yırtılır. Beyitte bahar mevsiminde goncanın rüzgarla açılarak güle dönüşmesi, hüsn-i talil yoluyla ağzının yırtılmasına bağlanmıştır:

Lebüne öykünelden gonca-ı ter

Şabâ hışm eyleyüp ağzını yırtır (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 337, g. 28/1)

“Taze gonca senin lebine özendiği için sabah rüzgârı kızıp ağzını yırtar.”

Aşağıdaki beyitte, sevgilinin ağzına özenen fıstık, meclisteki kişiler tarafından ağzı kırılır. Şair, sevgilinin ağzı ile fıstık arasında şekil bakımından benzerlik ilgisi kurar. Beyitte fıstığın kırılması hüsn-i talil yoluyla ağzının kırılması olarak tasavvur edilir.

Piste dehân-ı dilbere öykündü ehl-i bezm

Söyletmediler vurdular ağzın uşattılar (Necâtî Bey, s. 179, g. 90/5)

“Fıstık sevgilinin ağzına özendi ama meclis ehli buna izin vermedi, ağzını kırdılar.”

3.4.2.6.2. Ayak Kırmak

Osmanlı döneminde ceza yöntemlerinden biri de ayak kırmaktır. 17. Yüzyılın ünlü cellatlarından Kara Ali ile ilgili şöyle bir bilgi yer alır:

Bu kolun üstadı kamili Kara Ali'dir ki bazularını sıvayıp tiği ateşlabını kemerine bendedip, sair işkence edecek aletlerini kemerine asıp, el ve ayak kıracak baltaları iki yanına tikiştirip, sair yamaktan dahi aletleriyle kemerlerini süsleyip yalınkılıç merdane cümbüş ederek geçerler ki, ncuzübillah hiçbirinin çehresinde nur kalmamış zehir adamlardır (Yıldırım, 2000, s. 62).

Taranan divanlarda ayak kırmak muhtesip ile ilişkilendirilerek verilmiştir. Muhtesip, toplumsal düzeni sağlamakla görevli memurlardan biridir. Osmanlı'da şarap içenlere müdahale, muhtesip tarafından yapıldı (Gümüş, 2019, s. 175). Osman Nevres'in bir beytinde içki yasağından dolayı meclise gelen muhtesibin ayaklarının kırılması istenir:

Sun câm-ı bâde dinleme sâkî yasağını

Bezme gelirse muhtesibiñ kır ayağını (Osman Nevres, s. 364, g. 294/1)

“Ey saki, içkiyi sun dinleme yasağını, meclise gelirse o memurun ayağını kır.”

Başka bir beyitte zabitanın içki meclisine zorla girdiğinden bahsedilir. Şair sakiye zabitanın meclise zorla girmesi durumunda şarabı başına çalmasını ve ayağını da kırmasını söyler.

Çal sebûyu başına sâkî ayağın kır anın

Muhtesib kimdir ki etsin rinde sahbâyı yasağ (Osman Nevres, s. 261, g. 126/5)

“Ey saki, zabıta gelirse eğer şarap testini başına çal ve ayağını kır, o kim ki rint olana içkiyi yasaklıyor.”

Yukarıdaki beyitlerde “ayak” kadeh anlamıyla da düşünüldüğünde tevriye sanatına yer verilir. Bu manada şair, zabitanın ya da muhtesibin gelmesi durumunda kadehi kırmasını ister.

3.4.2.7. Kulak Çekmek

Hafif cezalar arasında yer alan kulak çekmek, Farsçada “gûşmâl” ismiyle yer alır (Devellioğlu, 2011, s. 340; Lugat-ı Nâcî, 2020, s. 188). Türkçe Sözlük'te ise kulak çekmek deyimini, dikkatle dinlemek, kulak vermek; ceza anlamında, uyarmak için hafif bir ceza vermek ve kulağını büküp çekmek gibi anlamlara gelir (TDK, 1988, s. 1400).

Bu anlamları dışında kulak çekmek deyimini Divan şiirinde benzetmek, beklemek, seyretmek, kıskanmak hayran olmak ve şahitlik etmek gibi pek çok manalarla Divan şiirinde yer almaktadır (Aydemir, 2012, s. 16). Bunlarla birlikte ceza manasıyla

kullanılan kulak çekmek taranan divanlarda, eğilip bükülmesi bakımından tambur, gonca, menekşe ve çeşme lülesi gibi unsurlarla ilişki kurularak beyitlerde yer almıştır. Şiirlerde kulak çekme cezasının en çok tambur ile birlikte anıldığı görülmüştür. Tamburun akordu yapılırken burguların çevrilmesini şairler, kulak burma olarak hayal etmişlerdir. Sevgilinin gamından, feleğin cevri ve cefalarından bir türlü kurtulamayan ve tüm bu olanlardan dolayı ağlayıp inleyen âşığa, aşağıdaki örneklerde tambur gibi kulakları çekilerek ceza verilmiştir:

Cevr eliyle burdu gûşun Ahmed'in tanbûr-var

Şol boyu dil-keş sânem kim Zöhre-i uşşaktır (Ahmet Paşa, s. 157, g.81/5)

“Âşıkların zühre'si olan şu boyu gönül çeken sanem ki cevri eliyle Ahmedi'nin kulağını tambur gibi bükte.”

Kulağım buralı tanbur-veş dest-i gam-ı dilber

Tenimde her kılım nâlişler eyler bir rübâb oldum (Hayâlî Bey, s. 212, g. 33/3)

“Sevgilinin gamının eli, tambur gibi kulağıma bükteğünden beri tenimdeki her kılım inleyerek rebap oldum.”

Necâtî Bey beytinde, dünya tarafından kulağının çekilerek inlediğini belirtir. Şair bu inlemenin, sabaha kadar sürmesi durumunda iniltinin tambur sesine benzeyeceğini dile getirir:

Şöyle burdu kulağın dehr Necâtî'nin ki

İnlese Zühre'ye dek nağme-i tanbûru varır (Necâtî Bey, s. 218, g. 162/6)

“Dünya, Necâtî'nin kulağını öyle çekti ki inlese tamburunun nağmesi Zühre'ye kadar varır.”

Kulak çekme cezasıyla ilgi kurulan unsurlardan biri menekşedir. Menekşe sevgilinin güzellik unsurlardan ayva tüylerine kötü sözler söylemesi dolayısıyla kulağı çekilerek cezalandırılmıştır. Beyitte menekşe şekil bakımından eğri olması dolayısıyla insan kulağı olarak hayal edilmiştir:

Ey Hayâlî hattı dildâra dil uzatmış meger

Bağda miskîn benefşenin kulağın burdular (Hayâlî, s. 107, g. 54/4)

“Ey Hayâlî, menekşe sevgilinin ayva tüylerine dil uzattığı için bağda o miskin menekşenin kulağını çektiler.”

Kulak çekme cezası ile anılan bitkilerden biri de Meryem çiçeğidir. Divan şiirinde Meryem çiçeği, baygın ve güzel kokusu, buhurdanda yakılarak etrafın tütsülenmesi ve şekli dolayısıyla pek çok yerde karşımıza çıkar (Ayçiçeği, 2016, s. 6). Aşağıdaki beyitte de Meryem çiçeği, güzel kokusu ve şekli yönüyle yer alır. Sevgilinin güzel

kokusuyla iddialaşan Meryem çiçeği, kulakları çekilerek cezalandırılır. Kulakları çekilerek uyarılan Meryem çiçeğinin, sevgilinin kokusuyla tekrar bahse girmesi söz konusu değildir:

Senün bûy-ı dil-âvîzünle bahse eylemez cür`et

Bahûr-ı Meryemün ey gonca-fem gûşı burulmuşdur (Ş. Yahyâ, s. 105, g. 80/3)

“Ey gonca ağızlı sevgilim, Meryem çiçeğinin kulakları çekilmiştir. Artık senin gönlü çeken kokunla iddialaşmaya cesaret edemez.”

Aşağıdaki beyitte okyanus, âşığın en büyük sermayelerinden biri olan gözyaşlarına dil uzatması bakımından kulağı çekilerek ceza almıştır. Beyitte âşığın âhının yelinin denizi dalgalandırması, onun kulağının çekilmesi olarak düşünülmüştür:

Bahr-i Muhît yaşıma diller uzatmasa

Ahım yeli burar mıydı anın kulağını (Hayâlî Bey, s. 285, g. 563/2)

“Okyanus, gözyaşlarıma dil uzatmasaydı, ahımın yeli onun kulağını çeker miydi.”

Can nakdi, âşığın sevgili ile alışverişinde önemli bir araçtır. Can nakdini çaldıran âşık, sevgili tarafından def gibi yüzüne vurulup kulağı çekilmiştir:

Dost cân nakdini çaldurdugumu andı meger

Kulagum çekilüben kızdı yüzüm niteki def (Zâtî, s.135, g. 631/2)

“Sevgili, galiba can nakdini çaldırdığımı anımsadı. Bu bakımdan def gibi yüzüme vurup kulağımı çekti.”

Aşk hocasından ders alan Nâbî, güzelliğinin risalesinin cümlelerini anlaması için yüz kere kulakları çekilerek uyarılmıştır:

Sadbâr bana hâce-i 'aşk itdi gûş-mâl

Tefhim için risâle-i hüsnün 'ibâretin (Nâbî, s. 946, g. 647/3)

“Aşk hocası, güzelliğinin risalesinin cümlelerini anlatmak için yüz kere kulağımı çekti.”

Aşağıdaki beyitte, kulak çekme cezası ile gonca arasında şekil bakımından bir ilişki söz konusudur. Beyite göre eğer lala, goncanın kulaklarını ara sıra çekseydi bülbülün ahından sakınırdı. Şair, bülbülün feryat ve figanlarına goncanın kulak asmadığını dile getirir:

Hayâlî ah-ı bülbülden hazer eylerdi ol gonca

Dür-i guşu gibi geh geh kulağın çekse lalası (Hayâlî, s. 296, g. 596/5)

“Ey Hayâlî, lalası goncanın kulağının incisi ara ara çekse gonca bülbülün ahından sakınırdı.”

Mevlâna, Şeyh Gâlib için önemli bir şahsiyettir. Beytinde Mevlâna’dan söz ederken onu tanıyan insanların nasıl birisi olduğunu, tanımayanların ise kulaklarının çekilerek Mevlâna’yı tanınması gerektiğini vurgular:

Hazret-i Monlâyı bilenler bilir

Bilmeyenin kim çeke kulağını (Şeyh Gâlib, s. 402, g. 312/9)

“Hazret-i Monla’yı bilenler tanır. Bilmeyenlerin de kulakları çekilsin.”

3.4.2.8. Mala El Koymak

Mala el koymak sözlüklerde, “müsâdere” kelimesiyle karşlanır (Şemseddin Sami, 2018, s. 1047). Müsâdere, kelimesi “talep etmek, bir şeyi ısrarla istemek” anlamına gelir. Bu sözcük bir terim olarak “bir malı, sahibinden mülkiyetinden zorla çıkarıp karşılıksız olarak devletin mülkü haline getirmesi”; “devletin, suçtan elde edilen şeyleri ve suçta kullanılma özelliğine sahip aletleri kendine mülk olarak alması” şeklinde tarif edilir (Esen, 2002, s. 193).

İslam hukukunda bazı fakihler, İslâm dininden çıkmak anlamına gelen irtidat suçu için malına el koymak şeklinde fetva vermişlerdir. Mala el koymak cezası, Osmanlı Devleti’nin ilk devirlerinde sadece devlet malını zimmetine geçirenlerle isyancılar hakkında uygulanan bir ceza türüdür. Sonrasında ise merkezî yönetime siyasî ve iktisadî menfaat sağlamak amacıyla başvurulmuş bir araç haline gelmiştir (Öğün, 2006, s. 67).

Taranan divanlarda nadirde olsa bu ceza yöntemiyle ilgili beyitlere rastlanmıştır. Örneğin Nâbî bir beyitinde, rindin borcu karşılığı meyhanede sarığını rehin bıraktığından söz eder:

Seri destârdan olmuş yine rindün 'ârî

Kangı meyhânede rehn itdi 'aceb destârı (Nâbî, s. 1245, mtl. 52)

“Rint, yine başındaki sarıktan olmuş; acaba hangi meyhanede rehin bıraktı ki onun başında sarığı yok.”

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin avucuna öykünen kuyuya bu ceza yöntemi uygulanır. Kuyu, sevgilinin avucuna öykündüğü için âlem onun malını alıp ayak altına alır. Şair, kuyu ile sevgili arasında şekil bakımından benzerlik ilgisi kurar. Ayrıca kuyular, yerin dibinde bulunur. Bu anlamda kuyu, hüsn-i talil ile ayakaltına alınmasına bağlanır:

Bi-edeblik eyleyüp çün keffûne öykündi kân

Mâlin alup halk-ı 'âlem itdi anı pâymâl (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 120, k. 7/37)

“Kuyu, senin avucuna öykündüğü için âlem onun malını alıp ayak altına aldı.”

3.4.2.9. Mil Çekmek

Çoğulu “emyal” olan mil, sözlüklerde “göze sürme çekmeye mahsus kemikten veya fil dışından düz hılâl, iğne gibi ince ve uzun bir alet, sivri çelik kalem, yarayı sonda etmeye ve içine fitil sokmaya ucu kunt ince demir alet ve birinin gözlerini kızgın demirle kör etmek” anlamlarıyla yer alır (Devellioğlu, 2012, s. 753; Muallim Nâcî, 2021, s. 447; Şemseddin Sami, 2018, s. 1116).

Taranan divanlarda mil çekme uygulamasının âşığın kanlı kirpikleri ve yıldız ile birlikte kullanıldığı görülmüştür. Aşağıdaki beyitte gökteki kayan yıldız, parlak olması hasebiyle kızgın mile teşbih edilmiştir. Kayan yıldız, feleğin düşmanlarının gözüne mil çekmek için kızdırılmıştır:

Gökde şihâb kim görünür mildür ki çarh

Çeşm-i 'adûna çekmek için kızdurur şehâ (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 21, k. 21/16)

“Ey padişah, gökte görünen kayan yıldız, feleğin düşmanlarının gözüne çekmek için kızdırdığı mildir.”

Şair aşağıdaki beytinde, mil ile güneş ışınları arasında ince ve sivri olması yönüyle anlam ilgisi kurar. Sevgilinin güzelliği dururken güneşe bakan kişilerin güneş ışınları tarafından gözlerine mil çekilir:

Mihre bakdı kim, hüsnün var iken

Mil çekdi 'aynına ey meh şu'â (Zâtî, s.122, g. 622/6)

“Ey ay yüzlü sevgilim, kim senin güzelliğin varken güneşe baktıysa güneş ışınları onun gözüne mil çekti.”

Mil hem şekli hem de ateşte bekletilerek kızdırılması dolasıyla şairler tarafından kanlı kirpik olarak hayal edilir. Kanlık kirpikler, âşığın sevgiliden başka kimseye bakmaması için gözlere çekilen ateşli bir mildir:

Ey Fuzûlî bahmayam ta gayra her hûnin müje

Ateşin bir mildür kim çeşmüme gayret çeker (Fuzûlî, s. 255, g. 95/8)

“Ey Fuzûlî, her kanlı kirpik başkalarına bakmayayım diye kıskançlıkla gözüme çektiği ateşli bir mildir.”

Sevgilinin yokluğunda kanlı kirpikler âşığa ateş yağdıran birer mil niteliğindedir:

Gubar-ı pây-i vaslın tûtiyâ-yı çeşm-i âmâl et

Bana her mujem bir mîl-i âteşbârdır sensiz (Leskofçalı Gâlib, s. 146, g. 54/6)

“Kavuşma ayağının tozunu emellerimin gözüne sürme et. Kirpiğimin her biri bana sensiz ateş yağdıran bir mildir.”

Şairler mil çekerek gözleri kör etme cezasını, düşmanla ilgi kurarak da beyitlerinde yer vermişlerdir. Padişahın her zaman sevinmesi dilenirken düşmanın da gözlerine kahır mili çekilerek kör olmasını ister:

Dâimâ şâh-ı cihân mesrûr ola

Mil-i kahr ile adûsu kûr ola (Nedîm, s. 177, ms.2/3)

“Cihân şahı daima sevinenlerden ola. Kahır mili ile düşmanı kör ola.”

3.4.2.10. Teşhir Etmek

Arapça bir kelime olan teşhir sözlüklerde, “gösterme, dillere düşürme, bir mahkûmu hakarete uğratmak için halka gösterme, ortalığa duyurma, meydana koyma, çekme” karşılıklarıyla yer alır (Devellioğlu, 2011, s. 1277; Lügat-i Nâcî, 2021, s. 742). İslam hukuk literatüründe ta‘zir cezalar içinde değerlendirilen teşhir, “suçluyu insanlar arasında dolaştırarak işlediği suçu açıklamak suretiyle utanması ve suç işlemekten vazgeçmesini sağlamak ve insanların da ondan sakınmalarını temin etme”yi ifade eder. İslamiyet’te teşhir, yalancı şahitlik, ahlaka aykırı davranışlar, iftira, devlete isyan, hırsızlık, kadın ve erkeklerin beraber içki içmesi ve Ramazan’da oruç bozma gibi fiillerde uygulanmıştır (Keleş, 2020, s.1162).

Osmanlı döneminde umumiyetle zina suçunun cezası olarak teşhire yer verilmiştir. Teşhir, suçlunun başına işkembe sarılarak eşeğe ters bindirilmesi, başın geçirildiği ağır bir tahtaya ufak çanlar takılması ya da suçlunun boynuna ağır, büyük boyda bir çan geçirerek gerçekleştirilirdi. Bazen fail, boynunda mahkeme kararı asılı hâlde bir meydanda bekletilir bazen de suçlunun yüzüne karalar sürülerek, sakalı kesilerek teşhir ettirilirdi (Kılınç, 2007, s. 1015-1017).

3.4.2.10.1. Yüze Kara Sürmek

Taranan divanlarda teşhir cezalar arasında en çok suçlunun yüzüne karalar sürülmesi söz konusu edilmiştir. Teşhir yaptırımı şiirde, kozmik unsurlarla, kokularla ve bitkilerle ilişkilendirilerek yer verilmiştir. Ahmet Paşa bir beytinde, sevgilinin yüzünün parlaklığına benzemek isteyen ayın, felek tarafından yüzüne karalar sürülerek şehirde dolaştırıldığını belirtir. Şair, ayın yüzeyindeki siyah lekeleri, hüsn-i talil yoluyla sevgiliye benzemesinden dolayı yüzüne karalar sürülerek teşhir edilmesine bağlamıştır:

Ay sana öykündüğüyün yüzüne geh geh felek

Kara tartıp gezdirir kim şehrde teşhir ede (Ahmet Paşa, s. 255, g. 283/5)

“Ay senin yüzüne öykündüğü için felek onun yüzüne kara sürüp şehirde dolaştırır.”

Ayın yüzüne karalar sürülme teşhirine Necâtî Bey de bir beytinde yer vermiştir. Şair ayın geceleri seyir halinde olmasını ya da gökyüzünde dolaşmasını hüsn-i talil yoluyla sevgilinin eşiğine vakitsiz bir şekilde gitmesine bağlar. Sevgilinin kapısına gece vakti giden ayın yüzüne felek tarafında karalar sürülür:

Bî-vakt geldi yâr işigüne meh-i münîr

Şeb-revlük anun uşda getirdi yüzüne kir (Necâtî Bey, s.172, g. 77/1)

“Parlak ay vakitsizce sevgilinin eşiğine geldi. Gece gezmesi onun yüzüne kir getirdi.”

Tâcîzâde Câfer Çelebi’nin beytinde, teşhir edilerek ceza alan unsur parlak aydır. Sevgiliye benzemek isteyen ay toprak tarafından yüzüne karalar sürülerek teşhir edilen biri olarak hayal edilir:

Öykündi diyü saña teşhir idüp dem-â-dem

Țutar kara sürer hâk rûy-ı meh-i temama (Tâcîzâde Câfer Çelebi, s. 467, g. 185/4)

“Parlak ay, sana benzemek istediği için toprak onu devamlı teşhir edip yüzüne karalar sürer.”

Teşhir cezası aşağıdaki beyitte, sevgilinin kokusunun Hıtâ miski ile olan münasebeti nedeniyle ele alınmıştır. Sevgilinin kokusuna benzemek isteyen Hıtâ miski, yüzüne karalar sürülerek teşhir edilir. Beyitte geçen “hatâ” aynı zamanda “Çin” demektir. Çin ise miskin çıktığı yerdir (Pala, 2018, s. 324). Bu anlamda şair, Çin ülkesini “misk, ahu” kelimelerini de anımsatacak şekilde kullanarak şiirinde tevriye sanatına yer verir:

Öykindi bûy-ı hulkuña bir dem hatâ-y-ıla

Misk-i Hita’nuñ itdi yüzün kara ol hatâ (Zâtî, s. 150, k. 45/40)

“Hita miski, senin kokuna bir anlık hatayla benzemek istedi. Yaptığı bu hatanın (suç) sonunda Hıtâ miskin yüzüne karalar sürdü.”

Necâtî Bey, sevgilinin taze ayva tüylerine benzemek isteyen amber kokusunun yüzüne karalar sürüldüğünü belirtir. Beyitte amberin siyah rengi yine hüsn-i talil yoluyla yüzüne karalar sürülmesine bağlanır:

Hatına öykündüğüçün anber-i ter haşre değîn

Yuyamaz yedi denizler yüzünün karaların (Necâtî Bey, s. 363, g. 431/3)

“Sevgilinin ayva tüylerine öykündüğü için taze amber yüzünün karalığını, yedi deniz kıyamete kadar temizleyemez.”

Yüze karalar sürmeyle ilgi kurulan unsurlardan biri de menekşedir. Aşağıdaki beyitte menekşe, “şâhid-i bâzâr” olarak hayal edilir. Sadık Armutlu “Klasik Arap, Fars ve Türk Şiirinde Şâhid-i Bâzâr” başlıklı makalesinde Divan şiirinde “şâhid-i bâzâr” kavramının, çabuk ulaşılan, orta malı ve zayıf ahlaklı olan, ağırlıklı olarak cariye ve gulamlardan oluşan güzellere söylendiğini dile getirir. Armutlu’ya göre, basit sevgiyi yaydıkları için çarşıda, pazarda, mahalle arasında rastlanan ve basit sevgili olgusunu taşıyanlar, Divan şiirinde bu kavramla ifade etmiştir (2021, s. 878). Tacizâde Câfer Çelebi de beytinde menekşenin şâhid-i bâzâr olması dolayısıyla felek tarafından yüzüne karalar sürüldüğünden bahseder. Beyitte menekşenin rengi hüsn-i talil yoluyla hafif meşreplik etmesiyle yüzüne karalar sürülmesine bağlanır:

‘Ahdünde kara sürmez idi yüzine devran

Olmasa idi şâhid-i bâzârı benefşe (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 195, k. 17/45)

“Menekşe, “şâhid-i bâzâr” olmasaydı felek devrinde yüzüne kara sürmezdi.”

3.4.2.11. Parmağına Kamış Yürütmek

Parmağına kamış yürütmek cezası, Tâcizâde Câfer Çelebi ve Zâtî’nin divanlarında tespit edilmiştir. Parmağına kamış yürütmek, şairlerin beyitlerinde hırsızlık suçuna karşılık verilen ceza olarak yer almıştır. Aşağıdaki beyitte şekerin, sevgilinin dudağından tat çaldığı ve bu yüzden parmağına kamış yürüttüğü dile getirilir. Şair Sevgilinin dudakları ile kamış arasında tatlılık bakımından anlam ilgisi kurar:

Çün lebünden şeker uğruladı şirinlik anuñ

Zecr için dehr eli parmağına yürütdi kamış (Tâcizâde Câfer Çelebi, s. 380, g. 77/6)

“Şeker senin dudaklarından tatlılık çaldığından onu cezalandırmak için zaman onun elinin parmağına kamış yürüttü.”

Zâtî’nin beytinde sevgilinin boyunu çalan elifin parmağına kamış yürüterek cezalandırıldığı görülür. Şair, sevgili ile elif arasında uzun ve düzgün olma hasebiyle benzerlik ilgisi kurar:

Kâmet-i yârdan ol togrılug uğurlamasa

Elifün barmağına Zâtî yürütmezdi kamış (Zâtî, s. 98, g. 594/7)

“Elif, sevgilinin boyundan düzgünlük çalmasaydı Zâtî onun parmağına kamış yürütmezdi.”

Zâtî başka bir beytinde aynı unsurla ilişki kurarak bu ceza türüne değinir. Elif sevgilinin boyuna öykündüğü için kalem ehli tarafından parmağına kamış yürütürler.

Beyitte geçen “serv”, “elif” “kalem” ve “kamuş” arasında şekil bakımından anlam ilgisi kurularak tenasüp sanatına yer verilir:

Togrıldı elif kaddüne öykünmeye ey serv

Barmagina yüritdi kalem ehli kamuşlar (Zâtî, s. 446, g. 446/6)

“Ey servi boylu güzel, elif senin boyuna özendiği için kalem ehli onun parmağına kamuş yürüttüler.”

3.4.2.12. Sürgün Etmek

“Sürgün”, kelime anlamı itibarıyla kovalamak, takip, arkası sıra gitmek, def etmek ve tard etmek manasında kullanılır (Şemseddin Sami, 2018, s. 582). Ceza bağlamında, bir kişinin tedbir amacıyla yaşadığı yerden başka bir yere belli bir süre ya da ömür boyu olmak üzere kendi isteği dışında gönderilmesi ve orada ikamet etmeye mecbur tutulması olarak ifade edilir (Türçan, 2010, s. 167).

Osmanlı Ceza Hukuku’nda tazir cezaları içinde değerlendirilen “sürgün” kelimesi, sözlüklerde “teb’id”, “nefy”, “tagrîb” “tard” ve “celâ” karşılıklarıyla yer alır (Ahmet Vefik Paşa, 2000, s. 843; Devellioğlu, 2011, s. 1184; Muallim Nâcî, 2021, s. 676; Semsettin Sami, 2018, s. 68, 376). Osmanlı dönemine ait temel kaynaklarda sürgün, “kalebent”, “ikamete memur”, “inhâ”, “mütebâidin”, “nefy ü irsâl” ve “sarf ü tahvil” ifadeleri ile geçer (İsen, 2014, s. 34).

Sürgün cezası, İslam Hukuku’nda gerek hukukun asli kaynaklarca düzenlenmiş suçlara gerekse yöneticinin taktirine bırakılmış tazir suçlarına uygulanabilen bir cezadır. Eşkîyalık, yol kesme gibi cürümler için şerî hukukun en alt ceza türlerinden sürgün usulünü gösterdiği bilinir. İslam literatüründe sürgün, ceza çeşidi olarak mezheplere göre farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Sürgün cezası, bazı mezheplere göre hadd cezası içinde değerlendirilirken bazı mezheplere göre tazir cezaları içinde değerlendirilmiştir. Sürgün cezasının ön gördüğü suçlar, yol kesmek, isyan etmek, zina, hırsızlık, içki içmek ve ahlaka aykırı hareketlerde bulunmak şeklindedir (İsen, 2014, s. 20; Oktar, 2018, s. 14-27).

Osmanlı döneminde bakıldığında sürgün cezası ilk olarak, Yavuz Sultan Selim tarafından hazırlanan kanunnamelerde karşımıza çıkar. Osmanlı Devleti’nde cezai yaptırım olarak sürgünler çeşitli başlıklar altında toplanabilir. Örneğin eşkıyalık hareketlerine katılmak, asayiş bozmak, emre itaatsizlik, tehdit ve küfür, kız kaçırmak gibi “adi” olarak tanımlanan suçlar; rüşvet, sahtekârlık, zina, fuhuş, iftira, yalancı şahitlik, hırsızlık gibi “yüz kızartıcı” suçlar; kaçakçılık, vergi ödememek, devleti, zarar uğratmak gibi suçlar ve devlet yetkililerine, ilmiye mensuplarına, dini

hükümlere ve emirlere karşı gelenlere sürgün cezası verilebilmekteydi (İsen, 2014, s. 21).

İnsanlık tarihi kadar eski bir ceza türü olan sürgün, Divan şiirinde farklı konularla yer alır. Fuzûlî'nin bir beytinde, kadehin elden ele dolaştırılması ve aynaların asılması hüsn-i talil yoluyla sevgilinin yanağının aksini çalmalarına bağlanmıştır.

Sevgilinin yüzünü aksettiren aynayı, hırsızdır. Ayna şekli itibarıyla yuvarlaktır; dönerek bu hırsızlığı tekrar eder. Bu bakımdan ayna şehir içinde asılır. Aynı şekilde kadeh de sevgilinin yüzünü şaraba yansıtması bakımından hırsızlık ile suçlanır. Kadeh de ayna gibi yuvarlaktır ve döne döne bu hırsızlığı tekrar eder. Bunun cezası ise memleketten sürgün edilmektedir:

Aks-i ruhun uğurladığıyçün döne döne

Asıldı gözgü şehirde elden sürüldü câm (Fuzûlî, s. 455, g. 182/4)

“Senin yüzünün aksini çalan ayna, şehirde döne döne asıldı. Kadeh de diyarda diyara sürgün edildi.

Divan şiirinde âşık için en yüce makam sevgilinin mahallesidir ve âşığın en büyük gayelerinden biri de onun kapısına ulaşmaktır. Necâtî aşağıdaki beytinde, sevgilinin kapısında bir yer edinmişken, sevgilinin onu sürgün edip uzaklaştırdığını belirtir. Sevgilinin sürgün etmesine şaşırان âşık, bu durumu hiç beklemediğini dile getirir:

Yerim edinmiş iken sürdü giderdi kapıdan

Bunu ummazdı Necâtî kulu sultânımdan (Necâtî Bey, s. 365, g. 433/9)

“Yerimi edinmişken kapıdan gönderip sürdü. Necâtî kulun sultanımdan bunu ummazdı.”

Âşık, her zaman sevgiliye kavuşmayı hayal eder, ama ona bir türlü kavuşamaz. Âşığın kaderinde hep ayrılık acısı çekmek vardır. Sevgili ise âşığın karşısında hep zalim, vefasız ve put gibidir. Aşağıdaki şarkıda, put gibi sevgiliye gönül veren âşık, ayrılık diyarına düşmüştür. Bununla birlikte âşık, sevgiliye gönül vermesiyle vatanından sürgün edilmiş ve tekrar ayrılık diyarına düşmüştür:

Düşdi dil bir büt-i sitem-kâra

Yine geldük diyâr-ı hicrâna

Veh ki oldu vatandan âvâre

Yine geldük diyâr-ı hicrana (Nailî, s. 587, ş. 6/1)

“Gönül, zalim bir puta (sevgiliye) düştü. Yine ayrılık diyarına geldik. Eyvah ki, vatandan sürgün edildik. Yine ayrılık diyarına geldik.”

Aşağıdaki beyitte, sürgün edilen bir piyade söz konusudur. Satranç tahtasında piyade, ilk safta; şah ise en arka safta yerini alır. Şair de bu tezatlık üzerinden âşık ile sevgilinin konumuna işaret eder. Gül yanaklı sevgiliyi şaha; kendisini ise, avare bir piyadeye teşbih eden Fuzûlî, avare piyade gibi sürgün edildiğini dile getirmiştir:

Şâhdur hüsn bisâtında bu gün ol gül-ruh

Ey Fuzûlî men-i âvâre sürülmüş beydak (Fuzûlî, s. 369, g. 146/7)

“O gül yanaklı sevgili, bugün güzelliğin satranç tahtasında şah olmuştur. Ey Fuzûlî, avare ben ise ileri sürülmüş bir piyadeyim.”

Divan şiirinde âşığın en büyük düşmanı rakiptir. Hayâlî bir beytinde, hırsız yüzlü rakibini, sevgilinin meskeninden sürgün ettiğini dile getirir. Aşağıdaki beyitte, hırsız yüzlü rakip ile Kızılbaş; sevgilinin köyü ile Şirvan şehri; kendisi ile Kızılbaş’ı Şirvan şehrinde sürgün eden padişah arasında anlam ilgisi kurulmuştur:

Hayâlî sûret uğrusu rakîbî sürdü kuyundan

Kızılbaşın elinden aldı gûya taht-ı Şîrvânî (Hayalî, s. 293, g. 587/5)

“Hayâlî, hırsız yüzlü rakibi senin köyünden sürdü. Sanki, Şirvan’ın tahtını kızılbaşın elinden almış.”

3.4.2.13. Uzun Kesmek

3.4.2.13.1. Dil Kesmek/Koparmak

Dil kesmek/koparmak, İslam hukukunda yer almamasına rağmen Osmanlı kanunnamelerinde geçen işkence türlerinden biridir. Osmanlı kanunnamelerinde yer alan dil kesmek, dağlamak, el, kulak ve göz çıkarmak, diş kırmak ve yüzü damgalamak gibi ceza çeşitleri Eski Türklerden Osmanlı devletine aktarılmış cezalardandır (Arık, 1996, s. 36; Üçok, 1947, s. 72).

Taranan divanlarda dil kesmek/koparmak, sevgiliye öykünmek isteyen unsurlara uygulanır. Aşağıdaki beyite bakıldığında menekşe hadsizlik edip sevgilinin kokusuna özendiği için kader yani Allah tarafından dili koparılır. Menekşenin yapraklarının dışarıya doğru sarkması hüsn-i talil yoluyla sevgiliye özendiği için dilinin kesilmesine bağlanmıştır:

Bî-kadirlik idüp öykündi benefşe hulkûna

Lâ-ceremanuñ dilin çekdi kâfasından kâzâ (TâcizâdeCâfer Çelebi, s. 201, k. 18/17)

“Menekşe hadsizlik edip kokuna özendiği için şüphesiz kader onun dilini kafasından çekti.”

Sevgiliye öykündüğü için dili koparılan unsurlardan bir diğeri de aydır. Beyitte ay, sevgilinin parlak yüzüyle güzellik davasına girdiği için dili kopartılarak işkence edilir. Aşağıdaki beyitte, sevgili ile ay arasında parlaklık yönüyle anlam ilgisi kurulur:

Yâ dilini eñsesinden çekdimâhuñâfîtab

İtdügiyçündilberümleda‘vi-yihüsn ü cemal (TâcizâdeCâfer Çelebi, s. 116, k.7/4)

“Ay sevgilimle güzellik davasına girdiği için dilini ensesinden çekip kopardı.”

Zâtî’nin bir beytinde güneş, övülen şahsın okuna öykündüğü için gökyüzündeki parlaklık tarafından kafasından dili çıkarılarak işkence edilir. Beyitte, övülen şahsın okunun parlaklığı, güneşten üstün tutulur:

Şa‘şa‘a çekdi kafâsından dilin anuñ meger

Öykinüp şemşîrüne ki itdi hatâyı âftâb (Zâtî, s. 124, k.34/31)

“Güneş, sevgilinin okuna öykünerek hata etti ki parlaklık, kafasından dilini çekti.”

Sünbülzâde Vehbî’nin bir beytinde hırsızlık etmenin cezası dil kesmektir. Şaire göre şiir çalanların dilinin kesilmesi gerekir. Çünkü belagat kanunlarında verilen fetva bu şekildedir:

Sırkât-i şi‘r edene kat’-ı zebân lâzımdır

Böyledir şer’-i belâgat defe tâvâ-yı sühan (SünbülzâdeVehbî, s. 277, k. 51-74)

“Şiir çalanların, dilinin kesilmesi gereklidir. Belagat hükümlerinde verilen fetva böyledir.”

Aşağıdaki beyitte dil kesmek mum ile ilişkilendirilir. Şair mumun filtresini dil şeklinde hayal eder. Sevgilinin güzelliğinden bahseden mumun gayret zabıtası tarafından dili makas ile kesilir:

Şahne-i gayret lisânın kat‘eder mîkrâz ile

Şem’ eğer meclisde hüsnün pertevinden ursa dem (Osman Nevres, s. 124, k. 17/4)

“Eğer mum senin güzelliğin nurundan bahsederse, gayret zabıtası onun dilini makas ile keser.”

Taranan divanlarda dil kesmek cezasının kalemle de ilişkilendirildiği görülür. Şair, kalemin ucunun kesilmesi, dil kesmek şeklinde hayal eder. Aşağıdaki beyitte sevgilinin ağzına kötü sözler söyleyen kalemin, dilinin kesilmesi başının da yarılması uygun görülür. Kalemin ucunun kesilmesi, hüsn-i talil ile cezaya bağlanır:

Engüştüne harf atmış harf atmış imiş hâmenigârâ

Kâtibler anun kesdi dilin başını yardı (Zâtî, s. 364, g. 1569/3)

“Kalem, sevgilinin ağzına uygunsuz sözler söyleyerek yaklaşmış. Katipler onun dilini kesti başını yardı.”

3.4.2.13.2. El Kesmek

El kesmek İslam hukuk literatüründe had cezası içinde yer alan bir ceza türüdür. İslam hukukunda göre hırsızlık yapan kişilerin ellerinin kesilmesi öngörülmüştür. İslam hukukçuları da Kuran-ı Kerim’i kaynak göstererek hırsızlık suçunu işleyenlerin sağ elinin bilekten kesilmesi konusunda hemfikirdir (Bardakoğlu, 1998, s. 385).

Osmanlı döneminde el kesmek cezasının bir işkence türü olarak yer aldığı görülür. 16. yüzyılda kendisini Şehzade Mustafa olarak tanıtan bir şahıs elleri kesilerek işkence edildikten sonra idamına karar verilir. "Padişahlık davasına kalkan serseri, Sultan Süleyman'ın şark seferinden Üsküdar'a döndüğü gün işkence ile idam edildi. Elleri, ayakları, kulakları burnu kesildi." (Yıldırım, 2000, s. 52). Bununla birlikte I. Ahmet Kanunnamesi'ne göre katır ve eşek gibi hayvanların çalınması durumunda elin kesilmesi ya da belirli miktar para alınması uygun görülmüştür. Burada hayvan çalanların öncelikli olarak elinin kesilmesi belirtilmiştir (Karahasanoğlu, 2016, s. 675).

Taranan divanlarda bir ceza türü olarak el kesmenin, hırsızlık suçuna karşılık verildiği görülmüştür. Aşağıdaki beyitte hırsız, geceleri dolaştığı için elleri meclis mumunun makası ile kesilir:

Şebdür mahall-i cilve-i düzdân-ı tîz-dest

Mikrâz-ı şem'-i meclisün altın keser eli (Nâbî, s. 1078, g. 825/3)

“Eli çabuk hırsızın görünme yeri gecedir. Onun elleri meclis mumunun altın renkli makasını keser.”

Sünbülzâde Vehbî’nin bir beytinde, elleri sevgilinin göğsünde yakalandığı için hırsız olarak nitelendirilir. Şair bu suçu karşılığında azat edilmeye de ellerinin kesilmesine de razıdır:

Ber-i sîmîniñ düzdîde bir hoş oğşayım derken

Elim koynuñda tutduñ ister âzâd eyle ister kes (Sünbülzâde Vehbî, s. 400, g. 116/6)

“Gümüş göğsünü hırsız gibi okşayayım derken elimi koynunda yakaladın. Sevgilim ister azat et istersen elimi kes.”

El kesmek ile ilgi kurulan unsurlardan biri de çınardır. Çınarın, sultan zamanında bir şeye muhtaç olması suç olarak görülür. Bu anlamda çınar, sonbahar tarafından elleri kesilerek cezalandırılır. Sonbaharın çınar tarafından elleri kesilmesi ağaçtan düşmesi demektir. Bununla birlikte çınar ile el arasında şekil bakımından benzerlik

ilgisi kurulur. Beyitte hazan mevsiminin yaprakları düşürmesi, hüsn-i talil ile çınarın elinin kesilmesi olarak ifade edilir:

‘Ahdünde dehre hâcet elin açdı çün çenâr

Kesdi çenârın ellerin ol cürm için hazân (Tacizâde Câfer Çelebi, s. 105, k. 5/85)

“Çınar, senin zamanında dünyaya ihtiyaç elini açtığı için sonbahar bu suçu için çınarın elini kesti.”

3.4.2.14. Yüzünü Sürtmek

Yüzünü sürtmek, divanlarda nadir görülen ceza türlerindendir. Aşağıdaki beyitte şair, yasemin yaprağının sevgiliye öykünmesinin cezası olarak yüzünü her yere sürtmeyi uygun görmüştür:

Öykünür gül yüzüne diyü çemenlerde şabâ

Sürmedük yir komadı yüzini berg-i semenün (Sünbülzâde Vehbî, s. 411, g. 113/6)

“Yasemin yaprağı senin yüzüne özendiği için saba rüzgârı onun yüzünü sürülmedik yer bırakmadı.”

Geceleri sevgilinin kapısına yüz süren mehtap, felek tarafından yüzü yere sürülerek cezalandırılır. Şair, mehtabın geceleri her yeri dolaşması hüsn-i talil yoluyla sevgilinin kapısına yüz sürmeye bağlamıştır:

Der ü divâruna güstâh yüz sürmüş deyu gerdûn

Yüzünü geceler sürter yere ta subh mehtâbun (Fuzûlî, s. 413, g. 164/5)

“Senin kapına ve duvarına yüz sürmüş diye, felek geceleri mehtabın yüzünü sabaha kadar yere sürter.”

3.4.2.15. Zincire Çekmek

Zincire vurulmak sözlükte, “zencîr-bend” ve “mukayyed” kelimeleriyle karşılanır (Devellioğlu, 2012, s. 1374; Şemseddin Sami, 2018, s. 1076). Zincire vurulmak cezası, esirlerin ve mahkumların ayaklarına halkalar bağlanmak şeklinde uygulanmıştır (Pakalın, 1993, s. 781).

Osmanlı hukukunda zincire vurulmak, ta’zir cezalar içinde yer alır. Eskiden suçlular ve esirler ya ferdi olarak ya da birbirine zincirle bağlanarak cezalandırılırdı. Hans Dersnshwam “İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü” adlı eserinde, Osmanlı’da, beş altı esirin zincirlerle birbirine bağlamasının âdet olduğunu söyler. Bununla birlikte Alman seyyah, o dönemlerde yalancı şahitlik eden iki ihtiyarın da zincire vurularak gemiye hapsedildiğini kaydeder (1992, s.109, 194). Osmanlı döneminde genel olarak hırsızlık, adam öldürme ve yan kesicilik gibi suçlara, ayaklara zincir vurularak cezalandırılması uygun görülmüştür (Avcı, 2002, s. 142).

Divan şiirinde zincire vurmak sıklıkla “bağlama” manasında kullanılmasına rağmen esirlerin, mahkumların ya da delilerin zincire vurulması bahsinin geçtiği beyitlerin önemli bir kısmında asıl kastedilen şeyin “zincire vurmak” olduğu görülür (Şentürk, 2017, s.188).

Divanlara bakıldığında, zincire çekmek, bir ceza türünden ziyade bir teşbih unsuru olarak şiirlerde işlenmiştir. Zincire çekmek bir benzetme unsuru olarak en çok sevgilinin saçı ile beraber anılmıştır. Sevgilinin saçlarının şekilsel olarak zincire benzetilmesi ve âşıklarında bu zincire bağlanan esir, köle ya da deli olması Divan şiirinde sıklıkla geçen hayallerden biridir. Şairler sevgilinin saçlarını zincir olarak tasavvur edip gönüllerini bu zincire bağlamak isterler:

Bende mi zencîre mi çekmek murâd eyler dili

Söyle tahsîl eyleyim neyse rızâ-yı perçemin (Osman Nevres, s. 270, g. 140/3)

“Sevgilim, kâkülünle gönlümü bağlamak mı yoksa zincire mi çekmek istersin; neyse söyle, onu tahsil edeyim.”

Bâkî, sevgilinin aşk zincirine bağlanmadan önce bu dünyada özgürce yaşayan bir sultandır. Fakat sevgilinin aşk zinciri olan saçını boynuna bağladıktan sonra o aşkın esiri olur:

Cihânda başuma sultân iken âzâde vü fârig

Beni zencîr-i ‘aşkun boynı baglu bir esîr itdi (Bâkî, s. 303, g. 523/5)

“Dünyada azade ve rahat, kendi başıma sultan iken, beni aşkın zinciri, boynu bağlı bir zincir etti.”

Sevgilinin saçları bent, kement ya da zincir olunca âşık da bu unsurlara bağlanan köle ve mahkûm olarak tasavvur edilir. Şeyh Gâlib, aşağıdaki beytinde tüm âşıkları, sevgilinin saçlarında toplanmış köleler olarak hayal eder:

Cem olup zencîr-i zülfünde esîrân her gece

Başka başka ahz ü peymân olduğun bilmez misin (Şeyh Gâlib, s. 360, g. 248/3)

“Her gece saçının zincirinde köleler toplanır. Başka başka yeminler olduğunu bilmez misin?”

Sevgilinin zincire benzeyen saçları, âşık dışında kozmik unsurlardan ay ve güneş ile ilişkilendirilir. Nef’î’nin bir beytinde serseri ve derbeder olarak nitelendirilen sevgilinin saçları, ay ve güneşi zincire çeker:

Meh ü hûrşîd-i âlemtâbı çekmiş sanki zencîre

O pür çîn kâkül-i berdûş o pür ham turra-i derber (Nef’î, s. 248, k. 34/3)

“Sevgilinin omzundaki kıvrımlı kâkülü ve sinesindeki büklüm büklüm saçları, âlemi aydınlatan ay ve güneşi zincire çekmiş.”

Taranan divanlarda zincire çekmek, deliler ile birlikte sıkça kullanılır. Deliler, kendine ve çevresine zarar vermesin diye tecrit edilerek zinciri çekilirdi. Tecrit edilen yerde delilerin boyunlarına, lâle adı verilen zincirli bir demir halka geçirirlerdi. Bu zincir de herhangi bir yere sabitlenirdi; delilerin çevreye saldırmasını engellemek için kolları bağlanırdı (Onay, 2000, s. 163). Şiirlere bakıldığında, sevgilinin saçları zincir, âşık ise deli olarak hayal edilir. Öyle ki sevgilinin kâkülüne deli olan âşığı bu zincir bile zapt edemez:

Kâkülün dîvânesin zabt eylemez zencîrler

Kaşların maqtûlüne hâcet degil şemşîrler (Sünbüzâde Vehbî, s. 380, g. 77/1)

“Kâkülünün delisini, zincirler zapt edemez. Kaşlarının maktulüne oklar lazım değildir.”

Dil itse n’ola zülf-i perîşâna teşebbüs

Zencîre ider itse de dîvâna teşebbüs (Nâbî, s. 479, g. 34/1)

“Gönül, perişan saçlarına teşebbüs etse şaşılmaz. Deli de zincire teşebbüs eder.

Zincire çekmek, nadir de olsa ceza bağlamında kullanılır. Şeyhülislâm Yahyâ bir beyitinde, mum ile pervane hikâyesine telmihte bulunarak bu ceza türüne değinir. Divan şiirinde pervane, mumum etrafında döner ve bir anda kendini mumum alevine bırakır (Pala, 2018, s. 383). Aşağıdaki beyitte de şair mumun, pervaneyi suçsuz yere yaktığından söz eder. Muma ise ceza olarak zincire vurulması uygun görülmüştür. Şair beytinde, mumu, ayaklarına ve boynuna zincir bağlanmış mahkûm olarak hayal eder:

Bir bî-güneh pervâneyi yakdı diyü şem’i görün

Pâyında kayd-ı âhenîn boynunda pîç-â-pîç gull (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 245, g. 220/3)

“Bir suçsuz pervaneyi yaktı diye mumum görün. Ayağında demir zincir, boynunda halka halka kelepçe vardır.”

Bâkî kasidesinin bir beytinde, feleği, zincirlere bağlı bir şekilde padişahın ayağına getirilen bir panter olarak hayal eder. Padişahın emrine uymayan felek panteri, samanyolu tarafından yakalanıp boynuna zincir vurulur:

Ser-keşlik itdi emrine beñzer peleng-i çarh

Zencîr ile getürdi yine keh-keşân keşân (Bâkî, s. 17, k. 1/17)

“Felek panteri senin emrine asilik etmişe benzer. Samanyolu onu zincir ile çekip getirdi.”

3.5. Divan Şiirinde Ceza ile İlişkili Tipler

3.5.1. Ases/Muhtesip/Şahne

Âses, Fatih Sultan Mehmed zamanından itibaren görevlendirilmeye başlayan gece bekçisidir. Asayıştan sorumlu olan ases, çarşı ve mahalle aralarında dolaşp suç işleyenleri tespit ederek gerekli yerlere sevk ederdi (Ceylan, 1996, s. 37; Pakalın, 1971, s. 92). Divan şiirinde sıklıkla geçen şahne ve subaşı da zamanla aseslerle aynı görevi yapmaya başlamıştır. Selçuklu ve İlhanlı devletlerinden itibaren görülen şahnelerin, zaman zaman farklılaşan vazifeleri olmasının yanında asıl görevleri şehir güvenliğini sağlamak ve meyhane ve işret meclislerini kontrol altında tutmaktır (Şentürk, 2016, s. 361). Aseslerin işret meclislerini basıp sarhoşları yakalaması, Divan şairleri tarafından da söz konusu edilmiştir. Aşk şarabıyla sarhoş olan şairler, zabitanın meclisi basma korkusundan artık usanmıştır:

Badezîn sâgar-ı sahbâ çekelim

Çekilen havf-ı ases besdir bes (Şeyh Gâlib, s. 284, g. 132/3)

“Bundan sonra şarap doldurup içelim. Zabitanın korkusundan çektiğimiz yeterdir yeter.”

Nâilî bir beytinde, şarap içerken asese yakalandığından söz eder. Şair, mutluluk şarabı içerken asese yakalandığı için kederlenir.

Gam-ı mey-i şâdî şarab-engîz-i ‘asesdür

Âgehlere lagzîdeligüñ vakti degildür (Nâilî, s. 314, g. 54/4)

“Mutluluk şarabının kederiyle ases eğlenir. Sarhoş olmayanlarla takılmanın vakti değildir.”

Şair, sakinin kendisini öyle bir sarhoş etmesini ister ki zabitanın korkusunun kederini şarap neşesi zannetsin:

Beni tâ şöyle harâb eyle ki sâki dilde

Neş'e-i mey sayam endûhunu bîm-i asesin (Nedîm, s. 238, g. 68/6)

“Ey saki, beni öyle bir sarhoş etki, gece bekçisinin korkusunun kederini şarap neşesi zannedeyim.”

Aşağıdaki beyitte ise aşk şarabından rüsva olan âşık, ases tarafından o kadar çok basılmış ki artık onun korkusunu çekmemektir:

Ser-hoş-ı rüsvây-ı mey-i ‘aşk olan

Çekmedi bir vech ile bîm̄ -i ‘ases (Esrâr Dede, s. 239, g. 114/5)

“Aşk şarabıyla rüsva olan sarhoş, ases korkusunu çekmedi.”

Şahnenin verdiği cezalardan en çok korkulana ise meyhanenin kapısına mühür vurularak kapatmasıdır (Gümüş, 2019, s.175). Sünbülzâde Vehbî, bir beytinde zabitanın meyhane kapısını kapattığını, bu sebeple şarabı gizlice içtiğini söyler. Beyitte geçen “ayağını denk almak” hem tedbirli olmak hem de “ayak” kadeh anlamına gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır:

Der-i meyḥāneyi şâhne kapamak ister imiş

Ayağı deng alarak gizli kapağı atdı (Sünbülzâde Vehbî, s. 421, g. 158/10)

“Zabita, meyhane kapısını kapatmak istermiş. Ayağı denk alarak gizlice kapağı attık.”

Şeyhülislâm Yahyâ, bir beytinde, şahneyi sevgilinin gamzesine benzetir. Aşk şarabı yüzünden sarhoş olan şair, sevgilinin saçlarının tellerine bağlanarak gamze bekçisine teslim edilir:

Mest-i şarâb-ı aşkdur zülfüne bağla gönlünü

Şâhne-i gamzesine Yahyâ anı dest-beste vir (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 134, g. 109/5)

“Yahyâ’nın gönlü, aşk şarabından sarhoş olduğu için onun ellerini sevgilinin saçına bağlayarak yan bakışına bekçisine teslim et.”

Aşağıdaki beyitte, kebab ve şarap iki kanlı olduğu için devir şahnesi tarafından dövüp tartaklanır. Şair, beyitte kebab, devran ve şarap kelimeleri arasında dönme yönüyle tenasüp ilgisi kurar:

Şahne-i devrân n’ola çekse çevürse dem-be-dem

İki kanludur añılmış bâde-i nâb u kebâb (Bâkî, s. 81, g. 20/4)

“Kebab ve saf şarap iki kanlı olduğu için devrin şahnesi onları daima çekip çevirse buna şaşılır mı?”

Eskiden zabıta, Müslüman halkın şarap içip içmediğini, nefeslerini koklayarak kontrol ederlerdi (And, 2011, s. 173). Bu durum Divan şairleri tarafından da söz konusu edilmiştir. Aşk sarhoşu olan şair, şarap kokan ağzını, devrin zabıtasından saklar:

Mest-i aşk oldunsa Yahyâveş açılma kimseye

Şahne-i devrân sakın bûy-ı dehânun tuymasun (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 282, g. 257/5)

“Yahyâ gibi aşk sarhoşu oldunsa da sakın kimseye söyleme. Devrin zabıtası senin ağzının kokusunu duymasın.”

Sosyal düzeni sağlamakla görevli memurlardan biri olan muhtesiplerdir. Bunlar ases ve şahneler ile aynı görevi yaparlar. Denetimden sorumlu olan muhtesipler, karşılaştığı problemlerin bir çoğunluğu olay yerinde çözerlerdi. Muhtesipler suçlu gördükleri kişilerin cezaları da yine kendileri vermekteydi (Gümüş, 2019, s.175). Nedîm'in bir beytinde şeyh, işret meclisinde şarap içerken muhtesibe yakalanır. Muhtesip de şeyhi usulüne göre fiçinin dibine bağlayarak cezalandırır:

Pesend muhtesib-i 'asra etdi şeyhi bu gün

Usûl ile fiçinin tâ dibine der-çenber (Nedîm, s. 55, k. 13/17)

“Bekçi, bugün hocayı meyhanede yakalayınca fiçinin dibine usulünce bağladı.”

3.5.2. Cellât

Cellat, Osmanlı döneminde idam hükümlerini yerine getiren kişiye verilen isimdir. Mecâzî olarak, merhametsiz, zalim, gaddar, hunhar yerine de kullanılır (Pakalın, 1971, s. 273). 15. yüzyılda padişahı korumak için görevlendirilen cellatların, ileri gelen devlet adamlarını ve hanedan üyelerinin idamlarını infaz ettikleri, bunların da cellat olarak isimlendirildikleri görülmektedir (İpşirli, 1993, s. 270). Eski dönemlerde cellatlar ölüm emrini yerine getirecekleri zaman kırmızı bir elbise giyerlerdi. Aynı şekilde padişah da ölüm emrini verdiği günlerde kırmızı bir kaftan giyerdi (Zavotçu, 2006, s. 87).

Divan şiirinde cellat, kan dökücü ve katil olması yönüyle sevgilinin güzellik unsurlarından gözlerine, kirpiklerine ve gamzesine benzetilir. Âşığa her türlü eziyeti cevir ve cefayı yapan, o gönül alan sevgili için bu teşbih Divan şiirinde sıklıkla kullanılır (Kocabaş, 2019, s. 29). Sevgilinin gözleri cellat olduğu için âşığın hiç yaşama şansı yoktur. Sevgili o gönül alan gözleriyle âşığın canına daima kast eder:

Şâh-ı 'ışkun çeşm-i dil-dâr ise cellâdı eger

El-vedâ ey baş-û cânım vey hayâtum el-vedâ (Zâtî, s. 128, g. 624/3)

“Eğer, aşk şahının celladı sevgilinin gözleri ise ey başım ve canım elveda ve ey hayatım elveda.”

Sevgilinin gamzesi, fitneler koparır, kargaşa yaratır; âfet ve acımadır (Pala, 2018, s. 162). Necâtî Bey'e göre sevgilinin yan bakışının celladıyla hayatta kalmak pek kolay değildir. Çünkü o cellada benzeyen yan bakışlar, insanı öldürmek için binbir türlü ilim bilir:

Cellâd-ı gamzelerle dirilmek kolay mıdır

Öldürmeğe bir âdemi bin türlü fen bilir (Necâtî Bey, s. 216, g. 157/2)

“Yan bakışının celladıyla dirilmek kolay mıdır? Bir insanı öldürmek için bin türlü fen bilir.”

Nef’î de bir beytinde sevgilinin yan bakışını âfet olarak nitelendirir. Şair sevgilinin gözlerini cellat olarak hayal eder ve yan bakışının öldürücü bir özelliğini sahip olduğunu dile getirir:

Olmaz ol gamze-i cellâd gibi bir âfet

Ki ne tîg-ı müje ne hançer-i pûlâd ister (Nef’î, s. 251, g. 35/2)

“O cellat yan bakışı gibi bir afet olmaz. Ne kirpik oku ne çelik hançer ister.”

Şair aşağıdaki beytinde, sevgilinin cellat bakışlarından kaçmamasını dile getirir. Sevgilinin de kan dökücü kılıcının kendisini tecrübe etmesini ister:

Tek itsün âzmâyiş hançer-i ser-tîz-i hûn-rîzûn

Göğüs ger karşı var ol gamze-i cellâddan kaçma (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 360, g. 334/2)

“O cellat bakışlara karşı göğüs ger, kaçma. Kan dökücü keskin kılıcın tecrübe etsin.”

Şair, sevgiliye kavuşma yolunda o cana kast eden cellat gözlere bile razıdır; yeter ki kavuşsun:

Leylâ kulını eyler ise vaslına mahrem

Ben kâ’ilim öldürse de ol gamze-i cellâd (Leylâ Hanım, s. 148, g. 22/5)

“Leyla kulunu kavuşmana mahrem ederse o cellat yan bakışın öldürse de ben razıyım.”

Nedîm bir beytinde sevgilinin kendisini padişah; ayva tüylerini, ferman; bakışlarını da cellat olarak hayal eder:

Gamze-i cellâdın etdi âşıkın kârın tamâm

Ey şeh-i bîdâd hattın dahı fermân almada (Nedîm, s. 263, g. 134/3)

“Ey merhametsiz padişah, ayva tüylerin daha ferman almadan yan bakışın âşığın işini tamamladı.”

Sevgiliye gönül bağlayan âşık, mahşerde kanlı kefeniyle dolaşsa buna şaşılmaz. Çünkü sevgili cellada benzer bakışlarının kılıcıyla âşığın canını almıştır:

N’ola hûnîn- kefenle cilve perdâz olsa mahşerde

O üftâden ki tîg-i gamze-i cellâddan geçmiş (Leskofçalı Gâlip, s. 150, g. 65/2)

“Ey sevgili, sana gönül bağlamış âşığın kanlı kefeniyle mahşer de dolaşsa ne olur? O cellada benzeyen gözünün kılıcından gelmiştir.”

Aşağıdaki beyitte Gâlib, sevgilinin ayva tüyleri, kaşları ve kirpiklerinde bir cellatın misafir olduğunu söyler. Şair burada sevgilinin kaş, kirpik ve ayva tüyleri gibi her kılında öldürücü bir özelliğin olduğunu vurgular:

Hat-siyah î mân u ebrû kâtil ü müjgân belâ

Her bün-i mûyunda bir cellâd mihmândır senin (Şeyh Gâlib, s. 318, g. 83/3)

“Siyah ayva tüylerin iman, kaşların katil ve kirpiklerin beladır. Senin her kılların esasında bir cellat misafirdir.”

3.5.3. Deli

Deli, mecâzî olarak “korkusuz, gözü pek, atılgan” anlamını taşır (Özcan, 1994, s. 132). Osmanlı döneminde delileri tedavi etmek için çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Fakat muhtemelen akıl sağlığı tedavi edilemeyecek derecede olanların bazıları eskiden zincirlenerek zapt edilmeye çalışılmıştır (Pakalın, 1973, s. 653). Divan şairleri kendilerini deli olarak nitelendirirken, zincire bağlı olmaktan bahsederler ki onların bağlı olduklarını ifade ettikleri zincir, sevgilinin saçlarıdır (Akdemir, 2007, s. 29):

Kâkülün dîvânesin zabt eylemez zencîrler

Kaşların mahtûlüne hâcet değil şemsîrler (Sünbüzâde Vehbî, s. 380, g. 77/1)

“Kakülünün delisini, zincirler zapt edemez. Kaşlarının maktulüne oklar lazım değildir.”

Sevgilinin saçına gönlünü kaptıran Fuzûlî, kendisini zincire vurulmuş bir deli olarak hayal eder:

Ey Fuzûlî bir sanem zülfine gönlüm bağladım

Çekdi zencîr-i cünûna ‘âkıbet sevdâ meni (Fuzûlî, s. 622, g. 255/7)

“Ey Fuzûlî, gönlümü bir güzelin zincirine bağladın. Bu sevda, beni en sonunda deli zincirine çekti.”

Şeyhî’nin bir beytinde sevgilinin saçları, sabah rüzgarının tatlı tatlı esintisiyle hareket eder. Âşıkların gönlü de sevgilinin saçlarında asılı olduğu için sabah rüzgârı hareket ettikçe onlar perişan olurlar:

İrdi zülfine sabâ hoş depredür zencîrümüz

Ol delûlikden perîşândur kamu tedbîrümüz (Şeyhî, s. 130, g. LXXXII/1)

“Senin saçına, sabah rüzgârı, ulaştığında zincirimizi hoşça hareket ettirir. Bütün tedbirimiz o delilikten perişan haldedir.”

3.5.4. Düzd/Hırsız/Uğru

Sözlüklerde düzd/hırsız/uğru kelimeleri, “haramî, dolandırıcı, hilekâr” anlamlarıyla karşılanır (Şemseddin Samî, 2018, s. 478; Muallim Nâcî, 2021, s. 125).

Taranan divanlarda hırsız çeşitli unsurlarla birlikte kullanılır. Örneğin aşağıdaki beyitte âşğın gönlü, hırsız olarak düşünölür. Bu bağlamda hırsız olan gönlü, sevgilinin saçının çengeline asılarak cezalandırılır:

Zülfü çengâline dil düzdünü ber-dâr eder ah

Dil-berin ancak ola bî-dile dil-darlığı (Ahmet Paşa, s. 88, k. 28/12)

“Sevgilinin saçının çengeline gönlü hırsızını asar, onun sevgisi gönlüsüzdür.”

Hırsız ile ilişkilendirilen unsurlardan biri diğeri sabah rüzgârıdır. Şair bülbüle seslenerek goncanın yatağına rüzgâr hırsızının girmemesi için feryadını kesmemesini ister. Böylelikle hırsız rüzgâr, bülbölün gürültüsü yüzünden goncanın yatağına giremeyecektir:

Bülböl figânı kesme ki ne-ş'küfte goncenün

Düzd-i nesîm girmeye ta câme-hâbına (Nâbî, s. 1045, g. 780/2)

“Bülböl feryat ve figânı kesme ki goncanın yatağına sabah rüzgârı hırsız girmesin.”

Nâbî, bir beytinde mana hırsızlarını kara hırsıza teşbih eder. Şair, geceleri kervanları basan eşkıyaları, kara hırsız olarak nitelendirir. Devamında ise nazım kafilesinde yol kesen yağmacılardan sakınılması gerektiğini söyler:

Düzd-i ma'nâ kara hırsız gibidür ey Nâbî

El-hazer kabile-i nazma sunan reh-zenden (Nâbî, s. 903, g. 586/9)

“Ey Nabi, mana hırsızı kara hırsız gibidir. Nazım kafilesine sunan, yol kesenden sakın.”

Aşağıdaki beyitte hırsız ile menekşe arasında renk bakımından benzerlik ilgisi kurulur. Menekşe kara elbisesini giydiğı için suç işler. Menekşenin bu suçuna karşılık yere bakar şekilde ve elleri bağılı olarak sevgilinin huzuruna getirilir:

Uğru gibi bağılı getirirler nazarına

Yere bakuban giydiğıçün kara benefşe (Necatî Bey, s. 117, k. 25/37)

“Menekşe kara giydiğı için senin karşına hırsız gibi yere bakarak bağılı getirirler.”

3.5.5. Esir/Köle

Türkçe bir sözcük olan “köle” sözlüklerde, “kul”, “bende”, “halayık” ve “esir” gibi kelimelerle karşılır (Pakalın, 1972, s. 390). Divan şiirinde âşık için esir/köle sevgili için padişah sıfatı kullanılır. Esir/kölenin boynuna ya da bedenine vurulan zincir beyitlerde söz konusu edilir. Bu zincir, sevgilinin güzellik unsurlarından saçına

benzetilir ve çoğunlukla âşıkların gönlünün bağlandığı ve kurtulamadığı bir tuzak olarak hayal edilir. Âşıklar da esirler gibi bağlanır ve boynuna kayış geçirilir:

Çözme zülfün boynı bağlı bende itdün âlemi

Süzme gamzen yohsa halkı ser-be-ser kıldun helâk (Zâtî, s. 297, g. 793/3)

“Tüm âlemi zülfünden boynu bağlı köle ettin, zülfünü çözme. Yan bakışın ile süzme, yoksa halkı baştanbaşa helak edersin.”

Aşağıdaki beyitte de âşık köleye, sevgilinin saçları, kölelerin boynuna bağlanan ip ya da zincire benzetilmiştir:

Belâ-yı bend-i zülfünden halâs it cân-ı miskîni

Esîr-i mihnet-i ‘aşkuñ ne bend ü ne kemend ister (Bâkî, s.193, g. 143/2)

“Miskin canı, saçının bağının belasından kurtar. Aşk mihnetinin esiri ne zincir ne de kement ister.”

Âşığa göre sevgilinin saçının esiri olmak azade olmak gibi bir şeydir. Âşığın boynu bir kemende yani sevgilinin saçlarına bağlanmazsa rahat edemez:

‘Âşıka olmaz esîr olmak gibi âzâdelik

Râhat etmem olmasa bir kayda bağlı gerdenim (Osman Nevres, s. 299, g. 187/4)

“Âşığa esir olmak gibi bir azadelik olmaz. Boynum bir kemente bağlı olmasa rahat edemem.”

3.5.6. Zahit

Zahit, zühd ve salah ile muttasıf olan sofı yerinde kullanılan bir tabirdir. Zühd, dünyaya ait şeyler ve hazlara rağbet etmeyip gûnahtan sakınan, daima düzenli takva ile ibadette bulunan kişilerdir denilebilir (Pakalın, 1972, s. 646). Divan şiirinde zahit, dini konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve iman dış görünüşüyle anlayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini sanan kişilerdir. Şairler, zahidin karşısında daima âşığı görürler. Bu anlamda hiç geçinemezler. Başkalarını sıkıp onlara ıstırap verirler (Pala, 2018, s. 488). Taranan divanlarda da zahit, âşığın aşkını ve içtiği şarabı sürekli kınayarak ona eziyet çektirir. Âşık da zahide seslenerek harabat rintlerini kınamaktan vazgeçmesini ister:

Zâhidâ rind-i harâbâta ineñ ta’ n itme

Var ise zerre kadar sırr-ı kazâdan haberüñ (Bâkî, s. 198, g. 276/5)

“Ey zahit, zerre kadar keder sırlarından haberin varsa harabat rintleri kınamaktan vazgeç.”

Zahit, sevgilinin saçının teline bağlanan âşığı kınar. Âşık ise divane olduğunu kafir olmadığı dile getirir:

Zincîr-i zülf bendesini zâhid etme ayb

Divâne oldu ise nola kâfir olmadı (Necâtî Bey, s.454, g. 593/2)

“Ey zahit, sevgilinin saçının zincirinin kölesini ayıplama. Divane oldumsa ne oldu, kafir olmadım ya!”

Şeyhülislâm Yahyâ, içki içmek günah olsa bile zahidin kınamamasını ister. Şaire göre ise sarhoş olmanın bir suçu ve günahı yoktur; o ayıpsız ve riyasızdır:

Pür cürm ise de ta’nı ko ey zâhid-i hod-bîn

Bî-’ayb u riyâdur hele cürm ü güneş-i mest (Şeyhülislâm Yahyâ, s. 48, g. 23/2)

“Ey bencil zahit, günah olsa da ayıplama; sarhoşluğun suçu ve günahı ayıpsız ve riyasızdır.”

Ayrılık zamanında sevgilinin dudağını arzulayarak şarap içen âşık, zahidin kendisini ayıplamamasını ister:

Zâhidâ fûrkat deminde bâde nûş itdiklerim

İtme ta’yîb ârzû-yı la’l-i yâr itdim bu şeb (Leyla Hânım, s. 141, g. 11/4)

“Ey zahit, bu gece ayrılık zamanında yârin dudağının arzusuyla şarap içtim; ayıplama.”

3.6. Divan Şiirinde Cezalandırma Araçları

3.6.1. Çûb/Değnek

Değnek/çûb, uzun kalın ve demirli sopa şeklinde bir nevi bastonun ismidir (Pakalın, 1971, s. 380). Şiirde bu unsur, dayak atma cezasıyla ilgili kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte hararetli sıcak, şairin gönlüyle yarışa girer ve hararetli sıcaklığı oluşturan tandırlara sopa ile dayak atılır:

Bu harâret issi sinemle benüm bahs ettiler

Yidiler tennûrlar ol cürm ucından çûblar (Zâtî, s. 342, g. 342/4)

“Hararetli sıcak, sinemle yarışa girdiler. Bu suçundan dolayı tandırlar sopa yediler.”

Tâcîzâde Cafer Çelebi, bir beytinde sopayı Hz. Musa’nın asasıyla ilişkilendirir: Padişahın sopası tıpkı Hz. Musa’nın asası gibi din düşmanlarının ejderha gözü gibi gelir:

Mūsâ ‘aşâsı gibi şehâ çûbı rāyuñuñ

Dîñ düşmeni gözine olur ‘ayn-ı ejdehâ (Tâcîzâde Cafer Çelebi, s. 211, k. 21/13)

“Padişahın sopası, Musa’nın asası gibi, din düşmanının gözüne ejderha gözü olur.

Nâbî bir beytinde mektepteki çocukların ayaklarına sopa ile vurularak terbiye edildiğinden söz eder:

Bilmezse her ne deñlü emân çûpı mektebüñ

Leb-teşne pâ-y-bûsına tıfl-ı mü'eddebüñ (Nâbî, s. 759, g. 398/1)

“Mektebin sopası aman nedir bilmez. Edepli/bilgili çocukların ayağını öpmeye susamıştır.”

3.6.2. Darağacı

Darağacı, suçluların asıldığı idam sehpasına verilen bir isimdir. Divan şiirinde sevgilinin saçları darağacı olarak düşünülür. Sevgili, âşığın herhangi bir taşkın hareketinde onu darağacında asarak cezalandırır (Pala, 2018, s. 105-106). Şairler, sevgilinin saçları ile darağacı arasında öldürücü ve tutsak edici yönüyle ilişki kurarlar:

Zülfünün dârında ber-dâr etmeğe dil düzdünü

Hâkim-i kudret izârına veripdir dest-hat (Ahmet Paşa, s. 184, g. 136/2)

“Gönül hırsızını senin saçının darağacında asmak için kudret hâkimi yanağına el yazısı (ferman) vermiştir.”

Necâtî Bey bir beytinde, servi ile darağacı arasında şekil bakımından benzerlik ilgisi kurar. Şairin gönlü, sevgilinin saçına ve boyuna karşı gelmesi durumunda sümbül halat servi de darağacı vazifesi görür:

O zülf ü kadde karşı durup asılırsa dil

Habl olur idi sümbül ona çûb-ı dâr serv (Necâtî Bey, s.110, k. 24/21)

“Gönül, o saç ve servi boya karşı durup asılırsa, sümbül ip, servi de dar ağacının direği olur.”

Benzer bir ifadeye Hayâlî Bey'in divanında rastlanır. Şair, sevgilinin gamı dolasıyla kendini idam etmeyi düşünür. Sevgilinin sümbül saçlarından halat, servi boyundan da darağacı ister. Sümbül halatla kendini servi darağacında asar:

Zülf ü kadin gamından eger kendimi asam

Sümbülden eyleyen resenim ola dâr serv (Hayâlî Bey, s.43, k. 11/7)

“Saçının ve boyunun gamından eğer kendimi asarsam; ipi sümbülden, darağacım da servi olsun.”

Sümbülzâde Vehbî, bir beytinde darağacı ile dünyayı ilişkilendirir. Şair tecrit sanatı yaparak bu dünyanın darağacında misafir olduğunu söyler. Şaire göre darağacında asılı olan köhne yer ikamet yeri değildir:

Dâr-ı dünyâda müsâfir gibi tır ey Vehb

Sanma kim câ-yı ikâmet ola bu köhne ribât (Sümbülzâde Vehbî, s. 412, g. 139/7)

“Ey Vehbî, dünyanın darağacında misafir gibi dur. Bu köhne bağ sanma ki ikamet yeridir.”

3.6.3. Hançer

Hançer, ucu eğri, iki tarafı keskin olan büyük bir bıçağın adıdır (Pakalın, 1971, s. 727).

Osmanlı Devleti, infazı gerçekleştirirken sınıfsal farklılık gözetmiştir. Yüksek memurların kan dökmeme kuralına uygun olarak halledilmeleri yoluna gidilmiştir. Fakat bu yasağa idam edilen kişiyi aşağılamak için uyulmadığı olurdu ve bu durumda sanığın başı kesilir ya da hançerlenirdi (Yıldırım, 2000, s. 35).

Divan şiirinde hançer, şekli itibarıyla sevgilinin güzellik unsurlarından kaşları ve gözleriyle iş birliği içinde olan yan bakışına benzetilir (Erdoğan, 2018, s. 74). Aşağıdaki beyitte de sevgilinin yan bakışının âşıkları korkusuzca öldürdüğünden söz edilir. Bu anlamda şair, bütün suçun yan bakışının olduğunu söyler:

Gerçi çeşmin bimuhabâ öldürür âşıkları

Gamzenindir suç ki mestin destine hançer sunar (Necâtî Bey, s. 231, g. 185/3)

“Gerçi, senin gözlerin âşıkları korkusuzca öldürür, gerçi suç gamzenin ki mest olanın eline hançer sunar.”

Hoca Dehhânî aşağıdaki beyitinde, hançeri, sevgilinin kirpikleri olarak düşünür. Şairin bağı sevgilinin kirpikleri tarafından pek çok kez delinir. Ancak şair inleyerek bu hançerin kime ait olduğunu sormaz. Çünkü kime ait olduğunu bilir:

Niçe ki kirpükleri bağrumı dildi-y-ise

İñileyüp dimedüm âh bu hançer kimün (Hoca Dehhânî, s. 110, g. 68/4)

“Senin kirpiklerin bağrımı çok delse de inleyip ah bu hançer kimin diye sormadım.”

Sevgili dışında hançer, şekli dolasıyla şairler tarafından hilal olarak hayal edilir. Örneğin âşığın sevgiliye olan aşkını gören felek, hilali hançer yapıp âşığın başına kasteder. Beyitte geçen “mihir” sözcüğü hem güneş hem de sevgili anlamıyla tevriyeli kullanılır:

Mihrüñi canda görüp başuma kaşd itdi felek

Eyleyüp mâh-ı nevi hançer-i bürrân-şekil (Hayâlî Bey, s. 38, k. 8/11)

“Felek, canda aşkını görünce hilali keskin hançer yapıp başıma kastetti.”

3.6.4. Kılıç/Şimşir/Tiğ

Kılıç, “tiğ” ve “şimşir” kelimeleriyle karşılanır. Kılıç ucu eğri ve keskin, harp aletlerinden en önemli olanıdır (Pakalın, 1971, s. 257). Taranan divanlarda kılıç/şimşir/tiğ, farklı unsurlarla ilişkilendirilerek şairler tarafından söz konusu edilir.

Örneğin Kadı Burhâneddin aşağıdaki beyitinde kılıcı, süsen çiçeğine keskin ve ucu sivri olması yönüyle benzetir. Beyite göre sevgilinin ayva tüylerine öykünen menekşe süsen çiçeği tarafından dili kılıç ile ensesine kadar kesilir:

Benefşe hattını ağızına alur ise

Sûsen kılıcıyla zebân ber-kafâ düzer (Kadı Burhâneddin, s. 198, g. 501/2)

“Eğer menekşe senin ayva tüylerinden söz ederse, süsen onun dilini kılıcıyla ensesinden dizer.”

Osman Nevres bir beyitinde kılıcı, sevgilinin yan bakışına teşbih eder. Sevgilinin yan bakışının kılıcı şairi öldürse de bunda sakınca yoktur. Çünkü âşık olanın kanı maşuka her zaman mubahtır:

Öldürürse n’ola Nevres beni ol gamzesi tîğ

‘Âşıkânîñ ola gelmiş kanı ma’sûka mübâh (Osman Nevres, s. 197, g. 28/5)

“O yan bakışı kılıç olan (sevgili) beni öldürse ne olur? Âşık olanın kanı maşuka mubahtır.”

Sevgili, gözünü açıp kapatınca gözlerinin üzerindeki kılıca benzer kirpikler, âşığın gönlünü bin parça eder:

Çeşmi bir zahm urdu tîğ-ı gamze-i bürrân ile

Göz yumup açınca yüz bin pâre düştü gönlümüz (Nef’î, s. 256, g. 54/4)

“(Sevgilinin) Gözleri, keskin yan bakışının kılıcı ile bir yara vurdu. Gözünü açıp kapatınca gönlümüz bin parça oldu.”

3.6.5. Nacak

“Nacak” ağaç kesmek, yarmak ve yontmak için kullanılan madeni aletin adıdır. Silahın icadından önce savaşlarda kullanılırdı (Pakalın, 1971, s. 152). Bununla birlikte Osmanlı döneminin ünlü celladı Kara Ali'den söz edilirken işkence edecek aletlerini kemerine asıp, el ve ayak kıracak baltaları iki yanına sıkıştırdığı ifade edilir (Yıldırım, 2000, s. 32). Taranan divanlarda nacak yalnızca Necâtî Bey’in divanında karşımıza çıkar. Necâtî Bey, doğruları söylemesi sebebiyle çevredekiler tarafından balta olarak nitelendirilir. Şair, isyan eden kişilerin boyunlarını Ebu Müslim’in baltası gibi keser. Beyitte geçen Ebu Müslim’in baltasının hikâyesi şöyledir: Ebu Müslim’in rüyasında görünen Hz. Peygamber, ona bir balta yapmasını emreder ve bu balta ile aile fertlerini öldüren Emeviler’den öcünü almasını ister. Bunun üzerine Ebû Müslim de bir demirci de rüyasında gördüğü baltanın aynısı yaptırarak Hz. Muhammed’in ailesine yapılanların öcünü alır (Jamal, 2020, 61-62):

Necâtî'ye nacak derler velikin gerçek eydirler

Havâric boynun vurmağa Ebu Müslim nacağıdır (Necâtî Bey, s. 544, m. 11)

“Necâtî’ye balta derler lakin doğru da söylerler; isyankarların boynunu kesmek için Ebu Müslim baltasıdır.”

3.6.6. Rismân/Rişte/Urgan

Halat, ip, sözlüklerde, rişte, urgan ve risman kelimeleriyle karşılanır (Devellioğlu, 2012, s. 1037; Şemseddin Sami, 2018, s. 531). Urgan, “pamuk, keten, kenevir, jüt vb. bitki elyâfindan yapılan ince halat” anlamına gelen ip çeşididir. Osmanlı döneminde mahkûm, idam sehpasına çıkar ve cellat idam edilecek kişinin boğazına ip geçirir. Cellat idam sehpasını tekme atarak devirir; boşlukta kalan mahkûm asılır ve ölür (Yıldırım, 2000, s. 196). Aşağıdaki beyitte idam edilecek kişinin boynuna geçirilen urgan söz konusu edilir:

Tâc-dârâ olsa Dârâ düşmenüñ dâra anı

Aşmağa ħablü'l-verîdi boynınuñ urğanıdır (Şeyhî, s. 159, k. IX/42)

“Ey şah! Dârâ senin düşmanın olsa onu dar ağacına asmak için şah damarı onun boynunun ipi olur.”

Divan şiirinde âşıkların gönlünün, sevgilinin saçında asılı kalması sıklıkla geçen bir motiftir. Şairler, sevgilinin saçının kıvrımında, gönüllerini asarak idam eder:

Çîn-i zülfünden çekilsin der imişsin dostum

Hey mâazallâh ne çâre işte boğaz işte ip (Necâtî Bey, s. 143, g. 25/2)

“Sevgilinin saçının kıvrımdan çekilsin dermişsin. Hay maşallah, buna çare yok işte halat işte boğaz.”

Osman Nevres, aşağıdaki beyitinde, ipi kesmek için sevgilinin kara saçıyla kara bahtının sebep olduğunu dile getirir:

Hâlim kime diyem ki sebep kat‘-ı rişteye

Baht-ı siyâhım oldu o zülf-i siyâhla (Osman Nevres, s. 352, g. 274/3)

“Halimi kime diyeyim ki! İpi kesmeye o siyah saçla kara bahtım sebep oldu.”

3.6.7. Silsile/Zencir

“Zencir/zincir”, birbirine geçmiş halkalardan müteşekkil demir ip ve bağ; “silsile”, zincirle bağlamak; mücrimlerin ayağına veya boynuna bağladıkları demir bağ” gibi anlamlara gelir (Şemseddin Sami, 2018, s. 539). Taranan divanlarda zincir, sevgilinin güzellik unsurlarından saçını ifade etmek için kullanılır. Aşağıdaki beyitte sevgilinin saçları ile zincir arasında şekil bakımından anlam ilgisi kurulmuştur. Şair beytinde, gönlünün, sevgilinin perişan saçının tuzağına düştüğünü belirtir. Bu misk kokulu zincire düşmeyenine ise sersem olacağını ifade eder:

Düştü sevdâyî gönül âşufte zülfün dâmına

Düşmeyen şol anberin zincire ser-gerdân olur (Nesîmî, s. 135, g. 95/15)

“Sevdaî gönül (sevgilinin) perişan saçının tuzağına düştü. O misk kokulu zincire düşmeyen sersem olur.”

Bâkî ise sevgilinin saçlarının zincirine bağlanmayan gönüllerin uslu olmadığı dile getirir. Bu anlamda şair, deli olan gönlün, sevgilinin zincirine bağlanarak uslanacağını söyler:

Zencîr-i zülf-i dil-bere dîvâne olmayan

Baglamaludur ey gönül uslu degüldür ol (Bâkî, s. 205, g. 295/4)

“Ey gönül, o gönül alan sevgilinin saçının zincirine sevdalı olmayan uslu değildir; onun zincire bağlaması gereklidir.”

Aşağıdaki beyitte âşık, baştan aşağı sevgilinin zincirine bağlanır. Sevgilinin aşkından dolayı perişan olan âşığı görenler ise onun bu haline gülerler. Beyitte “perişân” ile “zülf”; “zülf” ile “silsile” arasında tenasüp ilgisi vardır:

Zülfüñüñ silsilesinde beni ser-geşte gören

Zihi sevdâ-zede diyü bu perişâna güler (Ahmedî, s. 367, g. 232/5)

“Beni baştan aşağı saçının zincirinde gören, ne güzel sevdalı deyip bu perişana güler.”

Aşağıdaki beyitte âşığın gönlü, sevgilinin saçının zincirine bağlıdır. Kim ne derse desin âşık, bu sevdadan memnundur:

Bend itdi dili silsile-i zülfine dildâr

Hâlâ ben o sevdâda ne dirlerse disünler (Leylâ Hanım, s. 158, g. 37/3)

“Sevgili gönlümü saçının zincirine bağladı. Ben hala o sevdadayım; ne derse desinler.”

3.7. Divan Şiirinde Ceza ile İlişkili Atasözleri ve Deyimler

3.7.1. Atasözleri

Atasözleri, atalarımızın söylediği, geçmişten bugüne kadar gelen, uzun tecrübe ve gözlemlere dayanan, kısa ve özlü sözler olarak tanımlanabilir (Aksoy, 2018, s.30).

3.7.1.1. Kanı Kan ile Yıkamazlar/Kanı Kan ile Yumazlar

“Kanı kan ile yıkamazlar/Kanı kan ile yumazlar” tabiri bazı beyitlerde “bu meşhur bir meseldür, bu meseldür, bu mesel meşhurdur, meseldür evvelden, gerçi dirler kim, meseldür söylenür, bu söz meşhurdur derler” şeklinde geçer. Bu da o devirde kullanılan atasözü olduğuna işaret eder (Kaya, 2008, s. 19). Taranan divanlarda bu tabir Necâtî Bey’in bir beytinde karşımıza çıkar:

Kan ağlayıp günehde bulundumsa ey peri

Öldürme ben kulunu yuma kanı kan ile (Necâtî, s. 375, g. 451/4)

“Ey peri, kan ağlayıp günahta bulundum ise, öldürme ben kulunu; kanı kanı yıkama.”

3.7.2. Deyimler

3.7.2.1. Başına Çalmak

“Başına Çalmak” deyimini sözlüklerde “bir şeyi öfkeyle nefretle geri vermek” anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 1988, 231). Seçilen divanlarda bu deyim yukarıdaki anlamından ziyade öfkeyle dövmek, vurmak manasına işaret edecek şekilde kullanılır. Örneğin rintlere doğru yolu göstermek isteyen zahidin, asası ile başına vurularak sitem edilir. Öte yandan Şeyh Efendi, saz çalan âşıkleri meclisten men etmek ister. Bunun üzerine âşıklar öfkelenerek Şeyh Efendi’nin asasını başına çalmak isterler:

Toğruluk göstererek tevbe verir rindāna

Başına çalsak eger egri aşāsın yeri var (Sünbülzâde Vehbî, s. 119, k. 23/9)

“Zahit, doğruluk göstermek için rintlere tövbe ettirir. Onun eğri asasını başına çalsak yeridir.”

Saz çalarken meclise gelmiş dikilmiş men için

Şeyh efendinin aşāsın başına çalmalıdır (Sünbülzâde Vehbî, s. 375, g. 69/4)

“Şeyh Efendi, mecliste saz çaldığımız için gelip bizi men etmek ister. Onun asasını başına çalsak yeridir.”

3.7.2.2. Kabak Başına Patlamak

Sözlükte “kabak başına patlamak” deyimini birçok kimsenin ilgili olduğu bir olayda yalnızca bir kimsenin zarar ya da ceza görmesi anlamına gelir. Bu deyimnin çıkış noktası şu şekildedir: Osmanlı döneminde meyhaneleri basan şahneler ya da muhtesipler şarapları dökerler, kabakları sulu sarhoşların başında parçalarlar. Ara sıra sarhoşlar, külhanbeyleri de kadeh ve şişe yerine kabak atışlarmış. Sarhoş kavgalarında ayırmak için araya giren birinin bu kavgacı sarhoşlar tarafından dövülmesinden ve başına kabak atılmasından ya da kendi kendine oturup içen birinin rastgele kafasına kabağın patlamasından dolayı bu deyim ortaya çıkmıştır (Onay, 2000, s. 231-232). Divanlarda “kabak başına patlamak” deyimini Sünbülzâde Vehbî’nin divanında karşımıza çıkar. Zahit’e kızan şair, şarap kabağını kırarak kafasında patlatır:

Kellemiz kızdı kedû-yı meyi etdikde şikest zâhidiñ

Biz dañi başında kabak patlatdık (Sünbülzâde Vehbî, s. 421, g. 158/9)

“Zahit, şarap kabağını kızdı. Bizim de başımız kızıştır. Bu yüzden onun başında kabak patlattık.”

3.7.2.3. Kulak Çekmek

Türkçe Sözlükte “kulak çekmek” deyiimi, dikkatle dinlemek, kulak vermek; ceza anlamında, uyarmak için hafif bir ceza vermek ve kulağını büküp çekmek gibi anlamlara gelir (Türkçe Sözlük, 1988, s. 1400). Taranan divanlarda bu deyimın ceza bağlamından kullanıldığı beyitlerde tespit edilmiştir. Örneğin Hayâlî Bey’in bir beytinde, menekşe sevgilinin güzellik unsurlardan ayva tüylerine kötü sözler söylemesi dolayısıyla kulağı çekilir:

Ey Hayâlî hattı dildâra dil uzatmış meger

Bağda miskîn benefşenin kulağın burdular (Hayâlî Bey, s. 107, g. 54/4)

“Ey Hayâlî, menekşe sevgilinin ayva tüylerine dil uzattığı için bağda o miskin menekşenin kulağını çektiler.”

“Kulak çekmek” deyiimi Nâbî’nin divanında da karşımıza çıkar. Aşk hocasından ders alan Nâbî, güzelliğinin risalesinin cümlelerini almadığı için yüz kere kulakları çekilerek uyarılır:

Sadbâr bana hâce-i 'aşk itdi gûş-mâl

Tefhim için risâle-i hüsnün 'ibâretin (Nâbî, s. 951, g. 946/3)

“Aşk hocası, güzelliğinin risalesinin cümlelerini anlatmak için yüz kere kulağımı çekti.”

Şeyh Gâlib bir beytinde Mevlâna’dan söz ederken onu tanıyan insanların nasıl birisi olduğunu, tanımayanların ise kulaklarının çekilerek Mevlâna’yı tanınması gerektiğini vurgular:

Hazret-i Monlâyı bilenler bilir

Bilmeyenin kim çeke kulağını (Şeyh Gâlib, s. 402, g. 312/9)

“Hazret-i Monla’yı bilenler tanır. Bilmeyenlerin kulağını da kim çeke(cek)?”

3.7.2.4. Taş Atmak

Taş atmak, dolaylı olarak birine dokunacak bir söz söylemek anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 1988, s. 2146). Bu deyim aşağıdaki beyitte kinaye yoluyla azarlamak, kötülemek anlamına çağrıştıracak şekilde kullanılır:

Yollarda görse agladugum baña taş atar

Gâhî bu çeşm-i eşk-feşânı siler geçer (Bâkî, s. 134, g. 134/4)

“Sevgili yollarda ağladığımı görse bana taş atar. Bu taş gözyaşlarımı siler geçer.”

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

“Divan Şiirinde Ceza ve Ceza Yöntemleri” adını taşıyan bu tezde, Osmanlı döneminde uygulanan ceza ve ceza yöntemlerinin Divan şiirindeki yeri, kullanımı ve hangi benzetme unsurlarıyla birlikte söz konusu edildiği incelenmiştir. Bu anlamda 14. ve 19. yüzyıllardan seçilen 24 divanda söz konusu edilen ceza ve ceza yöntemlerinin Divan şiirindeki yeri saptanmıştır.

Divan şiirinde ceza, öncelikle dinî ve din dışı bağlamda sıklıkla sözü edilen bir kavram olmuştur. Şairler, ahiret gününü ifade etmek için şiirlerinde “rûz-ı cezâ”, “rûz-ı mahşer”, “rûz-ı hisâb” ve “rûz-ı şümâr” gibi tamlamalar kullanmışlardır. Divan şairleri, bu dünyada Allah’a layıkıyla kul olmadıkları ve ibadetlerini tam manasıyla yerine getiremedikleri için ahiret gününde cürümlerinin affedilmesini dilemişlerdir. Ceza din dışı bağlamda ise daha çok sevgiliyle birlikte kullanılmıştır. Sevgilinin azarlaması, eziyet, cevir ve cefa çekirtmesi gibi göstermiş olduğu hal ve hareketler, âşğın bu dünyadaki en büyük cezası olmuştur.

Seçilen divanlarda ölüm ile ilgili 11 farklı ceza yöntemi tespit edilmiştir. Şairlerin divanlarında sıklıkla bahsettiği ölüm ile ilgili cezalar, baş kesme, recm ve salb şeklinde sıralanabilir. Bu ceza yöntemleri arasında baş kesmek, mum, kalem ve sürahi gibi farklı unsurlarla, âşık ve rakip gibi kişilerle kullanılarak şiirlerde yer almıştır. Yukarıdaki unsurlardan mum ve kalemin sıklıkla baş kesme cezasıyla ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Mumun fitilinin kesilmesi, kalemin ucunun kesildikten sonra yazılması, şairlerin hayal dünyasına baş kesme cezası şeklinde yansımıştır. Recm cezası, şiirlerde beşerî ve tasavvufî bağlamda iki yönlü ele alınmakla birlikte bu ceza yöntemi sıklıkla zahit tiplmesiyle birlikte yer almıştır. Zahit, âşğın şarap içmesini ve sevgiliye olan aşkını hoş görmemiş; âşğın “seng-i melamet”e uğramasına sebep olmuştur. Taranan divanlarda sıkça söz edilen ceza yöntemlerinden bir diğeri olan salb, daha çok sevgilinin saçı ile ilişkilendirmiştir. Şairler sevgilinin saçından bahsederken genellikle “ber-dâr” sözcüğünü kullanmışlardır ki burada asılı olan kişi genellikle âşğın gönlü olmuştur. Bu bağlamda salb cezası, âşğın gönlünün, sevgilinin saçında asılma motifiyle birlikte pek çok beyitte söz konusu edilmiştir. Ölüm ile ilgili ceza yöntemlerinden olan tarak işkencesi ve kafaya çivi batırmak, nadir de olsa şiirlerde yer almıştır. Tarak ile işkence ederek öldürmek, Fuzûlî’nin; kafaya çivi batırarak öldürmek ise yalnızca Leylâ Hanım’ın divanında yer almıştır. Ölüm cezasını konu edinen çengele takmak ve çarmıha germek cezası ise daha çok teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Divanlardaki ölüm dışı cezalara bakıldığında 20 farklı ceza yöntemiyle karşılaşmıştır. Bunlardan diyet/kan bedeli/kıyas” “dayak atmak”, “hapsetmek”, “yüze kara sürmek” “azarlamak ve kınamak” şairlerin sıkça söz ettiği ceza yöntemleridir. Ceza yöntemlerinden “diyet/kan bedeli/kıyas”, sevgilinin güzellik unsurlarından gözleri, yan bakışı ve özellikle de dudaklarıyla birlikte anılmıştır. Sevgiliye canını veren âşık, sevgiliden bir buse isteyerek kan bedelinin karşılanmasını arz etmiştir. Ayrıca şairler “diyet/kan bedeli/kıyas” cezasını, rengi dolayısıyla sıklıkla şarap ile beraber kullanmışlardır. Ceza yöntemlerinden biri olan yüze kara sürmek, sevgilinin güzellik unsurlarına öykünmek isteyen taze amber, parlak ay gibi doğa unsurlarına tatbik edilmiştir. Bunlar dışında divanlarda ölüm dışı cezalardan “dağlamak” ve “hapsetmek”, bir ceza yönteminden ziyade teşbih unsuru olarak beyitlerde yer almıştır. Zindanın, şiirlerde sevgilinin çene çukuru, gönül, cennet, çimenlik ve dünya gibi pek çok unsurla ilişkilendirildiği görülmüştür. Ayrıca Ahmet Paşa, Osmanlı döneminde, bayram sebebiyle boşaltılan zindanları beyitlerinde işlemiştir. Bu durum o dönemdeki sosyal hayatın edebiyata yansıdığını göstermesi açısından ilgi çekicidir. Ölüm dışı cezalar arasında “kulağa ateş vurmak”, “mala el koymak” ve “yüzünü sürtmek” bahsedilen nadir cezalardandır.

Divan şiirinde en fazla söz edilen suç, sevgiliye öykünmek olmuştur. Sevgilinin güzellik unsurlarına öykünen aya hançer çekilmesi, mumun başının yakılması, taze amberin yüzüne karalar sürülmesi, kalemin dilinin kesilmesi, menekşenin asılması, yasemin yaprağının yüzünün sürtülmesi ve lalenin dağlanması gibi pek çok unsur çeşitli şekillerde cezalandırılmıştır. Divanlarda sevgiliye özenmenin sıklıkla bir suç olarak görülmesi, Klasik şiirin temel yapı taşı olan sevgilinin konumunu göstermesi açısından da önemlidir.

Divan şiirinde adı geçen ceza yöntemlerinin, mecaz anlamlarının yanında gerçek anlamıyla kullanıldığı beyitler de vardır. Örneğin Nâbî divanında okula yeni başlayan öğrencilerin tembellik etmesi durumunda hocanın tokadıyla terbiye olduğundan ve mektepteki çocukların ayaklarına sopa ile vurularak terbiye edildiğinden söz etmiştir. Ceza bağlamında ele alınan şairin beyitleri aynı zamanda dönemin eğitim anlayışını da göstermesi bakımından dikkate değerdir. Öte yandan Nesîmî şiirlerinde dini fikirleri sebebiyle kınandığından ve derisinin yüzüldüğünden söz etmiştir. Şairin divanındaki bu beyitler, kendi hayatından izler taşıması bakımından kayda değerdir.

Tez kapsamında ele alınan divanlarda ceza yöntemleriyle ilgili tipler olarak “ases/muhtesip/şahne”, “Cellât”, “deli”, “düzd/hırsız/uğru”, “esir/köle” ve “zahit”e

rastlanmıştır. Bunlar arasında “deli” ve “esir/köle”, zincirlere vurulması yönüyle âşığa; “Cellat”, kan dökücü ve katil olması yönüyle sevgilinin gözlerine ve kirpiklerine teşbih edilmiştir.

Cezalandırma araçlarına bakıldığında “çûb/değnek”, “darağacı”, “hançer”, “kılıç/şimşir/tiğ” “nacak” ve “silsile/zencir”in kullanıldığı görülmüştür. Tespit edilen bu cezalandırma araçları arasında balta anlamına gelen “nacak”a yalnızca Necâtî Bey’in divanında rastlanmıştır. Öte yandan “hançer” ve “kılıç/şimşir/tiğ”, sevgilinin güzellik unsurlarından yan bakışı ve kirpiklerine benzetilmiştir. Sevgilinin yan bakışları âşıkları korkusuzca öldürmüş; kılıca benzer kirpikleri, âşığın gönlünü bin parça etmiştir. Yine sevgilinin güzellik unsurlarından olan saç, yukarıda tespit edilen cezalandırma araçlarından “darağacı” ve “silsile/zencir” ile birlikte pek çok beyitte kullanılmıştır. Âşıkların gönülleri, sevgilinin saçında asılmış ve zincire vurulmuştur.

Divanlarda ceza bağlamında ele alınan bir atasözü ve dört deyim tespit edilmiştir. Atasözleri, “kanı kan ile yıkamazlar/kanı kan ile yumazlar”, deyimler ise “başına çalmak”, “kabak başına patlamak”, “kulak çekmek” ve “taş atmak” şeklindedir.

Ceza ve ceza yöntemlerinin yer aldığı şiirlerde hüsn-i talil, teşbih ve telmih en çok kullanılan sanattır. Bunlardan hüsn-i talilin, diğer söz sanatlarına oranla ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Şairler, söz konusu ettiği ceza yöntemlerini çeşitli doğa unsurlarına bağlayarak somutlaştırma yoluna gitmişlerdir.

Sonuç olarak bu tezde, 14. ve 19. yüzyıllar arasında seçilen divanlarda ceza ve ceza yöntemlerinin, Divan şiirinin benzetme ve hayal dünyasına yansımaları farklı açılardan incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmedî Divanı. [Elektronik versiyon]. Y. Akdoğan (haz.). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1128334/h/ahmedidivaniyasarakdogan.pdf>. Erişim tarihi: 05. 02. 2022.
- Ahmet Paşa Divanı (1992). A. N. Tarlan (haz.). Akçağ Yayınları.
- Ahmet Vefik Paşa (2000). Lehçe-i Osmânî. R. Toparlı (haz.). Türk Dil Kurumu.
- Akbulut, İ. (2003). İslam hukukunda suçlar ve cezalar. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52, 167-181.
- Akdemir, A. (2007). Divan şiirinde “cünûn” ve “mecnûn” kavramları ile bu kavramların Fehîm’î Kadîmdîvânî’ndaki kullanımı. Bilig Dergisi, 41, 23-43.
- Akgündüz, A. (1990). Osmanlı kanunnâmeleri ve hukukî tahlilleri I. Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Akgündüz, A. (1999). Kanunnâmelerdeki ceza hukuku ve şer’î tahlil. Journal of Islamic Research, Volume, 12(1), 1-16.
- Akman, M. (2004). Osmanlı devletinde ceza yargılaması. Eren Yayınları.
- Allan, J. (1987). Hâtem. İA. (C.V/I S. 359-363). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Altınay, A. R. (2000). Onuncu asr-ı hicrîde İstanbul hayatı. A. Sosyal (çev.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- And, M. (2011). 16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Hayat. Yapı Kredi Yayınları.
- Arık, F. Ş. (1996). Eski Türk ceza hukukuna dair notlar I. suçlar ve cezalar, AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, 28, 1-50.
- Armutlu, S. (2021). Klasik Arap, Fars ve Türk şiirinde şahid-i bâzâr. Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature, Prof. Dr. İ. Çetin Derdiyok Armağan Sayısı, 847-898.
- Avcı, M. (2021). Türk hukuk tarihi. Atlas Akademi.
- Avcı, M. (2002). Osmanlı uygulamasında infazı özellik gösteren hapis türleri: kalebentlik, kürek ve prangabentlik. Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı, 45, 142-143.
- Avcı, M. (2014). Hukuk tarihimizde hapis. Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.
- Ayçiçeği, B. (2016). Klasik Türk edebiyatında Hz. Meryem. Kiev Ukrayna İmeni Borisa Griçenka Üniversitesi.

<https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/284/275>

Erişim Tarihi.:

10.04.2022.

Aydemir, Y. (2016). Divan Şiirinde Kulak Çekmeye Dair. *Turkish Studies*, 7(1), 3-17.

Aydın, M. A. (1993). Ceza. *İslam Ansiklopedisi*. (C.7, S. 478-482). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Aydın, M. A. (2009). Osmanlı Devleti'nde hukuk ve adalet. *Klasik Yayınları*.

Aydın, M. A. (2017). Türk hukuk tarihi. *Beta Yayınları*.

Bahadır, S. C. (2012). 16. yüzyıl klasik Türk şiirinde şarap ve şarapla ilgili unsurlar [Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi].

Bahar, Ö. (2020). Divan şiirinde hançer çekmek. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 20, 402-415.

Bâkî Divanı. [Elektronik versiyon]. S. Küçük (haz.). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf>
Erişim tarihi.: 10.02.2022.

Bardakoğlu, A. (1993). Ceza. *İslam Ansiklopedisi*. (C.7, S.470-478). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1994). Diyet. *İslam Ansiklopedisi*. (C.9, S. 473-479). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1996). Had. *İslam Ansiklopedisi*. (C.14, S.547-551). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1997). Hapis. *İslam Ansiklopedisi*. (C.16, S.54-64). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1998). Hırsızlık. *İslam Ansiklopedisi*. (C.17, S.384-396). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Bassiouni, C. & Aslan N. (2003). İslam hukukunda kisası gerektiren suçlar. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3)1, 311-320.

Başoğlu. T. (2011). Ta'zîr. *İslam Ansiklopedisi*. (C.40, S. 198-202). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Bayraktar, G. (2003). Osmanlı devletinde kale-bend cezası: 5 numaralı kale-bend defteri-1150-b. 1151 [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi].

Bayram, Y. (2007), Klasik Türk şiirinde duyguların dili: Çiçekler. *Turkish Studies*, 2(4), 209-218.

Baytop, T. & Bozkurt, N. (2020). Misk. İslam Ansiklopedisi. (C.30, S. 181-182). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Bebek, A. (1993). Ceza. İslam Ansiklopedisi. (C.7, S.469-470). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Boynukalın, M. (2009). Suç. İslam Ansiklopedisi. (C.37, S.453-457). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Bozkurt, N. (1993). Çadır. İslam Ansiklopedisi. (C.8, S.162-164). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Ceylan, Ö. (1996). Divan şiirinde emniyet ve asayiş görevleri “sarhoşların belaları: Muhtesip, şahne, ases. Tarih ve Medeniyet Dergisi, 28, 37-40.

Dağcı, Ş. (2002). Kısas. İslam Ansiklopedisi. (C.25, S.488-495). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Dernschwam, H. (1992). İstanbul ve Anadolu'ya seyahat günlüğü. Y. Önem (çev.). Kültür Bakanlığı.

Devellioğlu, F. (2012). Osmanlı-türkçe ansiklopedik lûgat. Aydın Kitabevi.

Durmaz, G. (2005). Divan şiirinde rind, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (6)8, 57-76.

Ekinci, E. B. (2008). Osmanlı hukuku: adalet ve mülk. Arı Sanat Yayınları.

Ercan, Ö. (2014). Divan şiirini hukukî bakış açısı ile değerlendirmek: Suç ve ceza. U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(26), 167-199.

Erdem, S. (1991). Amber. İslam Ansiklopedisi. (C.3, S. 7-8). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Erdoğan, A. (2019). Suç ve ceza: Osmanlı toplumunda bireysel suçlar ve cezalar (1559-1609). [Yayınlanmamış doktora tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi].

Erdoğan, M. (2018). Güzellik unsurlarıyla divan şiirinde sevgili. Kitabevi.

Esen, H. (2002). İslam hukuku açısından müsâdere. D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XV, 191-225.

Esrâr Dede Dîvânı. (2019). [Elektronik versiyon]. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64058,esrar-dede-divanipdf.pdf?0>. Erişim Tarihi.: 05.02.2022.

Eş-Şazelî, H. A. (1993). Cinayet. İslam Ansiklopedisi. (C.8, S.14-15). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Fuzulî Divanı (2012). İ. Parlatır (haz.). Akçağ Yayınları.

Gök, N. (2002). Türk İslam kültüründe adalet anlayışı ve Osmanlı uygulamalarından örnekler. H.C. Güzel., K.Çiçek& S. Koca (Ed.), Türkler (s.61-70).Yeni Türkiye.

Güleç, İ. (2006, Aralık). Mutasavvıf şairlerde ‘zindan’ kavramı” *zindanlar ve mahkûmlar*. Hapishaneler Sempozyumu. Mersin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi.

Gümüş, M. Y. (2019). Divan şiirinde muhtesip. İnönü Üniversitesi Araştırma Makalesi, (8)1. 170-182.

Hayâlî Divanı (1992). A.N. Tarlan (haz.). Akçağ Yayınları.

Hoca Dehhânî Divanı. A. Ersoy & Ü. Ay (haz.). Türkiye Bilimler Akademisi.

Horata, O. (2003). Necâtî Bey’den Bâkî’ye döne döne. Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Enstitüsü, 7, 44-66.

Işık, İ. (2020). Nesîmî divanı’ndaki bazı şiirlerden hareketle şairin şahsiyetine ve biyografisine dair kimi anekdotlar. İctimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 145-154.

İnalcık, H. (1958). Osmanlı hukukuna giriş: örfî- sultani hukuk ve Fatih' in kanunları. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 13(02), 102-126.

İnalcık, H. (2000). Osmanlı’da devlet, hukuk ve adalet. Kronik Yayınları.

İpşirli. (2007). Cellat. İslam Ansiklopedisi. (C.7, S. 270-271). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

İsen, I. T. (2014). Osmanlının sürgün şairleri. Kapı Yayınları.

Jamal, F. (2020). Ebû Müslim Horasanî’nin Türk, Fars ve Afgan toplumlarında algılanış biçimi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].

Kadı Burhâneddin Divanı (1980). M. Ergin (haz.). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Kalpakkı, M. (1999). Osmanlı Divan şiiri üzerine metinler. Yapı Kredi Yayınları.

Kankal. A. (1993). Osmanlı ceza hukukuyla alakalı ilginç bir belge. OTAM, (4)1, 97-201.

Karahasanoğlu, C. O. (2016). Klasik dönem Osmanlı hukukunda hırsızlık suçu ve cezası. Levha Yayıncılık.

Kaya, B. (2020). Kâsiktürk şiirinde kalemle ilgili benzetmeler ve şiirlerde kullanımı üzerine. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 90-112.

Kaya, B. A. (2008). Atasözleri ve deyimlerin dîvân şiirinde kullanımı ile dîvânların bu söz varlıklarımız bakımından önemi. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 6, 11-54.

Keleş. N. (2020). Orta çağ İslam dünyasında teşhir. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. (19)2, 1155-1184.

Kürkçüoğlu, K. E. (1985). Seyyid Nesîmî dîvânı'ndan seçmeceler. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kılınç, A. (2007). Mukayeseli hukuk ve hukuk tarihi açısından yaptırım türü olarak teşhir. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (XI)1-2, 1007-1032.

Kocabaş, M. (2019). Şeyhîdivanı'nda sosyal hayat [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].

Koç, K. N. (2011). Minyatür merceği ile divan şiirini görmek, Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları, (34)1, 1-37.

Koç, M. (2017). Osmanlı hukukunda ta'zir suç ve cezaları [Yayınlanmamış doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi].

Koçu, E. R. (1971). Tarihimizde garip vakalar. Varlık Yayınevi.

Kontbay, H. (2007). İslam hukukunda cezalarda gözetilen amaçlar ışığında suçla mücadele ve suçluların ıslahı [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].

Koşum, A. (2004). Osmanlı örfi hukukunun İslam hukukundaki temelleri, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17 (17), 145-160.

Köroğlu, M. (2015). İslam hukukunda ölüm cezasını gerektiren suçlar. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 43, 214-238.

Leylâ Hanım Dîvânı (2018).[Elektronik versiyon]. M. Arslan (haz.). <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59881,leyla-hanim-divanipdf.pdf?0>. Erişim Tarihi.: 04.12.2021.

Maşalı. M. (2007). Ölüm cezası. İslam Ansiklopedisi. (C.34, S. 40-43). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Mengi, M. (2000). Divan Şiiri Yazıları. Akçağ Yayınları.

MuâllimNâcî. (2021). Lügat-i Nâcî. A. Kartal (haz.). Türk Dil Kurumu.

Mumcu, A. (2017). Osmanlı devlet'inde siyaseten katl. Phoenix Yayınevi.

Mutaf, A. (2008). Teorik ve pratik olarak Osmanlı'da recm cezası: Bazı batı Anadolu şehirlerindeki uygulamalar". Turkish Studies. 3(4), 573-597.

Nâbî Dîvânı 1. (2011). A. Fuat Bilkan. Akçağ Yayınları.

Nâbî Dîvânı 2. (2011). A. Fuat Bilkan. Akçağ Yayınları.

Nailî Divanı. (1990). H. İpekten (haz.). Akçağ Yayınları.

Nalçacıgil Ç. E. (2020). Divan şiirinde savaş aletleri: Hançer, kılıç, ok. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 10 (1), 58-81.

Necâti Bey Dîvânı. (2015). O. Yılmaz (haz.). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

Nedîm Dîvânı. (2016). M. Macit (haz.). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

Nef'î Divanı. (1993). M. Akkuş (haz.). Akçağ Yayınları.

Nesîmî Dîvânı. (19900). H. Ayan (haz.). Akçağ Yayınları.

Öğün, T. (2006). Müsâdere. İslam Ansiklopedisi. (C. 32, S. 67-68). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Oktar, A. (2018). İslam hukukunda sürgün cezası ve Osmanlı dönemi uygulaması [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi].

Oktay, A. (2016). Terceme-i tevârih-i Şeref Hân'da bir cezalandırma yöntemi olarak kafa kesme. Turkish Studies, (11), 20, 435-460.

Onay, A. T. (2000). Eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı. C. Kurnaz (haz.). Akçağ Vakfı Yayınları.

Özcan, A. (1994). Deli. İslam Ansiklopedisi. (C. 9, S. 132-135). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Özkan, Ö. (2005). Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14. 15. yüzyıl) [Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi].

Pakalın, M. Z. (1971). Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü I. Milli Eğitim Bakanlığı.

Pakalın, M. Z. (1993). Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü II. Milli Eğitim Bakanlığı.

Pakalın, M. Z. (1993). Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü III. Milli Eğitim Bakanlığı.

Pala, İ. (2018). Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü. Kapı Yayınları.

Püsküllüoğlu. A. (2012). Öz Türkçe sözlük. Arkadaş Yayıncılık.

Sefercioğlu, N. (1999). Dîvan şiirinde mûsikî ile ilgili unsurların kullanılışı. https://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/nejat_sefercioglu/divan_siiri_musiki_unsurlar_kullanim.pdf. Erişim Tarihi.: 25. 03. 2022.

Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı (2012). [Elektronik versiyon]. A. Yenikale (haz.).<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10651,sunbul-zade-vehbipdf.pdf?0>.Erişim tarihi.: 04.01.2022.

Şahin, K. Ş. (2011). Sevgilinin güzellik unsurlarından saç ve saçın âşık üzerindeki etkisi. *Turkish Studies*, 6(3), 1851-1867.

Şahin, E.S. (2004). Keçeci-zade İzzet Molla 'nın divanları: Bahar-ı efkar ve hazan-ı asar [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].

Şemseddin Sami. (2018). Kamûs-î Türkî. F. Önal vd., (haz.). İdeal Kültür Yayıncılık.

Şen, M. (1999). Osmanlı'nın hukuk yapısı. *Yeni Türkiye Dergisi*, 6(31), 686-698.

Şentürk, A. (2010). Klâsik Osmanlı edebiyatında tipler I. *Türkiyat Mecmuası*, 20, 333-413.

Şentürk, A. A. (2015). Okçuluk tarihine yeni bir kaynak olarak Osmanlı şiiri. F. M. Şen vd. (haz.), M. Ali Tanyeri'nin Anısına Makaleler (s. 71-143). Ülke Kitapları.

Şentürk, A. A. (2016). Osmanlı şiiri kılavuzu 1. OSEDAM Yayınları.

Şentürk, A. A. (2017). Osmanlı şiiri kılavuzu 2. OSEDAM Yayınları.

Şeyh Gâlib Divanı. (2014). N. Okçu (haz.). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf> Erişim tarihi: 05.01.2022.

Şeyhî Divanı. (1990). C. Kurnaz & M. İsen (haz.). Akçağ Yayınları.

Şimşek, H. (2004). Osmanlı dönemi ilkokullarında (sıbyanmekteplerinde) disiplin anlayışı ve uygulamaları. *Milli Eğitim Dergisi*, 162, 1-14.

Şeyhülislâm Yahyâ Divanı. [Elektronik versiyon]. H. Kavruk (haz.). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78405/seyhulislam-yahya-divani.html> Erişim tarihi.: 05.01.2022.

Tâci-Zâde Ca'fer Çelebi Dîvânı. (2018). [Elektronik versiyon]. A.İ. Erünsal (haz.). <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?0> Erişim Tarihi.:07.01.2022.

Tarlan, A. N. (2013). Fuzûlî Divanı Şerhi. Akçağ Yayınları.

Tekin, A. (2020). Ceza Hukukunda tâbî, tekmîlî ve ta'zîr nitelikli manevî ceza türleri. *Amasya İlahiyat Dergisi*, 99-139.

Temel, A. R. (1995). İslam'da ve batıda insan hak ve hürriyetleri. Seha Yayınları.

Tolasa, H. (1973). Ahmet Paşa'nın şiir dünyası. Sevinç Matbaası.

Tomar, C. (2006). Müsâdere. *İslam Ansiklopedisi*. (C.32, S. 65-67). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Türcan, T. (2010). Sürgün. *İslam Ansiklopedisi*. (C.38, S. 167-169). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.

- Türkçe Sözlük 1. (1988). H. Zülfikar vd. (haz.) Türk Dil Kurumu.
- Türkçe Sözlük 2. (1988). H. Zülfikar vd. (haz.) Türk Dil Kurumu.
- Uslu, R. (2015). İslam hukukunda suç ve ceza kavramı. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, (8)37, 1049-1063.
- Uzun, M. İ. (1999). İydiyye. İslam Ansiklopedisi. (C.19, S. 222-224). Türk İslam Ansiklopedisi Yayınları.
- Üçok, C. (1946). Osmanlı kanunnamelerinde İslam ceza hukukuna aykırı hükümler. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 3(1), 125-146.
- Ünlü, O. (2017). Klasik Türk şiirinde mum makası: Mıkrâz, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature, (3)1, 239-321.
- Yakut, E. (2006). Tanzimat dönemine kadar Osmanlı hukukunda taziri gerektiren suçlar ve cezalar. Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, 2, 25-40.
- Yazır, M. B. (1974). Medeniyet aleminde yazı ve İslâm medeniyetinde kalem güzeli. Ayyıldız Matbaası.
- Yıldırım, A. (2000). Darağacında kan sesleri bir celladın anıları. İtalik Yayınları.
- Yıldız, A. H. (2003). Leskofçalı Gâlib hayatı, dönemi, sanatı, Divanı ve metninbugünkü Türkçesi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi].
- Yurtseven, Y. (2001). Klasik dönem Osmanlı ceza hukukunda taz'ir suç ve cezaları [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi].
- Zâtî Divanı I. (1967). A.N. Tarlan (haz.). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Zâtî Divanı II. (1967). A.N. Tarlan (haz.). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Zâtî Divanı III (1987). M. Çavuşoğlu & M. A. Tanyeri (haz.). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Zavotçu, G. (2006). Divan edebiyatı kişiler kişilikler sözlüğü. Aydın Kitabevi.

EKLER

Ek 1. Tez Etik Kurul İstek Formu

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ/ ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	Ayşe ARAS
ÖĞRENCİ NO	2020012009
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	Tez
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2021 / 2022 BAHAR DÖNEM KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	DİVAN ŞİİRİNDE CEZA VE CEZA YÖNTEMLERİ
TEZİN AMACI	Divan şiirinde ceza ve ceza yöntemlerinin, bir bölüm olarak yer aldığı, kapsamlı olarak bir çalışma yapılmadığı saptanmıştır. Bu tezde XIV. ve XIX. yüzyıllardan seçilmiş divanlarda yer alan ceza ve ceza yöntemlerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır.
TEZİN TÜRKÇEÖZETİ	Ceza, yasaklanmış davranış ve fiillerin yapılması halinde kişiye uygulanan maddi ve manevi yaptırımdır. Cezalandırmanın genel manadaki amacı, suçun yayılmasını engelleyip toplumun güvenliğini sağlamaktır. Osmanlı Devleti de toplumdaki güvenliğini sağlamak ve hukuk yapısını korumak adına kendine has bir ceza sistemi oluşturmuştur. Osmanlı döneminde çeşitli suçlara öngörülen cezalar, Divan şiirine yansımıştır. Şairler, kendi döneminde uygulanan ceza ve ceza yöntemlerini, çeşitli hayal ve benzetme unsurlarıyla ilişkilendirerek şiirlerinde söz konusu etmişlerdir. Bu tezde Divan şiirinde ceza ve ceza yöntemlerinin nasıl yer aldığı XIV. yüzyıl ile XIX. yüzyıl arasından seçilen yirmi dört divandan hareketle araştırılmıştır. "Divan Şiirinde Ceza ve Ceza Yöntemleri" başlığını taşıyan bu çalışmada örnek beyitlerden yola çıkarak ceza yöntemlerinin yeri, kullanımı ve özellikleri tespit edilmiştir. Yapılan çalışma metin merkezli olup divanlardan seçilen örnek beyitler esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Divan şiirinde söz konusu edilen ceza ve ceza yöntemlerini belirleyebilmek için öncelikle İslam ve Osmanlı ceza hukukundan bahsedilmiştir. Burada İslam ve Osmanlı hukuk sisteminde çeşitli suçlara verilen ceza yöntemleri hakkında bilgiler verilmiştir. Tezin temel konusu olan "Divan Şiirinde Ceza ve Ceza Yöntemleri" bölümünde, ceza ve ceza yöntemlerinin aşık, sevgili ve çeşitli doğa unsurlarıyla ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır.
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	Bulunmamaktadır.
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI-ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	Bulunmamaktadır.

YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİNİNİN İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	Bulunmamaktadır.					
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AIT ANKETLERİN/ OLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - OLÇEKLERİN UYGULANACAĞI	Bulunmamaktadır.					
EKLER (ANKETLER, OLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AIT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	Bulunmamaktadır					
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Ayşe ARAS		ÖĞRENCİNİN İMZASI: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır. TARİH: 14 /06/ 2022				
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU						
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.						
2. Anılan konu Türk Dili ve Edebiyatı faaliyet alanı içerisine girmektedir.						
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI			
Adı - Soyadı: Belde AKA KİYAĞA	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Sevin ARSLAN	Adı - Soyadı: Murat KOÇ			
Unvanı: Dr.Öğr.Üyesi	Unvanı:	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.			
İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.	İmzası:	İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.	İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.			
14/06/2022	 / / 20....	14/06/2022	14/06/2022			
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AIT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FISUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.	İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.	İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.	İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.	İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.	İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.	İmzası: Bu belgenin aslı Enstitü Müdürlüğünde imzalıdır.
..... / / 20....	 / / 20....	 / / 20....	 / / 20....	 / / 20....	 / / 20....	 / / 20....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE						
OY ÇOKLUĞU İLE						
Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince incelenmiş olup, / / 20..... - / / 20. tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi tarafımızca uygundur.						
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.						

Ek 2. Sobe Müdürlüğü Tez Etik İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2200004121

03.06.2022

Konu : Bilimsel Etiğ ve Yayın Etiğ
Kurulu Kararı Alınması Hk.

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırmave Yayın Etiğ Kurulu konulu yazınız.

İlgi tarihli yazınız kapsamında niversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki Lisansüstü Programlarda halen tez aştamasında kayıtlı olan **Ayşe Yılmaz, Mehmet KAYAR, Ayşe ARAS, Cem SOYUPAK, zge TORAMAN** isimli öğrencilerimize ait tez evraklarının "niversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğ Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğnu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek: 5 adet öğrenciye ait tez evrak dosyaları.

Ek 3. Çağ Üniversitesi Rektörlüğünün Tez Etik İzin Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2200004720
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

21.06.2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

- İlgi : a) 03.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004121 sayılı yazınız.
b) 06.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004128 sayılı yazınız.
c) 08.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004278 sayılı yazınız.
ç) 09.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004316 sayılı yazınız.
d) 10.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004345 sayılı yazınız.
e) 10.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004347 sayılı yazınız.
f) 13.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004384 sayılı yazınız.
g) 16.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004548 sayılı yazınız.

İlgi yazılarda söz konusu edilen **Hüseyin Ender Arar, Ahmet Pamuk, Ayşe Yılmaz, Mehmet Kayar, Ayşe Aras, Cem Soyupak, Özge Toraman, Kübra Şahin, Şefika Nilay Onatça, Kübra Demirkol, Nazire Demirbilek Kuştepe, Merve Alıç, Onurcan Yılmaz, Mesut Gökkaya, Taner Çulha, Kübra Akbalı ve Kamer Aybüke Özdemir** isimli öğrencilerimizin tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY

Rektör